

บทที่ 3

การยึดและการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลาง

จากที่กล่าวมาแล้วในเนื้อหาของบทที่ 2 ถึงมาตรการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 จากการศึกษาพบว่า วัตถุประสงค์และวิธีการริบทรัพย์สินของกฎหมายแต่ละฉบับจะมีเนื้อหาและสภาพของการบังคับใช้ที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเป็นการเฉพาะของตนเอง ดังจะเห็นได้จากมาตรการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญานั้นจะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการกับทรัพย์สินตามที่กฎหมายกำหนดไว้สามประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือบรรดาทรัพย์สินตามมาตรา 33 มาตรา 34 และมาตรา 35 ซึ่งบรรดาทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะมีลักษณะค่อนข้างจำกัด แต่การริบทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะมุ่งเน้นดำเนินการกับทรัพย์สินเป็นอีกลักษณะหนึ่งแยกออกมาจากกระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญาโดยเด็ดขาด โดยความหมายและวิธีการของการริบทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะมีลักษณะกว้างขวางกว่ามาตรการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงมาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติแยกการริบทรัพย์สินออกเป็นสองประเภทคือการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และการริบทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติด ซึ่งมาตรการริบทรัพย์สินดังกล่าวถูกนำมาใช้บังคับเพื่อให้เกิดประโยชน์และเสริมประสิทธิภาพของการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งลักษณะและวิธีการของการริบทรัพย์สินจะมีความหมายที่กว้างขวางและครอบคลุมบรรดาทรัพย์สินในคดียาเสพติดซึ่งมีความซับซ้อนและมีจำนวนมากกว่าทรัพย์สินที่สามารถริบได้ในคดีอาญาทั่วไป

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะและกระบวนการริบทรัพย์สินในกฎหมายทั้งสามฉบับ จากการศึกษาพบว่า ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการริบทรัพย์สินได้นั้นจะต้องผ่านขั้นตอนของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินก่อน โดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของกฎหมายแต่ละฉบับย่อมมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการที่แตกต่างกัน ซึ่งในบทนี้ผู้เขียนจะได้หยิบยกเอาแนวคิดและวิธีการของการยึดทรัพย์สินของกลางในกฎหมายแต่ละฉบับที่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่จะทำการศึกษาขึ้นมาพิจารณา พร้อมกับนำเสนอแนวคิดและวิธีการในการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางที่ถูกยึดในคดีตามกฎหมายนั้นๆ มา

ศึกษาวิเคราะห์ประกอบกัน จากนั้นจึงจะได้หยาบๆเอาสภาพปัญหาของการดำเนินการกับยานพาหนะของกลางในคดียาเสพติดมานำเสนอ พร้อมทั้งจะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุปสรรคหรือปัญหาในการดำเนินการดังกล่าว อันจะนำมาสู่กระบวนการในการกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยนำเอามาตรการหรือแนวทางดำเนินการของกฎหมายอื่นที่ได้ทำการศึกษามาพิจารณาเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินการกับยานพาหนะของกลางในคดียาเสพติดก่อนที่จะศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดต่อไป

เนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม เมื่อมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเกิดขึ้น รัฐในฐานะของผู้รักษาความสงบเรียบร้อยจึงต้องเข้าดำเนินการปราบปรามอย่างจริงจัง โดยดำเนินการสืบสวนจับกุม สอบสวน และดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิด อย่างไรก็ตามเป็นที่ทราบกันดีว่าหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมหน่วยงานแรกที่สามารถเข้าถึงการกระทำความผิดคือ “ตำรวจ” เมื่อมีการจับกุมผู้กระทำความผิดโดยเจ้าพนักงานตำรวจ หรือเจ้าพนักงานปกครอง เมื่อผ่านขั้นตอนของการจับกุมและตรวจยึดทรัพย์สินของกลางแล้ว อำนาจหน้าที่ในการสอบสวนจะตกอยู่กับพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้บรรดาของกลางที่ถูกตรวจยึดมาในคดีก็จะตกอยู่ในการดูแลรักษาของเจ้าพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีด้วยเช่นเดียวกัน โดยการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางจะเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สิน

3.1.1 การรับรองสิทธิในทางทรัพย์สินของเอกชน

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อหาในส่วนของการยึดทรัพย์สิน ผู้เขียนจะขอหยิบยกเอาแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินของปัจเจกชนมากล่าว เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและความเป็นมาของการคุ้มครองและรับรองสิทธิดังกล่าว เนื่องจากมนุษย์ทุกคนย่อมมีอิสระเสรีภาพซึ่งเป็นสิทธิที่มีอยู่เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และการที่จะล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจกระทำได้ จากแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการศึกษาถึงสิทธิในทางทรัพย์สินของปัจเจกชนว่าสิทธิ

ดังกล่าวนั้นมีความหมายกว้างขวางเพียงใด และการใช้สิทธิดังกล่าวจะมีข้อจำกัดหรือไม่ รวมทั้งปัจจุบันมีกฎหมายใดบ้างที่รับรองคุ้มครองให้ และขอบเขตของกฎหมายนั้นมีอยู่อย่างไร

เป็นที่ทราบกันดีว่า สิทธิความเป็นมนุษย์นั้นย่อมเป็นสิ่งที่มิติดำมนุษย์ทุกคนนับตั้งแต่ถือกำเนิดออกจากครรภ์มารดา โดยถือว่าสิทธิดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งบุคคลใดจะล่วงละเมิดมิได้ ทั้งนี้ในอดีตที่ผ่านมานับตั้งแต่สมัยโบราณ มนุษย์ยังดำรงชีวิตอย่างอิสระและสามารถตอบสนองความต้องการใด ๆ ของตนได้โดยไม่อยู่ภายใต้อาณัติหรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับใดๆ ทั้งสิ้น จนกระทั่งมนุษย์ได้เข้ามารวมกลุ่มกันเป็นสังคม อิสระที่มีมาแต่เดิมก็ถูกจำกัดลงเพื่อลดความรุนแรงในสังคม แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีกรอบของกฎเกณฑ์ข้อบังคับมาจำกัดอิสระบางประการ แต่ก็ถือว่ามนุษย์ยังมีอิสระและเสรีภาพตามธรรมชาติที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้

ในอดีตที่ผ่านมาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชนยังมีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากสมัยนั้นถือว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของกษัตริย์ ประชาชนมีสิทธิในการครอบครองและใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์เท่านั้น โดยผลผลิตที่ได้จากการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวก็ต้องถูกจัดสรรปันส่วนเพื่อนำมาเป็นค่าตอบแทนจากการได้ใช้ประโยชน์นั้น ดังนั้นในยุคสมัยดังกล่าวจึงยังมิได้มีแนวความคิดในเรื่องของการประกันสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลแต่อย่างใด

ภายหลังจากการเกิดแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสิทธิปัจเจกชนนิยมและสิทธิเสรีนิยม ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคลขึ้น โดยแนวคิดดังกล่าวเห็นว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทำนองเดียวกับสิทธิเสรีภาพในด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งมิใช่เกิดจากกฎหมายบัญญัติไว้แต่อย่างใด¹ จากแนวความคิดดังกล่าวจึงนำมาสู่การยอมรับและให้การรับรองคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคล ซึ่งถือว่าสิทธิดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์และจะละเมิดมิได้ โดยเจ้าของทรัพย์สินสามารถใช้สอยทรัพย์สินของตนได้ตามความพอใจ รัฐหรือบุคคลอื่นไม่สามารถก้าวล่วงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐในฐานะที่มีอำนาจเหนือเอกชนย่อมมีหน้าที่ในการรับรองและคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินของเอกชนอีกด้วย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวได้แพร่หลายเข้าไปในทวีปยุโรปภายหลังจากมีการปฏิวัติฝรั่งเศส โดยในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้มีการ

¹ เพ็ญแข พรหมจินดา, “สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจในการยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 9.

ประกาศใช้ “ปฏิญญาแห่งสิทธิมนุษยชนและพลเมือง” ปฏิญญาดังกล่าวได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “กรรมสิทธิ์ในทางทรัพย์สินเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และสิทธิดังกล่าวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันล่วงละเมิดมิได้ การละเมิดสิทธิในทรัพย์สินจะกระทำได้แต่เพียงในกรณีมีข้อยกเว้นในการใดๆ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณชนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และได้ทำการใช้ค่าทดแทนให้ตามสมควรเสียก่อนแล้ว”*

ทั้งนี้นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิตามที่กล่าวมาแล้วจะได้กำหนดไว้ในปฏิญญาแห่งสิทธิมนุษยชนและพลเมือง เรื่องดังกล่าวก็ได้มีการกำหนดไว้ในกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) ด้วยเช่นเดียวกัน โดยกฎบัตรนี้ได้วางแนวทางในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของชาวอังกฤษในด้านต่างๆ ซึ่งรวมถึงสิทธิในทางทรัพย์สินด้วย โดยหลักใหญ่ใจความที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคลสามารถสรุปออกมาได้ว่า บุคคลจะถูกจับกุม กักขัง ขังขัง ไล่ หรือริบทรัพย์สินหาได้ไม่ เว้นเสียแต่จะได้รับการพิจารณาโดยที่ประชุมขุนนาง (His Peers) และตามกฎหมายบ้านเมือง

จากแนวความคิดในยุคสมัยที่ปัจเจกชนเริ่มให้ความสำคัญและให้ความสนใจกับสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ส่งผลให้นานาอารยะประเทศเริ่มยอมรับและตระหนักถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันจะล่วงละเมิดมิได้ กระแสการยอมรับดังกล่าวส่งผลให้องค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความถูกต้องแก่มวลมนุษยชาติ โดยที่ประชุมสมัชชาขององค์การสหประชาชาติได้มีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ขึ้น ในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 โดยในปฏิญญานี้ได้มีบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในด้านต่างๆ ทั้งนี้ในส่วนของสิทธิในทรัพย์สินนั้น ปฏิญญาดังกล่าวก็ได้กำหนดไว้ด้วยเช่นกันตามข้อ 17 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังตนเอง เช่นเดียวกับที่บุคคลอื่นก็มีสิทธิเช่นว่านี้ด้วยเช่นกัน (Everyone has the right to own property alone as well as in association with others)

* ปฏิญญาแห่งสิทธิมนุษยชน มาตรา 2

2) บุคคลใดจะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้ (No one shall be arbitrarily deprived of his property)

จากแนวความคิดในการรับรองสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคลตามความในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ส่งผลให้นานาอารยประเทศเริ่มตระหนักและยอมรับเอาแนวความคิดดังกล่าวมาปรับใช้ ดังจะเห็นได้จากในหลายๆ ประเทศได้นำหลักการเช่นว่านั้นมาใช้เป็นแนวทางในการจัดร่างรัฐธรรมนูญของตน ภายใต้หลักการที่ว่า “สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่รัฐพึงให้ความคุ้มครอง จะให้มีการล่วงละเมิดโดยพลการไม่ได้” โดยรัฐมีหน้าที่ในการรับรองและคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเพื่อเป็นหลักประกันถึงความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และเสรีภาพของประชาชนนั่นเอง

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ยอมรับแนวความคิดและนำหลักการในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลมาใช้ในการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในอดีตที่ผ่านมา นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญอันถือเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ และถือว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่บทซึ่งกฎหมายลำดับรองจะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ อย่างไรก็ตามถึงแม้รัฐธรรมนูญจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาแล้วหลายฉบับ แต่ในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับก็ยังคงเห็นถึงความสำคัญและได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคลไว้เสมอ ซึ่งในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติถึงการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ในมาตรา 48 โดยมีใจความสำคัญว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ” และวรรคสองได้กล่าวไว้ว่า “การสืบทอดย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบทอดย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ” อีกทั้งมาตรา 75 วรรค 1 ยังบัญญัติถึงแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ว่า “รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน”

3.1.2 ข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของเอกชน

ถึงแม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลจะเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายและมีการบัญญัติให้การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่การใช้สิทธิในทรัพย์สินของเอกชนนั้นก็ยังคงคำนึงถึงความเหมาะสมด้วยเช่นเดียวกัน โดยกฎหมายก็ได้วางแนวทางคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนไว้ แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายก็ได้กำหนดกรอบหรือกติกาในการใช้สิทธินั้นๆ ไว้ด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การใช้สอยทรัพย์สิน ผู้ใช้ทรัพย์สินนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่พึงเกิดแก่สังคมด้วย มิใช่คำนึงถึงประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการใช้ทรัพย์สินเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการใช้สอยทรัพย์สินก็ควรต้องดำเนินไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมและสาธารณชนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้หากมีการใช้สอยทรัพย์สินไปในทางที่เกิดสันติและโดยชอบธรรมแล้วก็จะนำมาซึ่งประโยชน์ทางด้านความมั่นคงปลอดภัยแก่สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความยุติธรรม ดังนั้นเพื่อให้การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินของปัจเจกชนเป็นไปเพื่อประโยชน์ดังกล่าว รัฐจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปแทรกแซงโดยการออกของกฎหมายเพื่อกำหนดวิธีการได้มาและใช้สอย ตลอดจนวางข้อจำกัดสิทธิแห่งทรัพย์สินส่วนบุคคลนั้น เช่นการตรากฎหมายออกมาใช้บังคับโทษกำหนดว่าผู้ใดทำหรือมีไว้ซึ่งทรัพย์สินบางประเภทที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นความผิด ไม่ว่าจะมิใช่ผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ ก็ให้ทรัพย์สินดังกล่าวเสียทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม การที่รัฐจะดำเนินการใดๆ อันเป็นการจำกัดและลดทอนสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ไม่ว่าจะการนั้นจะกระทำไปเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยรวม หรือเพื่อเป็นการลงโทษบุคคล เนื่องจากเขาได้กระทำความผิดในทางอาญาก็ดี การที่รัฐจะดำเนินการดังกล่าวได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติกฎหมายออกมารองรับ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับรองและประกันสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคล เพื่อมิให้สิทธิดังกล่าวนั้นถูกแทรกแซง หรือเป็นการป้องกันมิให้รัฐเข้ามาใช้อำนาจจำกัดขอบเขตสิทธินั้น โดยง่าย เนื่องจากกระบวนการทางนิติบัญญัติย่อมมีความรัดกุมและผ่านการถ่วงถ่วงด้วยความรอบคอบเป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้นถึงการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลโดยรัฐ ทำให้สามารถสรุปวัตถุประสงค์ในแนวคิดดังกล่าวได้สามประการ คือ

1) ข้อจำกัดทางรัฐประศาสน์นโยบาย แนวความคิดดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานที่ว่ารัฐในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งในสังคมซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้การดังกล่าวเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ รัฐจึงมีความจำเป็นต้องตรากฎหมายขึ้นเพื่อจำกัดการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลเพื่อให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์แก่สาธารณชน และเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของรัฐ โดยการให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารในการยึดทรัพย์สินของบุคคลที่กระทำความผิด หรือการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น กฎหมายภาษีอากร หรือกฎหมายเวนคืนที่ดินเพื่อนำมาใช้ในงานสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชนโดยรวม

2) ข้อจำกัดในการใช้สอย เนื่องจากบุคคลมีสิทธิในทรัพย์สินของตนอย่างเต็มที่ แต่การใช้สอยทรัพย์สินนั้นจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่เหมาะสมโดยไม่เป็นการใช้สอยในทางที่จะก่อความเดือดร้อนหรือล่วงละเมิดต่อสิทธิบุคคลอื่นหรือก่อความไม่สงบสุขแก่ส่วนรวม หากปรากฏว่ามีการล่วงละเมิดหลักการดังกล่าว รัฐย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องตรากฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิในการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคล กล่าวคือ หากมีการใช้สอยทรัพย์สินไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความไม่สงบต่อสังคมส่วนรวม รัฐย่อมมีอำนาจในการยึดและริบทรัพย์สินของบุคคลนั้นได้ อันเป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัยด้วยอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวนั้นก็เพื่อให้เกิดผลในทางป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมซึ่งจะส่งผลดีต่อความสงบสุขภายในรัฐ

3) ข้อจำกัดสิทธิในการใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดี จากที่กล่าวมาในตอนต้นถึงการจำกัดสิทธิในการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลตามแนวคิดทางรัฐประศาสน์นโยบายและการป้องกันสังคมจากอาชญากรรม นอกจากการจำกัดสิทธิตามแนวนโยบายดังกล่าวแล้ว สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอาจถูกจำกัดหรือลิดรอนได้อีกกรณี คือ หากปรากฏว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับทางคดี ทั้งในทางคดีแพ่งและทางคดีอาญา รัฐมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการใช้ทรัพย์สินนั้นเป็นพยานหลักฐานในคดี โดยเจ้าพนักงานอาจจะดำเนินการเรียกให้เจ้าของทรัพย์สินนั้นส่งมอบมาไว้ในคดี หรือหากเจ้าของทรัพย์สินนั้นไม่ส่งมอบกฎหมายก็บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานดำเนินการยึดทรัพย์สินดังกล่าวไว้เป็นพยานหลักฐานในทางคดีได้

จากที่กล่าวมาแล้วถึงข้อจำกัดบางประการในการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดทางรัฐประศาสน์นโยบาย หรือข้อจำกัดในการใช้สอยทรัพย์สินในลักษณะที่จะก่อให้เกิด

ความเสียหายแก่สังคม และข้อจำกัดเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานที่ดี แสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถจำกัดและดำเนินการใดๆ กับทรัพย์สินของเอกชนภายใต้หลักเกณฑ์ของความถูกต้องชอบธรรม และการดำเนินการดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของสาธารณะชน

3.2 การยึดทรัพย์สินของกลางในคดีอาญา

3.2.1 ความหมายของคำว่าของกลางในคดีอาญา

จากที่กล่าวมาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการยึดทรัพย์สินในคดีอาญา แนวความคิดดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจจำกัดความของคำว่า “ของกลางในคดีอาญา” ว่า ของกลางในคดีอาญา คือ “ทรัพย์สินที่เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจได้ทำการยึดไว้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดีอาญา และยึดไว้ อันเนื่องมาจากทรัพย์สินนั้นอยู่ในข่ายที่จะต้องถูกริบตามประมวลกฎหมายอาญาหรือตามพระราชบัญญัติเฉพาะเรื่อง” ทั้งนี้หากพิจารณาตามข้อบังคับในการเก็บรักษาของกลาง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2480 และประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2510 ลักษณะ 15 ข้อ 413² ซึ่งได้ให้คำจำกัดความของคำว่าของกลางไว้ว่า ของกลางหมายถึง “วัตถุใดๆ หรือทรัพย์สิน ซึ่งตกมาอยู่ในความคุ้มครองของเจ้าพนักงาน โดยอำนาจแห่งกฎหมาย หรือ โดยหน้าที่ในทางราชการและยึดไว้เพื่อเป็นของกลางในการพิสูจน์คดีหรือเพื่อจัดการอย่างอื่นตามหน้าที่ราชการ” อยากรู้ก็ตามการที่รัฐต้องเข้ามาจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของเอกชน โดยการนำทรัพย์สินนั้นมาใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีก็เนื่องมาจาก ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญา พยานหลักฐานถือว่าเป็นสิ่งที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดี ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินกระบวนการดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพกฎหมายจึงได้ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนอย่างกว้างขวางในการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามถาม และเพื่อรู้ตัวผู้กระทำผิด และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความผิดตามที่กล่าวอ้าง นอกจากนั้นกฎหมายก็ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 132 ถึงอำนาจของเจ้าพนักงานสอบสวน โดยวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า “เพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมพยานหลักฐาน ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดังต่อไปนี้”

² กรมตำรวจ, ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 15 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมตำรวจ, 2530), หน้า 147.

- 1) ตรวจสอบตัวผู้เสียหายเมื่อผู้นั้นยินยอม หรือตรวจสอบตัวผู้ต้องหาหรือตรวจสิ่งของหรือทางที่อื่นจะสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้ รวมทั้งภาพถ่าย แผนที่ หรือวาดภาพ จำลอง หรือพิมพ์ลายนิ้วมือ ลายมือ หรือลายเท้า ก็ให้บันทึกรายละเอียดทั้งหลายซึ่งน่าจะทำให้คดีกระจ่างขึ้น
- 2) ค้นเพื่อพบสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการค้น
- 3) หมายถึงบุคคลซึ่งครอบครองสิ่งของซึ่งอาจจะใช้เป็นพยานหลักฐานได้แต่บุคคลที่ถูกหมายเรียกไม่จำเป็นต้องมาเอง เมื่อจัดตั้งของมาตามหมายแล้วให้ถือว่าเสมือนได้ปฏิบัติตามกฎหมาย
- 4) ยึดไว้สิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมามากกล่าวไว้ใน (2)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คำว่าของกลางในคดีอาญาย่อมหมายถึงวัตถุหรือทรัพย์สินใด ๆ ก็ตามที่พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการยึดและครอบครองไว้เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดี

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการยึดทรัพย์สินในคดีอาญามีความชัดเจนขึ้น จึงต้องมีการนำเสนอถึงความหมายของคำว่าของกลางในคดีอาญา นอกจากนั้นก็ควรทำความเข้าใจถึงความหมายของการยึดทรัพย์สินในคดีอาญาด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้จากการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1437/2492 พบว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2483 ซึ่งมีความว่าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ปลัดอำเภอ ฯลฯ มีอำนาจทำการสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่า ได้เกิดภายในเขตอำนาจของตนได้ และมาตรา 132 อนุมาตรา 4 ให้พนักงานสอบสวนยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่พบ ฯลฯ โดยข้อเท็จจริงในฎีกาปรากฏว่า ปลัดอำเภอมีอำนาจยึดหรืออายัดข้าวของกลางซึ่งไม่แจ้งปริมาณและสถานที่เก็บ อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติการค้าข้าวได้ เมื่อปลัดอำเภออายัดและมอบหมายให้เจ้าของข้าวเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ถ้าเจ้าของข้าวเอาข้าวไปโดยเจตนาทุจริต ก็ย่อมมีความผิดฐานยกยอกทรัพย์ที่ต้องยึดหรืออายัดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 316 จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว พิจารณาได้ว่า คำว่ายึดทรัพย์สินทางอาญาน่าจะหมายถึง การที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจดำเนินการเพื่อให้เจ้าของทรัพย์สินของกลางไม่สามารถกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดกับทรัพย์สินของตนเป็นการชั่วคราว จนกว่าศาลจะมีคำสั่งเกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้การยึดนั้นไม่จำเป็นต้องพาราเอาทรัพย์สินของกลางมาอยู่ในการครอบครองของรัฐเสมอไป

3.2.2 วัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินในคดีอาญา

กระบวนการยึดทรัพย์สินนั้น เป็นการใช้อำนาจของรัฐภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายที่ให้อำนาจกระทำได้ โดยการใช้อำนาจดังกล่าวมีความมุ่งหมายดังนี้

1) เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี ซึ่งการยึดทรัพย์สินในกรณีดังกล่าวนี้ไม่คำนึงว่าทรัพย์สินที่ยึดมานั้นจะเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดหรือไม่ หรือทรัพย์สินดังกล่าวนั้นจะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม โดยการใช้ทรัพย์สินในลักษณะนี้จะเป็นการยึดไว้เพื่อใช้ทรัพย์สินนั้นประกอบการพิจารณาคดีในเบื้องต้นในฐานะของพยานหลักฐาน ซึ่งตามกฎหมายก็ได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการยึดทรัพย์สินต่างๆ ไว้ได้หากเห็นว่าสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดี

2) ยึดไว้เพื่อที่จะทำการริบทรัพย์สิน วัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินในลักษณะนี้ก็เพื่อดำเนินการกับทรัพย์สินจำพวกที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีไว้เป็นความผิด หรือเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิด อันเป็นทรัพย์สินที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 มาตรา 33 และมาตรา 34 ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าวอยู่ในข่ายที่ศาลพึงสั่งริบ อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะสั่งริบทรัพย์สินประเภทดังกล่าวได้นั้น จะต้องปรากฏว่าทรัพย์สินนั้นได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาลแล้ว ดังนั้นก่อนที่ทรัพย์สินดังกล่าวจะมาอยู่ในกระบวนการชั้นพิจารณาคดีได้ก็จำเป็นจะต้องมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานสอบสวนที่จะดำเนินการยึดทรัพย์สินหรือสิ่งของดังกล่าวข้างต้นเพื่อให้ทรัพย์สินหรือสิ่งของดังกล่าวเข้ามาสู่กระบวนการพิจารณาของศาล แต่อย่างไรก็ตามการที่เจ้าพนักงานสอบสวนจะใช้อำนาจเช่นว่านี้ได้ก็จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงเสียก่อนว่าทรัพย์สินอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายที่อาจจะถูกยึดได้ด้วย ส่วนมูลกรณีใดที่เจ้าพนักงานจะใช้อำนาจยึดทรัพย์สินของได้นั้นก็ต้องพิจารณาตามความมุ่งหมายแห่งการยึดว่าจะใช้ทรัพย์สินหรือสิ่งของนั้นเพื่อเป็นพยานหลักฐาน หรือยึดมาเพื่อดำเนินการริบต่อไป ซึ่งจะต้องพิจารณาตามข้อเท็จจริงเป็นกรณี ๆ ไป

3) เพื่อใช้ในการพิสูจน์กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายแพ่ง การยึดทรัพย์สินในลักษณะนี้เป็นกรณีที่ทรัพย์สินนั้นไม่อยู่ในประเภทของทรัพย์สินที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดทางอาญา หรือจะนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดี แต่การยึดนั้นเป็นไปเพื่อพิสูจน์กรรมสิทธิ์ในทางแพ่งตาม

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1323-1328 ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

ก) ในกรณีของทรัพย์สินหายและไม่ทราบเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่แท้จริง เมื่อมีผู้เก็บทรัพย์สินดังกล่าวได้ ผู้นั้นจะต้องนำทรัพย์สินที่เก็บได้ไปมอบให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าพนักงานอื่นภายในสามวัน โดยแจ้งพฤติการณ์ตามที่ระบุเพื่อเป็นประโยชน์ในการติดตามหาตัวเจ้าของกรรมสิทธิ์ต่อไป ทั้งนี้หากไม่มีผู้ใดมาแสดงตนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ภายใน 1 ปีก็ให้ถือว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวตกแก่ผู้เก็บได้ ซึ่งในระหว่างที่ทรัพย์สินที่เก็บได้อยู่ในการครอบครองดูแลรักษาของเจ้าพนักงาน ก็ให้ถือว่าทรัพย์สินนั้นเป็นของหลวงเช่นเดียวกัน และเจ้าพนักงานก็จะต้องดำเนินการดูแลรักษาและรับผิดชอบทรัพย์สินนั้นเช่นเดียวกับของกลางประเภทอื่น ๆ ด้วย

ข) ทรัพย์สินอันตกหรือทิ้งทะเล หรือทางน้ำ หรือน้ำได้ซัดขึ้นฝั่ง ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติให้บังคับตามกฎหมายและข้อบังคับว่าด้วยการนั้น แต่ในขณะนี้ยังไม่ปรากฏว่าได้มีข้อบังคับเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวนี้แต่อย่างใด ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงยังคงยึดถือแนวทางตามข้อปฏิบัติแห่งกรณีของทรัพย์สินหายข้างต้น

ค) สงหาทรัพย์สินมีค่าซึ่งซ่อนหรือฝังไว้และมีผู้เก็บได้ซึ่งโดยพฤติการณ์แล้วถือว่าไม่มีผู้ใดสามารถอ้างว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริงได้ กรณีเช่นว่านี้ก็ให้ถือว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และผู้ที่พบเจอทรัพย์สินดังกล่าวมีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจแห่งท้องที่ที่เก็บได้ มิเช่นนั้นอาจมีความผิดฐานยึดขอกของเก็บตกตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 355 ก็ได้

ง) ทรัพย์สินซึ่งได้ใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิดหรือเกี่ยวกับการกระทำความผิดโดยประการอื่น และได้มีการส่งมอบทรัพย์สินดังกล่าวไว้ในการรักษาของกรมในรัฐบาล ก็ถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน ถ้าเจ้าของมิได้เรียกขอคืนทรัพย์สินนั้นภายในหนึ่งปีนับแต่วันส่ง หรือถ้าได้ฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้วก็ให้ถือระยะเวลาในการใช้สิทธิเรียกเอาคืนแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด แต่ในกรณีที่ไม่ทราบตัวเจ้าของกฎหมายก็ให้ผ่อนเวลาออกไปเป็นห้าปี (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1327) ซึ่งกรณีดังกล่าวเป็นเรื่องที่ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา แต่ยังไม่ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้อง หรือได้ฟ้องคดีต่อศาลแล้วแต่ยังไม่ทราบว่าตัวเจ้าของทรัพย์สินนั้นคือใคร จึงให้เจ้าพนักงานยึดไว้เป็นของกลางเพื่อรอให้เจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงมาเรียกร้องเอาคืนไปภายในกำหนดเวลาที่กฎหมายบัญญัติไว้ คือ หนึ่งปีหรือห้าปีแล้วแต่กรณี ซึ่งหากล่วงเลยกำหนดเวลาดังกล่าวแล้วยังไม่มีผู้ใดมาใช้สิทธิก็ให้ทรัพย์สินตกเป็นของ

แผ่นดิน อย่างไรก็ตามการเก็บรักษาของกลางในกรณีมีปัญหาในเรื่องของทรัพย์สินที่เป็นของเสียหายหรือถ้าห่วงงงเข้าไว้ว่าเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาจะเกินส่วนกับค่าของทรัพย์สิน ปัญหาดังกล่าวมีแนวทางแก้ไขคือ กฎหมายได้วางแนวทางโดยให้อำนาจกรมในรัฐบาลนำทรัพย์สินของกลางประเภทดังกล่าวออกขายทอดตลาดได้ก่อนจะครบกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ได้ โดยต้องทำการบันทึกรายละเอียดที่เกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อให้สามารถพิสูจน์กรรมสิทธิ์ได้ และเมื่อขายไปแล้วได้เงินมาเท่าใดก็ให้เก็บรักษาไว้แทนตัวทรัพย์สินนั้น

สำหรับกรณีของกลางเป็นรถยนต์นั้น ได้มีการกำหนดแนวทางของการเก็บรักษาของกลางประเภทรถยนต์ โดยมีระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับรถของกลาง พ.ศ. 2532 โดยกำหนดให้พนักงานสอบสวนอาจขออนุมัติผู้บังคับบัญชาให้ขายทอดตลาดรถยนต์ของกลางภายใน 6 เดือนนับแต่วันยึดรถ หากเห็นว่าถ้าห่วงงงไว้จะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนกับค่าของทรัพย์สินและไม่เป็นประโยชน์ในการพิสูจน์ทางคดีต่อไป และเมื่อทำการขายทอดตลาดแล้วได้เงินจำนวนเท่าใด ก็ให้เก็บรักษาเงินนั้นไว้ที่กองการเงิน กรมตำรวจ หรือคลังจังหวัดแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เมื่อครบกำหนดระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1327 แล้ว ยังไม่มีผู้ใดแสดงความเป็นเจ้าของ ก็ให้เงินที่ทำการเก็บรักษานั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป

3.2.3 ลักษณะของทรัพย์สินที่สามารถดำเนินยึด

จากที่กล่าวมาแล้วว่าเหตุผลหรือจุดมุ่งหมายของการยึดทรัพย์สินในคดีอาญามีสองประการ คือการยึดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐานประกอบการพิจารณาตีประเด็นหนึ่ง และยึดไว้เพื่อเป็นของกลางอันเป็นการยึดเหนี่ยวทรัพย์สินนั้นไว้เพื่อรอให้ศาลสั่งริบอีกประการหนึ่ง จากความมุ่งหมายดังกล่าวพิจารณาได้ว่าลักษณะของทรัพย์สินอันพึงต้องยึดไว้จะมีลักษณะอย่างไรคงต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อันเป็นหลักทั่วไปที่จะกล่าวถึงทรัพย์สินของกลางในคดีอาญา นอกจากนี้แล้วก็ต้องพิจารณาตามบทบัญญัติของกฎหมายเฉพาะอีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้จากการศึกษาทำให้สามารถพิจารณาหลักสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1) พิจารณาจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาและหลักเกณฑ์แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พบว่ากฎหมายทั้งสองส่วนใช้คำว่า “ทรัพย์สิน” ซึ่งคำว่าทรัพย์สินนี้หากกล่าวถึงตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วย่อมหมายถึงอันเป็นวัตถุที่มี

รูปร่าง ซึ่งเป็นได้ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างด้วย เช่นสิทธิในตัวทรัพย์สินต่างๆ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทรัพย์สินที่พึงจะต้องยึดไว้เป็นของกลางนั้นอาจจะเป็นได้ทั้งทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ด้วย ส่วนกรณีที่เป็นสิทธิต่างๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินซึ่งไม่สามารถจับต้องได้นั้นก็น่าจะนำบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการยึดหรืออายัดตามหลักแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาบังคับใช้โดยอนุโลม

2) ทรัพย์สินที่กล่าวมาแล้วในข้อ 1) จะต้องเป็นทรัพย์สินที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในทางอาญาโดยตรง กล่าวคือ

2.1) เป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดทำ หรือมีไว้ เป็นความผิด เช่นอาวุธปืนที่ไม่มีทะเบียน อาวุธปืนที่นำทะเบียนไม่อาจออกใบอนุญาตให้ได้ ยาเสพติดประเภทต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากผู้ใดทำขึ้น หรือมีไว้ในความครอบครองก็ถือว่าเป็นความผิด และบรรดาทรัพย์สินเหล่านี้ถือว่าเป็นของกลางที่ศาลจะต้องริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าในทางพิจารณาจะถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นของผู้ใดก็ตาม และแม้จะปรากฏว่าการกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่เป็นความผิด ทรัพย์สินของกลางประเภทต่างๆ เหล่านี้ก็ยังคงอยู่ในข่ายที่ศาลจะพึงริบเสียทั้งสิ้น

2.2) เป็นทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ทรัพย์สินเหล่านี้โดยสภาพของตัวมันเองแล้วไม่เป็นความผิด แต่สิ่งเหล่านี้จะถูกศาลริบได้ก็ต่อเมื่อได้มีการใช้ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด ทั้งนี้หากแม้ว่ายังไม่ทันจะนำทรัพย์สินดังกล่าวออกใช้แต่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดศาลก็จำเป็นที่จะต้องริบ เช่น มีคปอกผลไม้ หากพิจารณาแล้วโดยสภาพของมีดที่ใช้ในการปอกผลไม้ก็ถือว่าไม่ใช่ทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิดเพราะเป็นอุปกรณ์ในครัวเรือน แต่ถ้าหากมีการนำไปใช้ในการทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่นก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้ใช้ในการกระทำความผิด ก็ต้องถูกริบ เป็นต้น

2.3) ทรัพย์สินที่บุคคลได้มาจากการกระทำความผิด เช่น เงินรายได้จากการค้ายาเสพติด ทรัพย์สินเงินได้เหล่านี้แม้จะไม่ใช่ทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิดหรือเป็นทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด แต่ทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าเป็นทรัพย์สินหรือประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากได้มาจากการกระทำความผิด ก็ถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวพึงต้องถูกริบตามกฎหมาย

3) ทรัพย์สินซึ่งแม้จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในคดีอาญาโดยตรง แต่หากสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นพยานหลักฐานสำหรับพิสูจน์ความผิดอันเป็นประโยชน์ต่อรูปคดี กฎหมายก็บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานสามารถยึดทรัพย์สินนั้นได้

3.2.4. ผู้มีอำนาจดำเนินการยึดทรัพย์สิน

จากการศึกษาประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นบทบัญญัติทั่วไป และจากการศึกษาถึงพระราชบัญญัติหรือกฎหมายเฉพาะพิเศษต่างๆ ที่ถือว่าได้บัญญัติถึงผู้มีอำนาจในการยึดทรัพย์สินไว้ อาจพอสรุปถึงเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายเพื่อยึดทรัพย์สินในคดีอาญาได้ ดังนี้

1) พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

หากจะกล่าวถึงพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจยึดทรัพย์สินว่าได้แก่บุคคลใดบ้างนั้น เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเห็นได้ว่ากฎหมายนี้มิได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ แต่หากพิจารณาโดยละเอียดในมาตรา 61 มาตรา 78 และมาตรา 92 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีลักษณะ 3 ว่าด้วยการจับกุม บทที่ 1 ข้อ 3 และลักษณะ 4 การค้นบทที่ 1 ข้อ 68 ซึ่งได้กำหนดให้ผู้มีอำนาจดำเนินการยึดทรัพย์สินในคดีอาญา คือ “เจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจและมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวย่อมตกแก่เจ้าพนักงานตำรวจที่มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาการเกี่ยวกับความผิดอาญาทุกประเภท และหมายความรวมถึงเจ้าพนักงานปกครองซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดังกล่าวด้วย นอกจากนั้นยังรวมถึงเจ้าพนักงานอื่นๆ ซึ่งตามกฎหมายแต่ละฉบับได้กำหนดอำนาจหน้าที่จับกุมหรือปราบปราม”

2) เจ้าพนักงานอื่น ๆ ตามกฎหมายพิเศษแต่ละฉบับ

นอกจากพนักงานตำรวจและพนักงานปกครองที่มีอำนาจในการจับกุมและตรวจยึดของกลางในคดีอาญาแล้ว ก็ได้มีกฎหมายที่บัญญัติเป็นการเฉพาะเพื่อใช้บังคับเป็นพิเศษ ซึ่งได้กำหนดให้เจ้าพนักงานตามกฎหมายของตนดังกล่าวมีอำนาจจับกุมตรวจยึดทรัพย์สินของกลางและปราบปรามผู้กระทำความผิดในกฎหมายพิเศษแต่ละฉบับ เช่น พนักงานศุลกากรตามกฎหมายศุลกากร เจ้าพนักงานป่าไม้ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งเจ้าพนักงานเหล่านี้ต่างมีอำนาจจับกุมและปราบปรามผู้กระทำความผิดตามกฎหมายทั่วไปประการหนึ่ง อีกทั้งยังมีอำนาจพิเศษตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะนั้นๆ อีกประการหนึ่งด้วย

3.2.5 ผลของการยึดทรัพย์สินของกลาง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วถึงวัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินของกลางในคดีอาญาซึ่งมีหลักใหญ่ใจความที่สำคัญสองประการคือ การยึดมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยประการหนึ่ง และการยึดมาเพื่อเป็นของกลางในคดีเพื่อรอให้ศาลพิจารณาสั่งริบทรัพย์สินนั้นต่อไป ทั้งนี้เมื่อเจ้าพนักงานที่มีอำนาจดำเนินการยึดทรัพย์สินมาแล้ว กระบวนการต่อมาคือการดำเนินการเพื่อให้เกิดผลที่สอดคล้องหรือเป็นไปตามความมุ่งหมายแห่งการยึดทรัพย์สินนั้น ซึ่งพอจะแยกออกเป็นสองแนวทางคือ

1) ในกรณีที่เป็นการยึดทรัพย์สินของใครเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดี ผลของการยึดทรัพย์สินดังกล่าวย่อมนำมาสู่กระบวนการนำทรัพย์สินนั้นมาใช้เป็นพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามหลักแห่งกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐาน ทั้งนี้เมื่อเจ้าพนักงานผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายกระทำการยึดมาโดยชอบแล้ว ทรัพย์สินที่ยึดมานั้นย่อมจะตกเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าพนักงานเจ้าของคดีในการเก็บรักษาไว้จนกว่าจะได้ใช้ทรัพย์สินนั้นไปในกระบวนการพิจารณาคดี และเมื่อได้ใช้เป็นพยานหลักฐานเสร็จสิ้นตามขั้นสอบสวนแล้วก็ให้คืนทรัพย์สินนั้นแก่เจ้าของไป ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85

2) ในกรณีของการยึดทรัพย์สินประเภทที่ต้องรอให้ศาลมีคำสั่งริบนั้น หากพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยทั่วไปพบว่า ลักษณะของการยึดทรัพย์สินนั้นมีอยู่สามประการ คือ

ก) กรณีที่ตำรวจหรือพนักงานเจ้าหน้าที่จับกุมตัวผู้ต้องหาได้พร้อมของกลาง
ข) กรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ยึดได้แต่ของกลาง แต่ผู้ต้องหาสามารถหลบหนีได้ทันทีทันใด

ค) กรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ยึดไว้แต่ของกลาง แต่ไม่มีตัวผู้ต้องหา แต่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่ามีการใช้ของกลางนั้นในการกระทำความผิดด้วย ซึ่งในกรณีเช่นนี้ตำรวจหรือพนักงานอัยการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ก็อาจยึดของกลางไว้เพื่อสอบสวนได้

3.2.6 การดูแลและเก็บรักษาของกลางที่ถูกยึด

เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจได้ดำเนินการยึดทรัพย์สินของกลางในคดีอาญาแล้ว กระบวนการต่อไปคือการจัดการเก็บรักษาและดูแลทรัพย์สินที่ยึดมาในคดี ทั้งนี้ในทางปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวย่อมตกแก่เจ้าพนักงานผู้ดำเนินการยึดทรัพย์สินนั้นตามกฎหมาย โดยการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางให้มีหลักเกณฑ์ปฏิบัติซึ่งกำหนดไว้ในข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทยและระเบียบการเก็บรักษาของกลางของกรมตำรวจ ซึ่งพอจะกล่าวถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

หลังจากที่เจ้าพนักงานสอบสวนได้ทำการยึดทรัพย์สินไว้เป็นของกลางในคดีอาญาแล้ว หลังจากนั้นถือว่าหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพย์สินของกลางเป็นอันตกแก่เจ้าพนักงานผู้ทำการยึด โดยเจ้าพนักงานดังกล่าวมีหน้าที่ในการบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับของกลางที่ทำการยึด ไว้ในหมายค้นโดยละเอียด รวมทั้งจะต้องทำบัญชีของกลางทั้งหมดเพื่อนำส่งพนักงานสอบสวน พร้อมด้วยของกลางทั้งหมด* ทั้งนี้ การจัดทำบันทึกและบัญชีของกลางก็เพื่อป้องกันข้อโต้แย้งเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เจ้าพนักงานทำการยึดมานั้น

หลังจากเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ดำเนินการยึดทรัพย์สินมาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมทั้งทำการบันทึกและทำบัญชีของของกลางเสร็จสิ้นแล้ว ทรัพย์สินของกลางดังกล่าวจะตกอยู่ในการดูแลของพนักงานสอบสวนเจ้าของคดี โดยการดำเนินการเก็บรักษาของกลางนั้น พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีตามลักษณะ 15 ว่าด้วยเรื่องของกลางและของส่วนตัว ผู้ต้องหา บทที่ 1 ข้อ 414 ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ให้การเก็บรักษาและจำหน่ายของกลางในเขตตำรวจนครบาลให้เป็นหน้าที่ของสารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนเป็นผู้เก็บรักษา เว้นแต่ ของกลางในคดีอาญานั้นมีข้อโต้แย้งเรื่องคำหาโทษ รูปพรรณ หรือตามรูปคดีที่ศาลอาจจะนำของกลางดังกล่าวออกพิจารณาเป็นพยานหลักฐานในคดีต่อไป และของกลางมีไซ้ของมากใหญ่โต หรือเป็นปลุสค์หรือสัตว์พาหนะ เมื่อพนักงานอัยการขอให้ส่งของกลางนั้น ก็ให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนนั้นจัดการส่งของกลางไปอยู่ในการควบคุมดูแลของศาล หรือในกรณีที่มีของกลางในคดีอาญา ซึ่งเกี่ยวแก่กรณีใดในกระทรวงใด มีระเบียบหรือข้อตกลงไว้โดยเฉพาะ เช่น เรือ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ผืน สุรา ยาสูบ ป่าไม้ ยาเสพติดให้โทษ น้ำมันเบนซิน หรือของกลางในการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร ฯลฯ ก็ให้ปฏิบัติไปตามระเบียบหรือข้อตกลงนั้น ๆ

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 103 และมาตรา 104

ในกรณีที่ของกลางที่เก็บรักษาไว้ นั้น เมื่อศาลเห็นว่าหมดความจำเป็นที่จะเก็บรักษาไว้ต่อไป ก็ให้ดำเนินการตามข้อ 415 แห่งระเบียบนี้ กล่าวคือ ของกลางที่ศาลเป็นผู้เก็บรักษานั้น เมื่อศาลเห็นว่าหมดความจำเป็นที่จะเก็บรักษาไว้ ศาลจะแจ้งให้พนักงานอัยการเพื่อแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปรับของกลางมาเก็บรักษา โดยให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนที่ส่งของกลางไป จัดการรับของกลางมาเก็บรักษาไว้ต่อไป เมื่อคดีถึงที่สุดตามที่ศาลสั่งหรือพิพากษาเกี่ยวกับของกลางนั้นอย่างไร ให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนจัดการตามคำสั่งหรือตามคำพิพากษาของศาลต่อไปดังนี้คือ

- 1) ถ้าของกลางที่ยึดไว้ อยู่ ณ สถานที่ตำรวจ ก็ให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนจัดการขายทอดตลาด หรือส่งคืนให้แก่ผู้มีสิทธิรับคืน ไป ตามคำพิพากษานั้น ๆ ในเวลาอันควร
- 2) ถ้าของกลางนั้นศาลสั่งให้คืนแก่เจ้าของ ให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทนจัดการติดต่อนำเจ้าของไปขอรับคืนจากศาล หรือไปปรับจากศาลเองแล้วลงบัญชีกับรายงานประจำวันให้เจ้าของลงนามแล้วจึงค่อยมารับไปก็ได้ เว้นแต่ของกลางนั้นเจ้าของไปปรับคืนจากศาลเอง

อย่างไรก็ตามถ้าศาลมิได้สั่งการเกี่ยวกับของกลางไว้แต่ประการใด ก็ให้ผู้รักษาติดต่อกับพนักงานอัยการผู้ว่าคดีนั้น เพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งเกี่ยวกับของกลางนั้นต่อไป ถ้าศาลสั่งว่าของกลางนั้นเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนพิจารณาดำเนินการ ก็พิจารณาดำเนินการไปตามความเหมาะสมได้

ทั้งนี้ตามข้อ 416 ในกรณีที่ของกลางสิ่งใดที่จะดำเนินการขายทอดตลาด ถ้าเห็นว่าของกลางนั้นเป็นประโยชน์ใช้กับราชการตำรวจได้ ให้สารวัตรหรือผู้รักษาราชการแทน รายงานเสนอเหตุผลไปยังผู้บังคับการหรือผู้รักษาราชการแทนเป็นผู้พิจารณาสั่งการก่อนนำออกขายทอดตลาด และข้อ 417 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการขายทอดตลาดของกลางโดยให้ตั้งกรรมการซึ่งประกอบด้วยสารวัตร หรือผู้รักษาราชการแทนเป็นประธาน และมีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตร 1 นาย ชั้นประทวน 1 นาย เป็นกรรมการพิจารณาขายให้ได้ราคาใกล้เคียงกับราคาท้องตลาดในขณะนั้น

สำหรับการเก็บรักษาของกลางในหน้าที่ตำรวจภูธรนั้น ตามระเบียบข้อ 422 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า ให้ผู้บังคับกองหรือหัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาราชการแทนส่งมอบของกลางให้แก่ นายอำเภอซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ตามข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางของกระทรวงมหาดไทย เว้นแต่ของกลางประเภทที่เป็นปลุสค์และสัตว์พาหนะหรือยานพาหนะ หรือของ

ใหญ่โตไม่สะดวกต่อการส่งมอบ ก็ให้หัวหน้ากองหรือหัวหน้าสถานีตำรวจหรือผู้รักษาการแทนเป็นผู้เก็บรักษาไว้จนกว่าจะได้รับคำสั่งจากนายอำเภอหรือผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นหัวหน้าเจ้าพนักงานสอบสวน ส่วนวิธีการเก็บรักษาให้ปฏิบัติตามข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางของกระทรวงมหาดไทย โดยอนุโลม

เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายได้ทรัพย์สินของกลางมาอยู่ในการดูแลแล้ว การปฏิบัติต่อทรัพย์สินดังกล่าวให้เป็นไปตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีลักษณะ 15 บทที่ 1 เรื่องของกลาง ข้อ 418 ซึ่งได้กำหนดวิธีการไว้ดังนี้

1) ของกลางสิ่งใดมาถึงสถานีตำรวจ ให้พนักงานสอบสวนจกรูปพรรณสิ่งของลงในรายงานประจำวันและสมุดคดีทรัพย์สินของกลาง และเขียนเลขลำดับที่ลงยึดสิ่งของนั้นติดไว้กับสิ่งของนั้น ให้มั่นคงอย่าให้หลุดหรือสูญหายได้ และเก็บรักษาของกลางนั้นไว้ในหีบหรือตู้เก็บของกลาง เว้นไว้แต่ว่าของนั้นมีค่ามาก เช่น เครื่องเพชร เครื่องทองรูปพรรณ หรือเงินจำนวนมาก หากเก็บรักษาที่สถานีตำรวจจะไม่มั่นคง ในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีให้ส่งมาฝากไว้ในงานคลัง กรมตำรวจ

2) ให้สารวัตรหรือผู้รักษาการแทน เป็นผู้รับผิดชอบเก็บและรักษาลูกกุญแจและหีบของกลาง สถานีใดไม่มีสารวัตรก็ให้รองสารวัตรซึ่งเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจนั้นเป็นผู้เก็บรักษาลูกกุญแจ ห้ามมิให้ผู้ผู้น้อยเก็บรักษาลูกกุญแจของกลางเป็นอันขาด

3) ของกลางรายใดเป็นของใหญ่โต เช่น เรือแพ และไม้ขอนสัก ไม่สามารถจะนำมาเก็บรักษาได้ ก็ให้ฝากไว้ยังสถานีตำรวจอื่นเก็บรักษาไว้จนกว่าจะมารับคืนไป และให้สถานีตำรวจนั้นรับฝากไว้ ลงรายงานประจำวันและสมุดคดีทรัพย์สินของกลางตามระเบียบ

4) ของกลางรายใดเห็นว่าหากเก็บรักษาไว้อาจเนาเปื้อยเสียหายได้ก่อนที่จะส่งคดีฟ้องศาล จะนำนายหรือป้องกันมิให้เนาเปื้อยก็ให้จัดการไปตามสมควร เช่น เนื้อ โค กระบือ สุกร ถ้าจะขายเอาเงินเก็บรักษาไว้หรือต้มไว้ก็ได้ ถ้าของกลางรายใดมีการเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ หรือเป็นพยานหลักฐานสำคัญประกอบคดี ถ้าจะกระทำไปจะเกิดการคัดค้านได้ในภายหลัง ก็ให้ระงับไม่ต้องขายหรือจัดการดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แล้วให้พนักงานสอบสวนส่งของกลางนั้นไปตรวจสอบที่กองทะเบียนประวัติอาชญากรกองบัญชาการสอบสวนกลาง ถ้าไม่ตรงกับบัญชีที่มีผู้มาร้องทุกข์ของหายไว้ ให้ออกประกาศโฆษณาหาเจ้าของ โดยปิดไว้ที่สถานีตำรวจเช่นเดียวกับของเก็บตก

5) ของกลางรายใดจับได้โดยสงสัยว่าจะเป็นสิ่งของที่ได้มาจากการกระทำความผิด ให้ผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของนำหลักฐานมาแสดง ถ้านำหลักฐานมาแสดงไม่ได้หรือไม่นำมาก็ดี ให้พนักงาน

สอบสวนส่งของกลางนั้น ไปตรวจสอบที่กองทะเบียนประวัติอาชญากร กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง ถ้าไม่ตรงกับบัญชีที่ผู้มาร้องทุกข์ของหายไว้ ให้ออกประกาศโฆษณาหาเจ้าของ โดยปิดไว้ที่หน้าสถานีตำรวจเช่นเดียวกับของที่เก็บตก

6) การเก็บรักษาเอกสารและวัตถุของกลางต่างๆ ซึ่งต้องส่งหรือไม่ต้องส่งไปตรวจที่กองพิสูจน์หลักฐาน ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำในเอกสารคู่มือของกองพิสูจน์หลักฐานตามข้อ 419

ข้อ 419 เอกสารและวัตถุของกลางใดที่จำเป็นต้องตรวจพิสูจน์ ให้พนักงานสอบสวนรีบส่งไปยังกองพิสูจน์หลักฐานตำรวจสอบสวนกลาง โดยเร็ว พร้อมกับบันทึกแสดงรายละเอียดของเอกสารและวัตถุของกลางที่ได้มาประกอบด้วย

การส่งเอกสารและวัตถุของกลางไปให้กองพิสูจน์หลักฐานทำการตรวจพิสูจน์ ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) ในการส่งเรื่องไปให้ตรวจพิสูจน์ ให้พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา พฤติการณ์ข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น ๆ ให้ชัดเจน ตลอดจนชื่อผู้เสียหาย ชื่อผู้ต้องหา พยานเอกสาร พยานวัตถุ ตรวจพบได้ที่ไหน เมื่อไร รวมทั้งส่งความประสงค์ในการที่จะให้ทำการตรวจพิสูจน์และนำความอื่นๆ ที่สมควรแจ้งไปให้ทราบด้วย

2) เอกสารหรือวัตถุของกลางใดที่จะต้องส่งไปตรวจพิสูจน์ ให้ส่งไปที่กองพิสูจน์หลักฐาน โดยมีชักรับจากวันที่ได้รับของกลางมาอยู่ในการครอบครอง

3) เอกสารหรือวัตถุของกลางที่ได้มา ให้บันทึกลักษณะ สภาพ สถานที่ วัน เวลาที่พบเอกสารหรือของกลางนั้น ๆ โดยฉบับที่เป็นข้อความสั้น ๆ หรือบันทึกลงในแผนที่สังเขป หรือถ้าสามารถจะถ่ายภาพของกลางและสถานที่พบได้ ก็ให้ถ่ายภาพไว้ด้วย

4) เอกสารหรือวัตถุของกลางใดที่ต้องทำเครื่องหมายเพื่อให้งดจำได้ ให้คำเครื่องหมายไว้ตามคำแนะนำในเอกสารคู่มือของกองพิสูจน์หลักฐาน

5) การบรรจุหีบห่อเอกสารหรือวัตถุของกลางนั้นจะต้องทำให้เรียบร้อย ตีตราเครื่องหมายและมีป้ายบอกชื่อคดี ชนิด จำนวนของกลางโดยแยกห่อเป็นรายคดี

6) ในการรับ ส่งเอกสารหรือวัตถุของกลางแต่ละครั้งนั้น จะต้องมีการรับส่งกันทุกครั้ง

7) ในการส่งเอกสารหรือวัตถุของกลางไปทำการพิสูจน์นั้น ให้บันทึกข้อความตามแบบซึ่งได้แนบมาพร้อมคำสั่งนี้ ส่งไปให้พร้อมกับเอกสารหรือวัตถุของกลางที่ขอให้ทำการตรวจพิสูจน์

8) เมื่อได้รับแจ้งจากกองพิสูจน์หลักฐานให้มารับของกลางซึ่งได้ทำการตรวจพิสูจน์เสร็จแล้ว ต้องมาคืนภายใน 30 วันนับจากวันที่ได้รับแจ้ง

9) ในกรณีที่การบรรจุหีบห่อและการนำส่งของกลางไม่เป็นไปตามระเบียบนี้ กองพิสูจน์หลักฐานจะไม่รับตรวจพิสูจน์ให้

10) การปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเอกสารหรือวัตถุของกลางไปทำการตรวจพิสูจน์ตลอดจนการเก็บรักษาและบรรจุหีบห่อเอกสารหรือวัตถุของกลางแต่ละประเภทให้ปฏิบัติตามคำแนะนำในเอกสารคู่มือของกองพิสูจน์หลักฐานที่ได้แนบมากับระเบียบนี้

เมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติต่อของกลางและการดำเนินการตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 15 จะเห็นได้ว่าระเบียบดังกล่าวเพียงแต่กำหนดถึงหลักเกณฑ์ในการดำเนินการบันทึก จดแจ้ง และทำหลักฐานเกี่ยวกับของกลางเป็นสำคัญเท่านั้น แต่มิได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับการเก็บรักษาหรือดำเนินการใดๆ กับบรรดาทรัพย์สินของกลาง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทรัพย์สินของกลางเองหรือแก่ส่วนราชการที่ดูแลรักษาทรัพย์สินเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีจะได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางในชั้นพนักงานสอบสวนแล้ว ยังมีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับของกลางไว้ในข้อบังคับเกี่ยวกับการเก็บของกลาง กระทรวงมหาดไทย ด้วยเช่นกัน ซึ่งข้อบังคับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์ว่าด้วยการรักษาของกลางออกเป็นสองส่วนคือ การรักษาของกลางในส่วนภูมิภาคและการรักษาของกลางในส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาในส่วนนี้อยู่ในขอบเขตเกี่ยวกับการเก็บรักษาของกลาง ผู้เขียนจึงขอหยิบยกเฉพาะประเด็นของการเก็บรักษาของกลางตามข้อบังคับดังกล่าวมานำเสนอเท่านั้น กล่าวคือ ในกรณีที่ของกลางนั้นเป็นของเสียหายและเสื่อมราคา ข้อบังคับนี้ได้วางหลักไว้ว่า ของกลางที่เป็นของสดและเสียหายหรือของที่เก็บไว้นาน ซึ่งเห็นได้ว่าอาจจะสูญเสียสภาพหรือถ้ารักษาไว้ช้าจะเป็นการเสียหายหรือค่าใช้จ่ายเกินส่วนกับค่าแห่งของนั้นๆ อีกทั้งหากปรากฏอีกด้วยว่าของกลางนั้นเป็นของกลางในคดีอาญาที่พึงเห็นว่าจะไม่เป็นประโยชน์ในการที่จะพิสูจน์ทางคดี หรือหากปล่อยให้สูญเสียสภาพแล้วจะไม่เกิดผลในการพิสูจน์ในทางคดีได้ ก็ให้ดำเนินการคืนเจ้าของหรือขายทอดตลาดแล้วแต่กรณี เว้นแต่จะมีบทกฎหมายบังคับไว้เป็นอย่างอื่น ทั้งนี้หากของกลางนั้นเป็นของ

กลางอย่างอื่น กล่าวคือเป็นของกลางที่ไม่อยู่ในลักษณะของกลางในคดีอาญา เช่น ของที่เก็บตก หล่น หลุดลอยได้ เป็นต้น ก็ให้ดำเนินการขายทอดตลาดได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายบังคับไว้เป็นอย่างอื่น ทั้งนี้ การคืนและขายของกลางในลักษณะนี้ ถ้าเป็นของกลางที่ยังไม่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งเสร็จเด็ดขาด ก็ให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาของกลางนั้นจัดการบันทึกรายการอันเป็นเครื่องพ่องจะพิสูจน์ในทางคดีได้ หรือทำการบันทึกว่าบุคคลผู้มีสิทธิจะได้รับของนั้นๆ อาจทราบได้ว่าเป็นของๆ คน และทำการพิสูจน์ ได้แล้ว เมื่อบันทึกทุกอย่างครบถ้วนก็ให้ดำเนินการขายทอดตลาด เมื่อได้เงินจากการขายทอดตลาด มาแล้วก็ให้เก็บรักษาเงินดังกล่าวแทนของกลาง หากว่าเงินดังกล่าวมีจำนวนมาก หรือกรณีมีเหตุอันควร ก็ให้นำเงินดังกล่าวฝากสำนักงานคลังจังหวัดเพื่อเก็บรักษาไว้ แต่ถ้าเป็นกรณีของกลางที่มีคำสั่งหรือคำ พิพากษาเสร็จเด็ดขาดก็ไม่จำเป็นต้องดำเนินการดังกล่าวมา เนื่องจากการดำเนินการย่อมเป็นไปตาม คำสั่งหรือคำพิพากษาแล้ว ซึ่งหากศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้คืนของกลาง ก็ให้นำเงินที่ได้จากการ ขายทอดตลาดคืนแก่ผู้มีสิทธินั้น แต่ถ้าศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบของกลางนั้นตกเป็นของ แผ่นดิน ก็ให้รวบรวมเงินจากการขายทอดตลาดเพื่อนำส่งคลังต่อไป

เมื่อพิจารณาถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ยึดมาใน คดีอาญาแล้ว กล่าวได้ว่า การดำเนินการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางซึ่งตกเป็นภาระหน้าที่ของบุคคล ดังกล่าวนั้น เจ้าพนักงานจะต้องดำเนินการต่อทรัพย์สินอย่างระมัดระวัง ดังจะเห็นได้จากข้อบังคับนี้ ได้ กำหนดไว้ในข้อ 11 ว่าผู้มีหน้าที่รักษาของกลางต้องปฏิบัติต่อของกลางนั้นดุจดังทรัพย์สินของตนเอง และต้องรักษาของนั้น ๆ ไว้ในสถานที่ที่ปรากฏตามข้อบังคับนี้ด้วยความระมัดระวัง และดูแลรักษา ทรัพย์สินของกลางให้อยู่ในสภาพเดิมเท่าที่จะสามารถรักษาไว้ได้ อีกทั้งยังต้องทำการตรวจตรา สม่ำเสมอตลอดเวลาที่ต้องส่งมอบต่อกันและกัน จากข้อบังคับดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบต่อ ทรัพย์สินของกลางนั้น เจ้าพนักงานต้องดูแลรักษาอย่างระมัดระวังดังเช่น วิญญูชนทั่วไปพึงปฏิบัติใน การดูแลทรัพย์สินของตน ทั้งนี้ นอกจากหน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังดังกล่าวแล้ว ข้อบังคับนี้ยัง ได้ กำหนดความผิดและโทษไว้ในข้อ 42 ว่า หากผู้ที่มีหน้าที่รักษาของกลางคนใดจงใจหรือเลินเล่อ ละเลย หรือคัดแปลงแก้ไขของกลางให้เปลี่ยน ไปจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ จงใจหรือเลินเล่อสำรวจของกลางให้ ผิดไปจากความจริง หรือชนของกลางที่ไม่ควรขน ไปขายหรือยกยอกไว้เป็นของตนเสีย หากเจ้า พนักงานกระทำการดังกล่าวก็จะต้องรับโทษตามกฎหมายหรือรับ โทษตามพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการพลเรือน รวมทั้งต้องชดใช้ราคาของหรือค่าเสียหายแทนอีกส่วนหนึ่ง

จากที่กล่าวมาในลักษณะนี้ พิจารณาได้ว่าหน้าที่ในการดูแลรักษาของกลางย่อมตกอยู่กับพนักงานสอบสวนนับแต่ได้รับมอบของกลางมาจากเจ้าพนักงานผู้ดำเนินการยึด อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงลักษณะด้านภาระงานที่เจ้าพนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติรวมทั้งหน้าที่ในการดูแลทรัพย์สินของกลางในคดีที่ตนต้องรับผิดชอบแล้ว จะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติแล้วพนักงานสอบสวนแทบจะไม่มีเวลามาดูแลของกลางดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งระเบียบและข้อบังคับเกี่ยวกับการรักษาของกลางนั้นก็ยังขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติพอสมควร ส่งผลให้การดำเนินการของเจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบขาดทิศทางที่จะทำให้การปฏิบัติงานมีความแน่นอน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานขาดความมั่นใจ อีกทั้งกฎหมายก็ได้อำหนดบทลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ดังนั้นเมื่อแนวปฏิบัติไม่ชัดเจนและการดำเนินงานหากเกิดข้อผิดพลาดเจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบก็ต้องได้รับโทษทั้งทางวินัยและรับผิดชอบในความเสียหายทางแพ่ง ผลสุดท้ายแล้วภาระในการเก็บรักษาจึงตกอยู่กับหน่วยงานที่รับผิดชอบและเจ้าพนักงานผู้เก็บรักษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัญหาในการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ กรณีที่ของกลางเป็นทรัพย์สินที่นำเสียได้หรือเป็นทรัพย์สินของกลางประเภทรถยนต์ เรือยนต์หรือเครื่องจักรกล ซึ่งโดยสภาพของตัวทรัพย์สินดังกล่าวเป็นการยากที่จะทำการบำรุงรักษาได้ นอกจากนี้ทางราชการก็ไม่มีสถานที่เก็บรักษา และขาดกำลังเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุปสรรคทางด้านงบประมาณ กรณีปัญหาต่างๆ เหล่านี้ถูกผลักดันมาเป็นภาระความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาของกลาง ซึ่งบุคคลดังกล่าวมักถูกร้อยเรียงทางวินัยรวมทั้งถูกฟ้องร้องให้ชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน จากแนว โนม์ของข้อเท็จจริงเหล่านี้ส่งผลให้เกิดปัญหาว่า การเก็บรักษาของกลางนั้นเจ้าพนักงานควรจะต้องเก็บรักษาไว้นานเท่าใด หรือจะคืนของกลางดังกล่าวก่อนคดีถึงที่สุดได้หรือไม่ หากพนักงานสอบสวนคืนของกลางไปแล้ว และปรากฏในภายหลังว่าศาลสั่งให้คืนทรัพย์สินของกลางในกรณีเช่นนี้ จะสามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างไร

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ควรหยิบยกขึ้นมาพิจารณาคือ การที่หน่วยงานอื่นที่มีการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการยึดและริบทรัพย์สินของตนเอง การดำเนินการดังกล่าวย่อมมีอุปสรรคในเรื่องของการประสานงาน เนื่องจากการกระทำผิดอย่างหนึ่งอาจกระทบถึงกฎหมายสองฉบับหรือมากกว่านั้นก็ได้ แต่กฎหมายแต่ละฉบับต่างก็บัญญัติให้เจ้าพนักงานของตนดำเนินการตามกฎหมายฉบับนั้น จึงก่อให้เกิดปัญหาว่าเมื่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการยึดทรัพย์สินของกลางดำเนินการตามกฎหมายแล้ว เจ้าพนักงานจะทำการส่งมอบทรัพย์สินของกลางนั้นแก่ผู้ใด ยกตัวอย่างเช่น การยึดทรัพย์สิน

ที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจทำการจับกุมและยึดของกลางมาในคดีแล้ว โดยหลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อำนาจหน้าที่ในการเก็บรักษาของกลางย่อมตกแก่พนักงานสอบสวน ซึ่งพนักงานสอบสวนก็จะต้องดำเนินการเก็บรักษาของกลางตามระเบียบและข้อบังคับที่ได้วางแนวทางปฏิบัติไว้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในกรณีดังกล่าวก็มีพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการยึดและริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ไว้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาว่าจะดำเนินการยึดและเก็บรักษารวมทั้งดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางนั้นอย่างไร ซึ่งปัญหาที่กล่าวมาเหล่านี้ผู้เขียนจะได้หยิบยกมาอธิบายนำเสนอและวิเคราะห์โดยละเอียดในส่วนต่อไป

3.2.7 การขอคืนและการคืนทรัพย์สินของกลาง

สำหรับการขอคืนของกลางนั้น ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวไว้ในบทบัญญัติมาตรา 85 วรรคท้ายแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า “ของกลางที่ยึดไว้ เจ้าพนักงานมีอำนาจยึดได้จนกว่าคดีถึงที่สุด” แต่ทั้งนี้ถึงแม้ว่าคดียังไม่ถึงที่สุดก็อาจจะมีการคืนให้แก่เจ้าของที่แท้จริงหรือผู้มีสิทธิได้รับคืนก็ได้ ในการขอคืนของกลางนั้นหากของกลางดังกล่าวอยู่ในการครอบครองดูแลของเจ้าพนักงานชั้นใด ก็สามารถขอคืนได้จากเจ้าพนักงานในชั้นนั้น แต่ในบางกรณีที่ของกลางมิได้อยู่ในการเก็บรักษาโดยเจ้าพนักงานผู้ดำเนินการยึด ซึ่งอาจมีการส่งมอบให้เจ้าพนักงานอีกแผนกหนึ่งเก็บรักษาไว้ ดังนั้นการขอคืนจึงต้องไปยื่นคำขอต่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจยึดของกลางนั้นไว้ แล้วจึงนำหนังสือแจ้งคืนของกลางไปขอรับของกลางคืนจากเจ้าพนักงานผู้เก็บรักษาของกลางนั้นไว้ต่อไป ทั้งนี้ของกลางที่ถูกยึดไว้ในคดีอาญาอาจอยู่ในการเก็บรักษาหรือดูแลของหน่วยงานหรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้คือ พนักงานสอบสวน อัยการ และศาล สำหรับการขอคืนของกลางในชั้นพนักงานสอบสวนนั้น พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจว่าจะคืนของกลางดังกล่าวหรือไม่ โดยพนักงานสอบสวนถือหลักในการพิจารณาประกอบการใช้ดุลพินิจว่าของกลางที่ถูกขอคืนนั้นมีความจำเป็นต้องใช้ในคดีหรือไม่ เพียงใด กล่าวคือในกรณีที่ของกลางนั้นใช้เพื่อเป็นพยานหลักฐานประกอบการพิจารณาคดีของศาล เมื่อเห็นว่าทรัพย์สินดังกล่าวหมดความสำคัญในการใช้เป็นวัตถุพยานแล้ว หรือได้มีการบันทึกจดแจ้งรูปพรรณแห่งสิ่งของนั้นครบถ้วนแล้ว ของกลางดังกล่าวก็ไม่มีมีความสำคัญที่จะต้องใช้ในทางคดีอีกต่อไป เจ้าพนักงานสอบสวนก็อาจใช้ดุลพินิจคืนของกลางนั้นแก่เจ้าของไป หรือในกรณีที่ทรัพย์สินของกลางนั้นเป็นของที่ศาลพึงริบได้ตามกฎหมาย พนักงานสอบสวนก็อาจไม่คืนทรัพย์สินของกลางนั้นจนกว่าคดีจะถึงที่สุดก็ได้ เพราะหากพนักงาน

สอบสวนคืนไปก่อน แล้วต่อมาศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้รับของกลางนั้นก็อาจจะเกิดความเสียหาย และพนักงานสอบสวนอาจต้องรับผิดชอบในกรณีดังกล่าว

สำหรับการขอคืนของกลางในชั้นอัยการนั้น โดยปกติแล้วอัยการจะไม่เก็บรักษาของกลาง ทั้งนี้หากมีความจำเป็นต้องดูแลหรือตรวจของกลาง พนักงานอัยการก็อาจแจ้งให้พนักงานสอบสวนนำของกลางมาให้ดูหรือนำมาตรวจสอบที่สำนักงานอัยการ หรือหากเป็นกรณีของกลางนั้นเป็นทรัพย์สินที่อาจทำการเคลื่อนย้ายลำบากทำให้ไม่สะดวกต่อการนำมา พนักงานอัยการก็อาจออกไปดูหรือตรวจสอบยังที่ๆของกลางนั้นตั้งอยู่ก็ได้

ทั้งนี้ในอดีตที่ผ่านมายังไม่มีข้อกำหนดหลักเกณฑ์ที่ให้อำนาจอัยการในการเก็บรักษาของกลางในคดี โดยในขณะนั้นเพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับของกลางระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ กรมอัยการก็ได้ออกข้อบังคับ 16 ก. ซึ่งได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของอัยการที่จะแจ้งผลของการใดๆ เกี่ยวกับของกลางนั้นแก่เจ้าหน้าที่ผู้รักษาการทราบทุกๆ เรื่อง โดยในกรณีนี้มีแบบ ออก. 46 ให้พนักงานอัยการใช้ในการแจ้งผลคดีขาดในคดีเกี่ยวกับของกลาง ทั้งนี้ข้อสำคัญที่จะต้องแจ้งตามความในหมายพิมพ์นั้นจะต้องเป็นเรื่องที่คดีถึงที่สุดแล้ว กล่าวคือ ไม่เกี่ยวแก่การที่จะต้องห่วงเหนี่ยวของนั้นไว้วินิจฉัยในคดีอีก หรือเป็นกรณีที่ศาลได้มีคำสั่งหรือคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ทั้งนี้หมายความว่าถ้าคดีได้ฟ้องศาล ต้องรอให้ศาลพิพากษาคดีถึงที่สุดก่อนหรือหากไม่ฟ้องศาลโดยอัยการสั่งไม่ฟ้อง กรณีดังกล่าวทั้งหมดความจำเป็นที่จะต้องห่วงเหนี่ยวของกลางไว้ก็อัยการจึงต้องแจ้งแบบ ออก. 46 ต่อพนักงานสอบสวนว่า ของกลางนั้นให้จัดการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85 วรรคท้าย โดยให้เหตุผลว่าคดีนั้นมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว หรืออัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีนั้นแล้ว

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าอัยการไม่มีหน้าที่ต้องคืนของกลาง ดังนั้นการขอคืนของกลางจากอัยการจึงไม่อาจมีขึ้นได้ หากจะมีการขอคืนในชั้นอัยการ พนักงานอัยการก็จะดำเนินการแจ้งผลคดีเกี่ยวกับของกลางต่อพนักงานสอบสวน เมื่อคดีนั้นไม่มีข้อต้องวินิจฉัยเกี่ยวกับของกลางอีกต่อไป หรือ เป็นกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาคดีนั้นถึงที่สุดแล้ว หรืออัยการสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีนั้นแล้วนั่นเอง แต่ท้ายที่สุดแล้วอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการคืนของกลางก็ยังเป็นของพนักงานสอบสวน เนื่องจากพนักงานสอบสวนพิจารณาเห็นว่าของกลางนั้นเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีก็อาจไม่ดำเนินการตามแบบ ออก.46 ของพนักงานอัยการก็ได้ หากคดีนั้นยังไม่ถึงที่สุด

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการดำเนินการในเรื่องดังกล่าวในชั้นอัยการก็ได้มีการวางระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2539 ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2539 ข้อ 20 คือ เรื่องการรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งการกำหนดระเบียบดังกล่าวออกมาส่งผลให้การประสานงานระหว่างพนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในเรื่องเกี่ยวกับการขอคืนของกลาง เนื่องจากวรรคแรกของระเบียบดังกล่าวได้กำหนดให้พนักงานอัยการจังหวัดหรือหัวหน้าพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำรายงานบัญชีแสดงรายละเอียดโดยสรุปเฉพาะคดีที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี และคดีที่มีคำสั่งเกี่ยวกับของกลางที่มีผลไม่รับทุกคดี โดยการทำรายงานดังกล่าวให้จัดทำเป็นรายเดือนตามแบบและวิธีการที่สำนักงานอัยการสูงสุดกำหนด แล้วรายงานต่ออัยการพิเศษฝ่ายคดีอาญาหรืออัยการพิเศษฝ่ายคดีอาญาเขตแล้วแต่กรณี ดังนั้นพิจารณาได้ว่า จากถ้อยคำแห่งระเบียบนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดทำรายงานที่มีความชัดเจนของพนักงานอัยการย่อมส่งผลดีต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับการคืนของกลางโดยพนักงานสอบสวน เพราะการดังกล่าวย่อมเอื้อให้พนักงานสอบสวนสามารถพิจารณาความเหมาะสมได้อย่างชัดเจนในการคืนของกลางและการปฏิบัติงานก็ไม่ชักช้าเพราะสำนวนดังกล่าวออกมาทุกเดือน ทำให้การใช้ดุลพินิจในการคืนของกลางของพนักงานสอบสวนมีความชัดเจน มีประสิทธิภาพและรวดเร็วยิ่งขึ้น

สำหรับการขอคืนของกลางในชั้นศาล โดยปกติแล้วศาลจะไม่รับของกลางไว้ในสำนวน เพราะของกลางส่วนมากจะเป็นพยานวัตถุทำให้ไม่สะดวกแก่การเก็บรักษา แต่ก็มีของกลางบางประเภทที่ศาลต้องเก็บคดีสำนวนไว้ เช่น เอกสารหมิ่นประมาท เครื่องหมายการค้าที่อ้างว่าปลอมแปลง เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้บางครั้งศาลสูงอาจต้องใช้ประกอบการพิจารณาและประกอบการพิสูจน์ข้อเท็จจริงแห่งคดี ทั้งนี้หากพิจารณาถึงระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีข้อ 415 เกี่ยวกับของกลางที่ศาลเป็นผู้เก็บรักษา เมื่อศาลเห็นว่าหมดความจำเป็นที่จะเก็บรักษาต่อไป อาจเป็นเพราะเหตุผลที่ศาลไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพย์สินนั้นเพื่อประกอบคดีแล้ว ศาลก็อาจจะแจ้งให้พนักงานอัยการแจ้งให้เจ้าพนักงานตำรวจไปรับของกลางเพื่อเก็บรักษา เมื่อพนักงานตำรวจได้รับเรื่องแล้วก็ให้สารวัตรหรือผู้รักษาการแทนที่ส่งของกลางไป ดำเนินการรับของกลางนั้นมาเก็บรักษาไว้ต่อไป ทั้งนี้เมื่อคดีถึงที่สุดและศาลสั่งหรือพิพากษาเกี่ยวกับของกลางนั้นอย่างไร ก็ให้สารวัตรหรือผู้รักษาการแทนจัดการตามคำสั่งหรือคำพิพากษาดังกล่าวต่อไป

จากแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการคืนของกลาง พิจารณาได้ว่าอำนาจหน้าที่ดังกล่าวจะตกอยู่กับพนักงานสอบสวนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามถึงแม้กฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติจะเปิดช่องให้

พนักงานสอบสวนสามารถใช้ดุลยพินิจในการคืนของกลางได้ก่อนที่คดีจะถึงที่สุดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้ว พนักงานสอบสวนก็ยังไม่กล้าที่จะดำเนินการใดๆ กับของกลางจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีนั้นๆ เสียก่อน เนื่องจากพนักงานสอบสวนยังมีข้อขัดข้องเกี่ยวกับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85 วรรคท้าย ซึ่งบัญญัติว่า “สิ่งของใดที่ยึดไว้ เจ้าพนักงานมีอำนาจยึดไว้ได้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด เมื่อเสร็จคดีแล้วก็ให้คืนแก่ผู้ต้องหาหรือผู้มีสิทธิเรียกร้องหรือผู้มีสิทธิขอคนของนั้น เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น” จากถ้อยคำที่ว่าเมื่อเสร็จคดีก็ให้คืนของกลางแก่ผู้ต้องหาหรือผู้มีสิทธินั้น ถ้อยคำดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนในการใช้ดุลยพินิจในการคืนของกลาง เนื่องจากพนักงานสอบสวนเกิดความลังเลหรือข้อสงสัยว่า “เสร็จคดี” หมายถึงคดีดำเนินไปจนถึงที่สุดแล้วหรือไม่ ซึ่งหากคดีถึงที่สุดแล้วศาลมีคำสั่งให้รับของกลาง ก็จะทำให้เกิดปัญหาแก่พนักงานสอบสวนตามมา ดังนั้นในขณะนี้ส่วนใหญ่แล้วพนักงานสอบสวนจึงมักจะไม่นำคืนของกลางจนกว่าศาลจะมีคำสั่งเกี่ยวกับของกลางเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

3.3 การยึดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

จากที่กล่าวมาแล้วในเนื้อหาบทที่ 2 ถึงมาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 จากการศึกษาพบว่ามาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และการริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งลักษณะของการริบทรัพย์สินทั้งสองประการนั้นย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในเชิงวัตถุประสงค์ ความมุ่งหมาย ตลอดจนลักษณะและวิธีการ

เมื่อทำการศึกษาถึงการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้แล้ว พบว่ากระบวนการริบทรัพย์สินตามกฎหมายดังกล่าวได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการยึดและริบทรัพย์สินไว้ดังเช่นหลักของการยึดและริบทรัพย์สินในคดีอาญาทั่วไป แต่ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินรวมทั้งลักษณะและวิธีการทางกฎหมาย ตลอดจนระเบียบปฏิบัติและข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการยึดและริบทรัพย์สินดังกล่าวนี้ย่อมมีความแตกต่างหรือสอดคล้องกันหรือไม่ ผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

3.3.1 การยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ได้บัญญัติถึงมาตรการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไว้ในมาตรา 27 โดยการริบทรัพย์สินในลักษณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายแหล่งเงินทุนหรือรายได้ขององค์กรอาชญากรรม เนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นสามารถสร้างรายได้หรือผลกำไรให้แก่กลุ่มองค์กรที่กระทำความผิดได้อย่างมากมายมหาศาล ซึ่งเงินได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะถูกนำกลับมาเป็นเงินทุนในการผลิตยาเสพติดต่อไป หรือถูกนำมาใช้ในการประกอบอาชญากรรมอย่างอื่น ดังนั้น มาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัตินี้จึงมุ่งที่จะทำลายรายได้ที่เกิดจากการค้ายาเสพติดดังกล่าว อันเป็นการตัดช่องทางหรือทำลายฐานทางการเงินขององค์กรอาชญากรรม ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า บรรดาผู้ผลิตและผู้ค้ายาเสพติดเมื่อได้เงินจากการกระทำความผิดมาแล้วมักจะทำการแปลสภาพจากเงินสดไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่น เช่น บ้าน ที่ดิน รถยนต์ สัตว์ หรือเครื่องประดับต่างๆ เมื่อมีการแปลสภาพทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดไปจากเดิมแล้ว ย่อมส่งผลให้กระบวนการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาไม่สามารถดำเนินการติดตามลงโทษริบทรัพย์สินดังกล่าวได้ กระบวนการริบทรัพย์สินตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัตินี้จึงถูกบัญญัติมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการบัญญัติให้การริบทรัพย์สินนั้นมีความหมายกว้างขวางและครอบคลุมมากกว่าการริบทรัพย์สินในคดีอาญา โดยทั่วไป ทำให้สามารถริบทรัพย์สินที่เปลี่ยนสภาพในคดียาเสพติดได้

1. ความมุ่งหมายของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 27

การดำเนินการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด หรืออยู่ในข่ายที่ควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในคดียาเสพติดนั้นน่าจะเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด โดยอาจจะมีการแปลสภาพของทรัพย์สินนั้นมาจากเงินรายได้จากการผลิตและค้ายาเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส. ก็จะอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติมาตรการฯ ซึ่งได้วางแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน โดยการเข้าไปตรวจสอบทรัพย์สินดังกล่าวว่ามีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการกระทำความผิดในคดียาเสพติดหรือไม่ โดยกฎหมายได้กำหนดให้มีคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเรียกว่าคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวจะมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งนี้ในส่วนของ

การใช้อำนาจตรวจสอบทรัพย์สินนั้น เพื่อให้การใช้อำนาจโดยเจ้าพนักงานของรัฐเป็นไปอย่างถูกต้อง และชอบธรรมก่อนที่จะดำเนินการริบทรัพย์สิน จึงต้องมีการตรวจสอบเพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องและพึงริบหรือไม่ อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วกว่า การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้ทำการตรวจสอบ และเพื่อป้องกันการโอน ยักย้าย ซุกซ่อน แปรสภาพ หรือในกรณีที่มีเหตุผลและความจำเป็นอย่างอื่นที่อาจรบกวนการตรวจสอบทรัพย์สินนั้น กฎหมายจึงบัญญัติหลักเกณฑ์ที่ให้อำนาจคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินสามารถสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวไว้เป็นการชั่วคราวจนกว่าคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะได้ดำเนินการตรวจสอบแล้วเสร็จและวินิจฉัยออกมาว่าทรัพย์สินใดของผู้ต้องหาหรือผู้อื่นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ ทั้งนี้เมื่อมีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินเป็นการชั่วคราวโดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินแล้ว คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินต้องแจ้งให้ผู้ถูกตรวจสอบ หรือผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบยื่นคำร้องขอพิสูจน์ว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้น ไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในคดียาเสพติด หรือพิสูจน์ว่าตนเองได้ทรัพย์สินนั้น โดยสุจริตและมีคำตอบแทน หรือได้รับมาตรการสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือโดยทางกฤษฎาจารณ หากบุคคลดังกล่าวสามารถพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ดังกล่าวได้ คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินก็จะต้องคืนทรัพย์สินเช่นว่านั้นไป แต่ถ้าหากบุคคลดังกล่าวไม่สามารถพิสูจน์ความจริงได้สมอ้าง กฎหมาย ก็ให้ถือว่า การยึดหรืออายัดชั่วคราวในขั้นตรวจสอบนี้เป็นการยึดหรืออายัดเพื่อดำเนินการขอให้ศาลสั่งริบต่อไป

2. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าวัตถุประสงค์ของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดก็เพื่อที่จะทำให้ทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการตรวจสอบนั้นหยุดนิ่ง กล่าวคือเมื่อเจ้าพนักงานได้แจ้งข้อกล่าวหาและดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดนั้นแล้ว ข้อเท็จจริงที่มักพบเสมอคือ ผู้กระทำความผิดมักจะม่องถ่าย โยกย้าย หรือแปรสภาพทรัพย์สินไปแล้ว ทำให้ยากแก่การติดตามตรวจสอบ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันการกระทำดังกล่าว กฎหมายจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการให้อำนาจเจ้าพนักงานในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ก่อน แต่อย่างไรก็ตามการเข้าไปตรวจสอบและดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น เป็นเรื่องทีละเอียดย่อมมาก การที่จะให้เจ้าพนักงานเพียงคนเดียวเข้าดำเนินการอาจจะเกิดข้อผิดพลาดหรือเกิดการใช้ดุลพินิจในการสั่งและดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สิน โดยมีขอบอันอาจเกิดความ

เสียหายแก่ทางราชการหรือเกิดผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนได้ ดังนั้นกฎหมายจึงได้กำหนดให้การดำเนินการดังกล่าวต้องกระทำโดยคณะกรรมการอันประกอบด้วยบุคคลหลายคน การที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้คงเพราะต้องการความชัดเจนแน่นอนรวมทั้งประสิทธิภาพในการปฏิบัติต่อทรัพย์สินดังกล่าว

ทั้งนี้จากบทบัญญัติมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินไว้ดังนี้ คือ

- 1) เสนอแนะต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับการออกกฎกระทรวงตามมาตรา 14 มาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 และมาตรา 33
- 2) ตรวจสอบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด
- 3) วินิจฉัยว่าทรัพย์สินใดของผู้ต้องหาหรือผู้อื่นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่
- 4) ยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 22
- 5) วางระเบียบเกี่ยวกับการเก็บรักษา การนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาด และการนำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ตามมาตรา 24 และระเบียบเกี่ยวกับกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดตามมาตรา 37 และมาตรา 38

จากบทบัญญัติที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะเน้นหนักและให้ความสำคัญกับการตรวจสอบทรัพย์สิน วินิจฉัยความเกี่ยวเนื่องของทรัพย์สินกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด สำหรับอำนาจในการสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินก็มีอำนาจในการสั่งการดังกล่าวเพื่อดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้จนกว่าจะมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือจนกว่าศาลมีคำสั่งพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง

3. ลักษณะและกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 27

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นจะอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สิน ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่ากระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามลักษณะนี้มีลักษณะและวิธีการอันเป็นการเฉพาะ ซึ่งมีความแตกต่างจากกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในคดีอาญาโดยทั่วไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันการโอน ยักย้าย หรือซุกซ่อนทรัพย์สินอันจะทำให้ทรัพย์สินนั้นหุยคหนึ่งไม่สามารถฟ้องถ่ายไปในทางอื่น อันเป็นการอำนวยความสะดวกแก่การตรวจสอบทรัพย์สินดังกล่าวและเป็นการลดภาระของเจ้าพนักงานในการติดตามทรัพย์สินนั้น อย่างไรก็ตามพบว่าการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 27 จะมีสองลักษณะด้วยกันคือ การยึดหรืออายัดชั่วคราว และการยึดหรืออายัดถาวรเพื่อรอให้ศาลสั่งริบ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการยึดหรือการอายัดชั่วคราวจะเป็นกระบวนการขั้นต้น โดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 19 วรรคสอง หรือเลขานุการ ป.ป.ส. อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 22 วรรคสอง ประกอบกับมาตรา 19 วรรคสอง ในการสั่งยึดหรืออายัดชั่วคราวทรัพย์สินดังกล่าวหากมีกรณีอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน ยักย้าย หรือซุกซ่อนทรัพย์สินบางรายการในระหว่างนั้น ทั้งนี้กฎหมายได้บัญญัติไว้ว่าให้มีการแจ้งไปยังผู้ถูกตรวจสอบหรือเจ้าของทรัพย์สินนั้น เพื่อให้โอกาสบุคคลดังกล่าวได้คัดค้านและแสดงสิทธิและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทรัพย์สินนั้น หากบุคคลดังกล่าวพิสูจน์เช่นนั้นไม่ได้ก็จะเข้าสู่กระบวนการยึดหรืออายัดถาวรเพื่อรอคำสั่งริบต่อไป

อย่างไรก็ตามนอกจากจะเป็นการยึดหรืออายัดไว้เพื่อการดังกล่าวข้างต้นแล้ว การยึดหรืออายัดทรัพย์สินในลักษณะนี้ยังเป็นการยึดหรืออายัดไว้ในภายหลังจากที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินได้มีการวินิจฉัยว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด การยึดหรืออายัดในขั้นนี้จึงดำเนินการเพื่อรอให้ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินดังกล่าวนั้นต่อไปตามความในมาตรา 22 วรรคหนึ่ง ทั้งนี้การยึดหรืออายัดตามมาตรา 27 มีแนวทางปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2535) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติมาตรการฯ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้คือ เมื่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือเลขานุการ ป.ป.ส. มีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินใดแล้วก็จะมอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น พร้อมทั้งให้ประเมินราคาทรัพย์สินดังกล่าว เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายดำเนินการตามคำสั่งแล้วก็จะทำรายงานการยึดหรืออายัดและการประเมินราคาทรัพย์สินต่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือเลขานุการ ป.ป.ส.ทราบ ทั้งนี้หากรายงานดังกล่าวยังไม่ชัดเจน

คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือเลขธิการ ป.ป.ส. อาจสั่งให้ชี้แจงเหตุผลการประเมินราคาหรือสั่งให้ประเมินราคาใหม่ก็ได้

4. การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด

สำหรับทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดมาตามความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 อันเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการยึดหรืออายัดไว้แล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวก็จะอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักงาน ป.ป.ส. โดยการเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดจะดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่ระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยการเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด พ.ศ. 2535 กำหนดไว้ ซึ่งระเบียบดังกล่าวได้กำหนดแนวทางและวิธีการในการดูแลรักษาซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

1) ระเบียบดังกล่าวได้กำหนดให้ผู้อำนวยการสำนักงานตรวจสอบทรัพย์สินคดียาเสพติดหรือผู้อำนวยการสำนักงาน ป.ป.ส.ภาค หรือคณะกรรมการเก็บรักษาทรัพย์สินที่เลขธิการฯ แต่งตั้ง โดยเฉพาะ เป็นผู้เก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดมานั้น โดยเก็บรักษาที่สำนักงาน ป.ป.ส. หรือสำนักงาน ป.ป.ส. ภาค แล้วแต่กรณี

2) ในกรณีที่เป็นการสงวนทรัพย์สิน หรือสงวนทรัพย์สินที่ไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้าย ผู้ที่มีหน้าที่รักษาของกลางอาจจัดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินของกลางนั้นนำไปดูแลต่อก่อน หรือหากไม่เป็นการสะดวกหรืออาจเกิดข้อผิดพลาดก็อาจจะดำเนินการจ้างผู้อื่นให้มาเฝ้าดูแลทรัพย์สินของกลางนั้นก่อนก็ได้ แล้วจึงรายงานให้เลขธิการ ป.ป.ส.ทราบ และพิจารณาสั่งการต่อไป

3) ในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นเป็นอสังหาริมทรัพย์หรือเป็นกิจการที่อาจก่อให้เกิดรายได้ เลขธิการ ป.ป.ส. อาจพิจารณาให้นำทรัพย์สินเช่นว่านั้นออกให้เช่า หรือตั้งผู้จัดการให้ดำเนินกิจการนั้น โดยส่งมอบเงินรายได้ทั้งหมดหรือบางส่วนแก่ผู้มีหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์สินเพื่อเก็บรักษาไว้ก็ได้

ทั้งนี้การบังคับให้เป็นไปตามระเบียบดังกล่าวข้างต้นอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติมาตรา 24 พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าการเก็บรักษาทรัพย์สินที่คณะกรรมการได้มีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดไว้ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด ดังนั้นหากอาศัยอำนาจตามความแห่งพระราชบัญญัตินี้แล้ว

พิจารณาได้ว่า จากข้อกำหนดทั้งสามประการดังกล่าวข้างต้นพนักงานเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามที่ได้รับคำสั่งและอยู่ในเงื่อนไขของระเบียบดังกล่าวนี้อย่างเคร่งครัด

อย่างไรก็ตามในกรณีที่ลักษณะหรือสภาพแห่งทรัพย์สินนั้นไม่เอื้อต่อการดำเนินการตามระเบียบของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินในการเก็บรักษาทรัพย์สินดังกล่าวไว้ อันอาจเนื่องมาจากสภาพแห่งทรัพย์สินนั้นไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้หรือหากเก็บรักษาไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการมากกว่าการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้กฎหมายก็ให้อำนาจเลขาธิการฯ ในการใช้ดุลพินิจ โดยอาจสั่งให้นำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดหรือนำออกใช้เพื่อประโยชน์ของทางราชการ แล้วจึงรายงานให้คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินทราบก็ได้ ทั้งนี้การนำทรัพย์สินดังกล่าวออกขายทอดตลาดหรือนำออกใช้ประโยชน์จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินกำหนด โดยเงื่อนไขดังกล่าวต้องอยู่ในความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง อย่างไรก็ตาม หากปรากฏในภายหลังว่าทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการขายทอดตลาดไปแล้วหรือถูกนำออกไปใช้ประโยชน์นั้นมีทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ถ้ายังสามารถติดตามทรัพย์สินนั้นได้อยู่ในกรณีที่ขายทอดตลาดไปแล้วหรือทรัพย์สินยังอยู่ในการครอบครองและใช้ประโยชน์ของทางราชการก็ให้คืนทรัพย์สินนั้นไป พร้อมทั้งชดเชยค่าเสียหายรวมทั้งค่าเสื่อมสภาพตามจำนวนที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินกำหนดแก่ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้น แต่ในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นไม่อาจติดตามเอาคืนมาได้หรือทรัพย์สินดังกล่าวเกิดการชำรุดจากการใช้ประโยชน์หรือสูญหายไปแล้วแต่กรณี อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถนำทรัพย์สินนั้นมาคืนแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ให้ชดเชยราคาทรัพย์สินนั้นตามราคาที่ประเมินได้ในวันที่ยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือตามราคาที่ได้จากการขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้นแล้วแต่กรณี ทั้งนี้การประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพตามที่กล่าวมาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินกำหนด

อย่างไรก็ตามหากทรัพย์สินนั้นอยู่ในระหว่างการยึดหรืออายัดชั่วคราวอยู่ กฎหมายก็ให้สิทธิแก่ผู้ถูกตรวจสอบหรือเจ้าของทรัพย์สินที่จะยื่นคำร้องขอนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ โดยมีขั้นตอนสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) ให้ผู้ถูกตรวจสอบหรือเจ้าของทรัพย์สินยื่นคำร้องต่อเลขาธิการ ป.ป.ส. เพื่อเสนอคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินพิจารณาอนุญาต แต่หากเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วน เลขาธิการ ป.ป.ส. อาจอนุญาตไปก่อนแล้วรายงานให้คณะกรรมการทราบก็ได้

2) ในการอนุญาตนั้นคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและเลขาธิการ ป.ป.ส. จะพิจารณาถึงเหตุผลความจำเป็นและความน่าเชื่อถือของผู้ใช้ประโยชน์ รวมทั้งพิจารณาถึงประเภททรัพย์สิน มูลค่าของทรัพย์สิน ลักษณะการใช้ประโยชน์ ระยะเวลาในการใช้ประโยชน์ และหลักประกัน

3) เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาผ่อนผันหรือเมื่อมีคำเพิกถอนการอนุญาต หรือหมดความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ ก็ให้ผู้ใช้ประโยชน์นั้นส่งทรัพย์สินคืน เมื่อคืนแล้วพนักงานเจ้าหน้าที่ก็จะดำเนินการตรวจสอบสภาพทรัพย์สินนั้นเพื่อประเมินว่าได้รับความเสียหายจากการใช้ประโยชน์หรือไม่ หากมีความเสียหายก็จะหักค่าเสียหายนั้นออกจากเงินประกันที่ผู้รับทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ได้ให้ไว้ก็ได้ แต่หากไม่มีความเสียหายหรือหากหักค่าเสียหายจากเงินประกันนั้นแล้วเหลือเงินค่าประกันจำนวนเท่าใด ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งคืนเงินประกันต่อไป แต่หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งได้ขอผ่อนผันนำทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดไว้ชั่วคราวไปใช้ประโยชน์รายได้ไม่นำส่งคืนทรัพย์สินก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ยึดประกันนั้นเสีย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามาตรา 24 วรรคท้ายแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ถูกยึดมาบางประเภทไว้ว่า ในกรณีทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดนั้นไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้ หรือหากเก็บรักษาไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการมากกว่าการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น กฎหมายก็ให้อำนาจเลขาธิการ ป.ป.ส. ในการสั่งให้นำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดหรือนำไปใช้ประโยชน์แก่ทางราชการได้ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาเกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าว จากถ้อยคำแห่งบทบัญญัติมาตรา 24 ผวนกับการพิจารณาถึงระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยการเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด พ.ศ. 2535 ข้อ 14 ซึ่งเป็นกรณีที่ทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดไว้นั้นมีลักษณะไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้ หรือหากเก็บไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการอันได้แก่ทรัพย์สินที่เป็นของสดของเสียได้ สิ่งของที่มีสภาพสกปรกเลอะเทอะ มีน้ำหนักมากไม่สะดวกต่อการขนย้าย มีสภาพอันตราย หรือต้องเก็บรักษาไว้เป็นการเฉพาะเพื่อรักษาคุณภาพของตัวทรัพย์สินนั้น (ตามที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินกำหนดเป็นประเภทๆ ไป) เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ กฎหมายก็ให้อำนาจเลขาธิการ ป.ป.ส. โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 24 วรรคสอง ในการใช้ดุลพินิจสั่งให้นำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดแล้วนำเงินมาเก็บรักษาไว้ หรือ

อาจสั่งให้นำทรัพย์สินนั้นออกไปใช้ประโยชน์แก่ทางราชการแล้วรายงานให้คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินทราบ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยการนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาดหรือนำออกไปใช้ประโยชน์แก่ทางราชการ พ.ศ. 2536 โดยระเบียบดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการขายทอดตลาด และการนำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

ในกรณีของการนำทรัพย์สินที่ยึดมาออกขายทอดตลาดนั้นระเบียบนี้ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์สินตามที่เลขาธิการ ป.ป.ส. มีคำสั่งโดยคณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วยบุคคลจำนวนไม่น้อยกว่าสามคน โดยมีข้าราชการตั้งแต่ระดับหัวหน้าฝ่ายในกองตรวจสอบทรัพย์สินคดียาเสพติดหรือศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดประจำภาคแล้วแต่กรณี เป็นกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้การดำเนินการขายทอดตลาดให้กระทำโดยเปิดเผยตามระเบียบที่เลขาธิการ ป.ป.ส. กำหนด อย่างไรก็ตามหากทรัพย์สินที่ยึดหรือยึดไว้ชั่วคราวเป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะแห่งตัวทรัพย์สินที่สามารถนำเสียได้ เช่นของสดต่าง ๆ หรือโดยสภาพของตัวทรัพย์สินนั้นหากนำเข้ามาไว้จะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าเสียหายจะเกินส่วนแห่งค่าของทรัพย์สินนั้น หรืออาจเป็นทรัพย์สินที่สกปรก เลอะเทอะ หรือเป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะใหญ่มีน้ำหนักมากหรือไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายหรือเปลืองเนื้อที่ในการเก็บรักษา ก็ให้อำนาจเลขาธิการ ป.ป.ส. ในการสั่งการ โดยอาจนำทรัพย์สินดังกล่าวออกขายทอดตลาดตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ในหมวดของการขายทอดตลาดได้

สำหรับการนำเอาทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดออกไปใช้ประโยชน์แก่ทางราชการนั้นระเบียบนี้ก็ได้อ้างหลักเกณฑ์ในการนำทรัพย์สินออกไปใช้ประโยชน์ไว้อย่างชัดเจน โดยการนำออกไปใช้ประโยชน์ให้กระทำเฉพาะส่วนราชการเท่านั้น ซึ่งส่วนราชการที่เลขาธิการ ป.ป.ส. จะอนุญาตให้นำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์จะได้แก่หน่วยงานใดบ้างนั้น จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานที่จะได้ใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวควรจะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการปราบปรามยาเสพติดโดยตรงหรือเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบยึดอายัดทรัพย์สินตามกฎหมายนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตามกฎหมายก็ไม่ได้ตัดสิทธิ์หน่วยงานอื่นในการขอใช้ประโยชน์ทรัพย์สินนั้น เพียงแต่หน่วยราชการนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วต้องขอมายังเลขาธิการ ป.ป.ส. และเลขาธิการก็จะดำเนินการเสนอต่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเพื่อพิจารณาเป็นราย ๆ ไป

ทั้งนี้การขอใช้ประโยชน์ของหน่วยราชการ สามารถกระทำได้โดยให้หัวหน้าหน่วยราชการที่ขอใช้ประโยชน์ทรัพย์สินนั้น ทำหนังสือแสดงความจำนงขอใช้ประโยชน์มายังเลขาธิการ ป.ป.ส. เมื่อเลขาธิการ ป.ป.ส. ได้พิจารณาคำขอใช้ประโยชน์ดังกล่าว และเห็นว่าทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดไว้ชั่วคราวนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีสภาพเป็นของสด นำเสียได้ หรือหรือหวังว่าจะเป็น การเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าเสียหายจะเกินส่วนแห่งค่าของทรัพย์สินนั้น หรือสภาพของทรัพย์สินเป็นสิ่งที่สกปรก ละเอียด สังกัดรบกวน หรือเป็นทรัพย์สินซึ่งโดยสภาพอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ง่าย หรือเป็นสิ่งที่ต้องเก็บรักษาไว้ในที่เฉพาะ ทั้งนี้เมื่อเลขาธิการ ป.ป.ส. พิจารณาว่าทรัพย์สินประเภทดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานในสังกัดของสำนักงาน ป.ป.ส. เลขาธิการฯ ก็อาจอนุญาตให้หน่วยงานนั้นนำทรัพย์สินดังกล่าวออกใช้ประโยชน์ก็ได้ อย่างไรก็ตามการนำทรัพย์สินออกใช้ประโยชน์นั้น ส่วนราชการที่ขอใช้ประโยชน์จะต้องใช้และบำรุงรักษาทรัพย์สินนั้นเป็นอย่างดี ซึ่งหากมีความเสียหายเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการใช้สอยทรัพย์สินนั้น หรือทรัพย์สินนั้นสูญหายไป ก็ให้เร่งดำเนินการตามระเบียบราชการแล้วจึงแจ้งให้เลขาธิการ ป.ป.ส. ทราบโดยทันที

อนึ่ง เมื่อหมดความจำเป็นที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นแล้ว หรือเมื่อครบกำหนดที่ได้รับอนุญาต หรือเมื่อเลขาธิการ ป.ป.ส. หรือคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งเพิกถอนการอนุญาตนั้น ก็ให้ส่วนราชการที่นำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์จัดส่งทรัพย์สินนั้นคืนพร้อมส่งหลักฐานการส่งคืนเป็นหนังสือ ภายในกำหนดระยะเวลาที่วางไว้ ทั้งนี้สภาพทรัพย์สินที่ส่งคืนต้องอยู่ในสภาพที่เป็นอยู่ขณะที่ได้รับมอบทรัพย์สินนั้นไป เว้นแต่จะเสื่อมสภาพไปตามสภาวะแห่งทรัพย์สินนั้นเอง หากไม่สามารถส่งคืนได้ก็ให้มีเลขาธิการ ป.ป.ส. พิจารณาดำเนินการตามที่เห็นสมควร

อย่างไรก็ตามหากปรากฏข้อเท็จจริงในภายหลังว่า ทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดชั่วคราว ซึ่งถูกนำออกขายทอดตลาดหรือนำออกใช้ประโยชน์แก่ทางราชการเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น หากต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวแก่เจ้าของทรัพย์สินนั้น มาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการฯ ก็ได้กำหนดให้มีการใช้คืนราคาทรัพย์สินนั้นตามราคาที่ได้จากการขายทอดตลาด หรือชดใช้ทรัพย์สินพร้อมค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพจากเงินกองทุนแล้วแต่กรณีซึ่งได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น

3.3.2 การยึดทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติด

จากการศึกษาถึงพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 30 พบว่ากระบวนการยึดรวมทั้งริบทรัพย์สินตามนัยแห่งมาตรา 30 นี้เป็นการยึดทรัพย์สินไว้เป็นของกลางในคดี ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ากระบวนการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ ลักษณะและวิธีการที่สอดคล้องกับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในคดีอาญาทั่วไป แต่กระบวนการดังกล่าวก็มีข้อแตกต่างในผลสุดท้ายของปลายทางแห่งทรัพย์สินที่กฎหมายกำหนดไว้ กล่าวคือในกรณีที่ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว ผลสุดท้ายของทรัพย์สินที่ถูกริบจะตกแก่กองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดต่อไป

1. วัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินตามมาตรา 30

จากที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่ากระบวนการยึดทรัพย์สินตามมาตรา 30 นี้ มีลักษณะเป็นการยึดทรัพย์สินเพื่อเป็นของกลางในคดียาเสพติด โดยในทางปฏิบัติแล้วกระบวนการจับกุมค้นและยึดทรัพย์สินมักจะตกเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ เมื่อทรัพย์สินดังกล่าวถูกดำเนินการตามขั้นตอนทางกฎหมายแล้ว ทรัพย์สินของกลางก็จะถูกนำมาอยู่ในการเก็บรักษาดูแลของพนักงานสอบสวน เจ้าของคดี จึงอาจกล่าวได้ว่าความมุ่งหมายของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นย่อมอยู่ในหลักเกณฑ์เดียวกับความมุ่งหมายของการยึดทรัพย์สินในคดีอาญาทั่วไป กล่าวคือ การยึดทรัพย์สินดังกล่าวมานั้นก็เพื่อที่จะนำทรัพย์สินนั้นมาเข้าสู่กระบวนการริบทรัพย์สินตามคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลต่อไป รวมทั้งอาจเป็นการยึดไว้เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในลักษณะของพยานหลักฐานในทางคดี

2. ผู้มีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 30

เมื่อพบว่ามีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเกิดขึ้น เจ้าพนักงานตามกฎหมายที่มีอำนาจหน้าที่ในการจับกุมดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดคือ เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3. ลักษณะและวิธีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 30

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มีลักษณะเป็นการยึดทรัพย์สินทางอาญาดังเช่นการยึดทรัพย์สินในคดีอาญาทั่วไป โดยบทบัญญัติมาตรา 30 ได้กำหนดลักษณะของทรัพย์สินที่สามารถดำเนินการยึดและริบได้ตามกฎหมาย ดังนี้คือ

1) ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

ลักษณะของทรัพย์สินที่สามารถยึดและริบได้ในส่วนนี้ย่อมเป็นทรัพย์สินหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า เช่น การผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย ครอบครองเพื่อจำหน่าย สมคบ สนับสนุนช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิด และตัวยาสเสพติดนั้นเป็นตัวยาที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (พ.ศ. 2535) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ โดยมีจำนวน 21 ชนิด

2) เป็นทรัพย์สินที่เอื้ออำนวยในการกระทำความผิดเท่านั้น คือ

ก. ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ได้แก่ เครื่องอัดไฮดรอลิก ซึ่งใช้ในการอัดเฮโรอินหรืออัดกัญชาให้เป็นก้อน เพื่อความสะดวกในการขนส่งไปจำหน่ายหรือรถยนต์รวมทั้งยานพาหนะอื่น ๆ ที่ใช้ในการลักลอบขนยาเสพติด เป็นต้น

ข. ทรัพย์สินที่ใช้เป็นอุปกรณ์ ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินต่าง ๆ ที่นำมาเป็นส่วนประกอบช่วยในการกระทำความผิดเพื่อให้การกระทำความผิดเป็นไปโดยสะดวกและสำเร็จตามความประสงค์ แต่ทรัพย์สินดังกล่าวมิใช่ทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยสำคัญอันจะทำให้ความผิดสำเร็จลงได้ กล่าวคือ แม้ไม่มีทรัพย์สินที่เป็นอุปกรณ์นี้ในการกระทำความผิด ผลของการกระทำความผิดก็อาจสำเร็จได้แต่ไม่สะดวก ทรัพย์สินประเภทดังกล่าวนี้ได้แก่ รถยนต์ที่ใช้เป็นพาหนะในการติดต่อเพื่อซื้อขายยาเสพติด หรือใช้เพื่อคอยควบคุมการลำเลียง หรือโทรศัพท์มือถือซึ่งใช้ในการติดต่อเจรจาซื้อขายยาเสพติด เป็นต้น

ค. ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการทำความผิด ได้แก่ ถุงพลาสติกสกอตเทปที่เตรียมไว้ในการบรรจุหีบห่อยาเสพติด ไม้ซึ่งเตรียมไว้เพื่อต่อเป็นลักับบรรจุหีบห่อยาเสพติด เป็นต้น

ทั้งนี้สำหรับทรัพย์สินที่ได้รับมาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ก็ได้

กำหนดให้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งอาจถูกดำเนินการยึดหรืออายัดและริบได้ตามความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัตินี้

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติหน่วยงานแรกที่เข้าถึงตัวผู้กระทำความผิดและสามารถทำการจับกุมและตรวจยึดทรัพย์สินคือเจ้าพนักงานตำรวจ จึงมีประเด็นปัญหาว่าเมื่อเจ้าพนักงานตำรวจเข้าดำเนินการยึดและดูแลรักษาของกลางนั้นไว้ แต่ของกลางดังกล่าวก็มีความเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้กฎหมายจะถือว่าอำนาจหน้าที่ในการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติดที่ถูกยึดไว้เพื่อรอให้ศาลสั่งริบนั้นจะตกเป็นของหน่วยงานใดระหว่างพนักงานสอบสวน หรือสำนักงาน ป.ป.ส. และปลายทางของทรัพย์สินนั้นจะตกสู่แผ่นดิน หรือกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ซึ่งหากพิจารณาในเบื้องต้นแล้วพบว่าพระราชบัญญัติมาตรการฯ เป็นกฎหมายพิเศษที่บัญญัติออกมาเป็นการเฉพาะ ดังนั้นเมื่อได้บังคับใช้กฎหมายที่บัญญัติมาเป็นพิเศษแล้ว ก็ไม่ต้องดำเนินการตามหลักกฎหมายที่บัญญัติเป็นการทั่วไปอีก อีกทั้งเหตุผลที่ว่ากฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดนั้นถูกบัญญัติออกมาเพื่อใช้แก่หน่วยงานในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยตรง ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ก็มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่จะดำเนินการเพื่อให้สมดังเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นๆ มากกว่า จึงมีความเห็นในเบื้องต้นที่ว่าเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. มีสิทธิดำเนินการกับทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดมาตาม มาตรา 30 มากกว่าเจ้าพนักงานสอบสวน เพื่อดำเนินการให้ทรัพย์สินนั้นตกแก่กองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เพื่อให้สมเจตนาของกองทุนในการระดมเงินและงบประมาณในการสนับสนุนมาตรการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดต่อไป อย่างไรก็ตามการที่จะให้อำนาจสำนักงาน ป.ป.ส. ในการเก็บรักษาและดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติดทุกประเภทได้นั้น กรณีดังกล่าวย่อมมีอุปสรรคหรือข้อขัดข้องในเรื่องของการใช้ทรัพย์สินนั้นเป็นพยานหลักฐานในทางคดี กล่าวคือ หากนำทรัพย์สินนั้นมาอยู่ในการดูแลรักษาของเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. แต่เจ้าพนักงานสอบสวนเจ้าของคดียังมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพย์สินดังกล่าวนั้นมาเป็นพยานวัตถุในคดี ปัญหาเหล่านี้ผู้เขียนจะได้ศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในส่วนต่อไป

4. การเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติด

กรณีของทรัพย์สินของกลางที่ถูกยึดมาในคดียาเสพติดนั้นจากที่กล่าวมาในเบื้องต้นว่า กระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวสามารถดำเนินการโดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ตาม

กฎหมาย ซึ่งได้แก่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานตำรวจ และเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. เองก็มีอำนาจหน้าที่ดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน จากประเด็นเรื่องอำนาจหน้าที่ดังกล่าวสามารถพิจารณาได้ว่า หากเป็นการใช้อำนาจในการยึดหรืออายัดโดยเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจแล้ว การดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางก็อาจจะตกอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีตามหลักเกณฑ์แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบที่กำหนดไว้ แต่หากเป็นการยึดหรืออายัดมาโดยเจ้าพนักงาน ป.ป.ส.แล้ว แต่ขณะนี้ยังไม่มีหลักเกณฑ์หรือระเบียบที่กำหนดไว้แนวทางไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 พบว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดแนวทางในการดำเนินการและดูแลรักษาเฉพาะแต่ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น แต่มิได้วางแนวทางให้แก่เจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติต่อทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติดแต่อย่างใด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางที่ยึดหรืออายัดมาในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดก็ยังคงดำเนินการไปตามระเบียบหลักเกณฑ์ที่เป็นแนวทางเดียวกันกับการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางที่ถูกยึดหรืออายัดมาในคดีอาญาทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

3.4 การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของกลางและการดูแลทรัพย์สินของกลางตามกฎหมายพิเศษ

ในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายมาจำกัดการกระทำของบุคคล มาตรการลงโทษถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการบังคับใช้กฎหมายอาญา อย่างไรก็ตามนอกจากการบัญญัติถึงลักษณะการกระทำที่เป็นความผิดและบทลงโทษไว้ในประมวลกฎหมายอาญาแล้ว ยังมีกฎหมายที่บัญญัติพิเศษเป็นการเฉพาะซึ่งได้กำหนดโทษทางอาญาไว้ในกฎหมายดังกล่าวอีก เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2460 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 โดยกฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ในการดำเนินงานและการปฏิบัติงานของหน่วยงานนั้นๆ เอง ทั้งนี้วัตถุประสงค์ในการบัญญัติมาตรการดังกล่าวย่อมนำมาเสริมสร้างให้การบังคับใช้กฎหมายอาญามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาในส่วนนี้นั้น ผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตลอดจนการดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าวตามกฎหมายพิเศษแต่ละฉบับตามที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อศึกษาในส่วนนี้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้เขียนคาดว่าผลที่ได้จากการศึกษา ย่อมนำมาสู่ความเข้าใจถึงแนวคิดและวิธีการที่กฎหมายนั้นๆ ได้บัญญัติหรือวางระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการยึดและการ

ดำเนินการกับทรัพย์สินของกลาง สุดท้ายผู้เขียนก็จะนำเอาสิ่งที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ การดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางตามกฎหมายอาญา เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการปฏิบัติกับ ยานพาหนะของกลางในคดีอาญาเสพติดต่อไป

3.4.1 การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของกลางตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

1. แนวคิดและหลักการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

จากที่กล่าวมาแล้วถึงมาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พบว่ากระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินเป็นมาตรการหนึ่งของการดำเนินการตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มีความสอดคล้องกับหลักการสากลโดยเฉพาะมาตรการของอนุสัญญาเวียนนาและข้อแนะนำ 40 ประการของ FATF ซึ่งชี้แนะให้ประเทศต่างๆ กำหนดกระบวนการหรือกรรมวิธีที่จำเป็นเพื่อให้หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ของรัฐสามารถริบเงินหรือทรัพย์สินที่ถูกฟอกรวมทั้งเงินหรือทรัพย์สินที่ได้จากอาชญากรรม ตลอดจนเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการกระทำความผิดมูลฐานได้ ทั้งนี้จากแนวทางของอนุสัญญากรุงเวียนนา และข้อแนะนำ 40 ประการของ FATF ส่งผลให้กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินไว้ในหมวด 6 โดยมีจุดมุ่งหมายในการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดซึ่งประกอบด้วยหลักการต่างๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่ การตรวจสอบทรัพย์สิน การใช้วิธีการชั่วคราวเพื่อป้องกันการโอนหรือจำหน่ายโดยวิธีการใดๆ อันเป็นผลเสียหายต่อการริบทรัพย์สินซึ่งสามารถริบได้ การใช้วิธีสืบสวนพิเศษ การนำมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาบังคับใช้ เป็นต้น ซึ่งมาตรการพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นมาตรการที่เสริมสร้างให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

จากมาตรการพิเศษต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจะขอหยิบยกเอามาตรการเกี่ยวกับทรัพย์สินมาพิจารณาศึกษาเพียงมาตรการเดียว โดยจะทำการพิจารณาศึกษาถึงคุณลักษณะพิเศษของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในส่วนของการดำเนินการกับทรัพย์สิน

ทั้งนี้ก่อนที่จะกล่าวถึงในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะขอแนะนำเอานิยามความหมายของคำว่าทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมาอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องต้นเกี่ยวกับความหมายของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้ดังนี้ กล่าวคือ ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหมายถึง “บรรดาเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามความผิดมูลฐานหรือจากการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำซึ่งมีความผิดมูลฐาน รวมทั้งเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่ายจ่ายโอนด้วยประการใด ๆ จากเงินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐานนั้นๆ รวมทั้งบรรดาดอกผลจากเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวด้วย” ทั้งนี้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดย่อมเป็นสิ่งที่พึงริบ ซึ่งโดยตัวของทรัพย์สินเองย่อมถือเป็นสาระสำคัญต่อการดำเนินการตามกฎหมาย เนื่องจากทรัพย์สินนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับการกระทำความผิด ดังนั้นเมื่อมีการจำหน่ายจ่ายโอน แปรสภาพ หรือเปลี่ยนแปลงการครอบครองไปก็ครั้งก็ตาม ก็ไม่ทำให้ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่สะอาดหรือถูกต้องตามกฎหมายขึ้นมาได้ เนื่องจากเงินได้หรือทรัพย์สินนั้นเป็นสิ่งที่ผู้กระทำความผิดมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย อีกทั้งเหตุผลที่ว่าเงินหรือทรัพย์สินเป็นแรงจูงใจที่สำคัญประการหนึ่งขององค์กรอาชญากรรม ทั้งนี้เมื่อองค์กรอาชญากรรมได้รับเงินหรือทรัพย์สินจากการกระทำความผิดก็จะดำเนินการฟอกเงินที่สกปรกนั้นให้เป็นเงินที่สะอาด และก็จะนำเงินนั้นมาตอบแทนให้แก่สมาชิกในองค์กรส่วนหนึ่ง และเงินอีกส่วนหนึ่งก็จะถูกนำกลับมาประกอบอาชญากรรมต่อไป ดังนั้นมาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจึงเป็นมาตรการที่ตัดทอนและทำลายฐานทางการเงินของอาชญากรลง อีกทั้งยังเป็นการลงโทษแก่ตัวทรัพย์สินที่บรรดาอาชญากรมิควรมีสิทธิที่จะได้รับ และใช้ทรัพย์สินนั้น โดยชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง

ในส่วนของการระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนั้น เมื่อสถาบันการเงิน สำนักงานที่ดิน หรือผู้ประกอบการอาชีพรายงานการทำธุรกรรมที่เข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด ได้รายงานต่อสำนักงาน ป.ป.ง. แล้ว เจ้าหน้าที่สำนักงาน ป.ป.ง. ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางด้านการเงินการคลังจะเป็นผู้ตรวจสอบถ่วงถ่วง และวิเคราะห์รายงานและข้อมูลการทำธุรกรรมนั้นก่อน หากปรากฏว่ามีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินที่นำมาทำธุรกรรมนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดก็จะเสนอรายงานต่อ

ผู้บังคับบัญชาจนถึงชั้นคณะกรรมการธุรกรรม ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจในการยับยั้ง หรือยึดอายัดทรัพย์สิน โดยตรง ทั้งนี้การยับยั้งการทำธุรกรรมหรือการยึดอายัดทรัพย์สินนั้นเป็นการใช้มาตรการชั่วคราวเกี่ยวกับทรัพย์สินไว้ ก่อนที่จะดำเนินการขั้นสุดท้ายในการยื่นคำร้องขอให้ศาลริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นต่อไป

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะขอหยิบยกเฉพาะประเด็นของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินอันเป็น มาตรการชั่วคราวเกี่ยวกับทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินชั้นมาศึกษาเพียง กรณีเดียวเพื่อให้การศึกษาอยู่ในกรอบที่วางไว้

เมื่อได้รับรายงานการทำธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัย และดำเนินการตรวจสอบที่มาที่ ไปแล้ว หากพบว่ามีความผิดอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการ โอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สิน ใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดแล้ว เลขานุการ ป.ป.ง. หรือคณะกรรมการธุรกรรมก็ อาจดำเนินการสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวได้ตามมาตรา 48 ซึ่งบัญญัติว่า “ในการ ตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม หากมีความผิดอันควรเชื่อได้ว่าอาจจะมีการ โอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สิน ใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้ คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกินเก้าสิบวัน

ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน เลขานุการจะสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งไปก่อน แล้วรายงานต่อคณะกรรมการทางธุรกรรม”

จากหลักเกณฑ์แห่งบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การสั่งยึดหรืออายัดเป็นอำนาจของ คณะกรรมการธุรกรรมในกรณีทั่วไป เว้นแต่กรณีที่จำเป็นเร่งด่วนเลขานุการ ป.ป.ง. จะดำเนินการไป ก่อนแล้วจึงรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรมในภายหลัง ทั้งนี้ระยะเวลาในการยึดหรืออายัดทรัพย์สิน ชั่วคราวกฎหมายได้กำหนดให้สามารถกระทำได้แต่ต้องไม่เกินกว่า 90 วัน

เมื่อมีการสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไม่ว่าคำสั่งดังกล่าว จะมาจากคณะกรรมการธุรกรรม หรือเลขานุการ ป.ป.ง. ก็ตาม พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจะ ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามคำสั่งแล้วจัดทำรายงาน พร้อมทั้งประเมินราคาทรัพย์สินนั้นตาม มาตรา 56 โดยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินและการประเมินราคา

ทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดไว้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2543) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

ทั้งนี้เมื่อเจ้าพนักงาน ป.ป.ง. ดำเนินการยึดหรืออายัดบรรดาทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้รับมอบหมายก็จะต้องดำเนินการประเมินราคาทรัพย์สินนั้นโดยเร็ว โดยการดำเนินกระบวนการดังกล่าวนั้น เจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบอาจขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้ความชำนาญก็ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นถึงกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นไปตามแนวทางและหลักเกณฑ์ที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ทั้งนี้คงปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการทางกฎหมายที่ดำเนินการต่อทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดย่อมจะมีผลกระทบต่อสิทธิในทางทรัพย์สินของประชาชนเป็นธรรมดา ด้วยเหตุดังกล่าวกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจึงได้บัญญัติแนวทางในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนผู้สุจริตที่อาจถูกกระทบจากการบังคับใช้กฎหมาย โดยมาตรา 48 วรรคสี่ ได้บัญญัติให้ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สิน หรือผู้ที่มีส่วนได้เสียในทรัพย์สิน ในการแสดงหลักฐานว่า เงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพื่อให้มีการเพิกถอนคำสั่งยึดหรืออายัดนั้นก็ได้ ทั้งนี้หลักเกณฑ์ในการร้องขอเพิกถอนคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าว พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางโดยการออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้คือ

1. ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินยื่นคำขอต่อเลขาธิการ ป.ป.ง. พร้อมด้วยหลักฐานที่แสดงว่าเงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด
2. เมื่อเจ้าพนักงานของสำนักงาน ป.ป.ง. ได้ตรวจสอบคำขอและหลักฐานที่ถูกต้องครบถ้วนแล้ว ให้เสนอคำขอพร้อมทั้งหลักฐานและความเห็นต่อเลขาธิการ ป.ป.ง. เพื่อพิจารณาเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณามีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น
3. ให้ผู้ยื่นคำขอเพิกถอนการยึดหรืออายัดมีสิทธิเข้าชี้แจงหรือนำบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือที่ปรึกษาเข้าร่วมชี้แจงเพื่อประกอบการพิจารณาคำขอและหลักฐานที่ได้แสดงไว้ดังกล่าวข้างต้น

อย่างไรก็ตามหากผู้เป็นเจ้าของหรือผู้มีส่วนได้เสียทำการร้องขอและสามารถพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของทรัพย์สินได้ และคณะกรรมการธุรกรรมได้มีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินประการใดแล้ว ก็จะต้องดำเนินการรายงานแก่เลขาธิการ ป.ป.ง. เพื่อทราบต่อไป

ทั้งนี้ในระหว่างที่มีการใช้อำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวอยู่นั้น กระบวนการที่ขอให้ศาลแพ่งสั่งริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดินก็ดำเนินการควบคู่กันไปด้วย โดยเลขาธิการ ป.ป.ง. จะส่งเรื่องไปยังอัยการเพื่อพิจารณายื่นคำร้องต่อศาลแพ่ง เมื่ออัยการได้ยื่นคำร้องและศาลสั่งรับคำร้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เลขาธิการฯ หรืออัยการผู้ที่ได้รับคำสั่งจากศาลต้องประกาศหรือแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินนั้นยื่นคำร้องเข้ามาในคดีเพื่อใช้สิทธิโต้แย้งคัดค้านด้วย ทั้งนี้หากภายหลังที่พนักงานอัยการยื่นคำร้อง และหากมีเหตุอันควรสงสัยหรือมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอนจำหน่ายหรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อให้พ้นจากอำนาจศาล ก็ให้เลขาธิการฯ ส่งเรื่องให้อัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียวเพื่อขอให้ศาลแพ่งมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้เป็นการชั่วคราวก่อนที่จะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินก็ได้

หลังจากที่ศาลแพ่งได้ทำการไต่สวนคำร้องของกลุ่มกรณี หากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องของพนักงานอัยการเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด อีกทั้งหากปรากฏข้อเท็จจริงว่าคำร้องของผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือผู้รับโอนทรัพย์สินนั้นฟังไม่ขึ้น ก็ให้ศาลนั้นมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน แต่ถ้าฟังขึ้นก็ให้ศาลสั่งคืนแก่เจ้าของไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าศาลแพ่งจะได้มีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดินแล้วก็ตาม กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินก็ยังได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองสิทธิเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าของทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น โดยการเปิดโอกาสให้เจ้าของหรือผู้รับโอนหรือผู้รับประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นยื่นคำร้องขอคืนทรัพย์สินดังกล่าวได้อีก โดยกฎหมายกำหนดให้ผู้ที่ยื่นคำร้องต้องยื่นภายใน 1 ปี นับแต่มีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินถึงที่สุด โดยผู้ร้องต้องแสดงหลักฐานหรือพิสูจน์ให้ศาลเห็นประจักษ์ว่าผู้ร้องไม่สามารถยื่นคำร้องได้ก่อนหน้านั้นเพราะไม่ทราบถึงประกาศ แต่อย่างไรก็ตามการรับหรือสั่งคำร้องดังกล่าวของศาลในกรณีเช่นนี้ ศาลก็ต้องแจ้งให้เลขาธิการ ป.ป.ง. ทราบถึงคำร้องนั้นและให้โอกาสในการเข้ามาโต้แย้งคำร้องได้ด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาถึงการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมาย ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นมีส่วนที่สอดคล้องกับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามความในพระราชบัญญัติมาตรการฯ กล่าวคือการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายทั้งสองฉบับนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ทรัพย์สินหยุดนิ่งไม่สามารถดำเนินการเคลื่อนย้ายโอนหรือแปรสภาพไปได้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนั้นมีความมุ่งหมายที่แตกต่างจากกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายอาญา โดยทั่วไป กล่าวคือการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญานั้นมุ่งที่จะยึดบรรดาทรัพย์สินเพื่อนำมาเป็นพยานหลักฐานในทางคดีประการหนึ่ง และเป็นการยึดเพื่อรอให้ศาลดำเนินการสั่งริบทรัพย์สินประเภทที่พึงต้องริบตามที่กฎหมายกำหนดอีกประการหนึ่ง ซึ่งความมุ่งหมายและแนวคิดดังกล่าวมีความแตกต่างจากการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เนื่องจากทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดมา ตามกฎหมายนี้โดยสภาพและความหมายแล้วถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวไม่ใช่ทรัพย์สินของกลางในคดีแต่อย่างใด ซึ่งกระบวนการยึดหรืออายัดนั้นจะดำเนินไประหว่างการตรวจสอบธุรกรรมของคณะกรรมการธุรกรรมเท่านั้น เพื่อป้องกันการโอน ยักย้าย หรือแปรสภาพทรัพย์สินอันจะส่งผลให้การตรวจสอบ และการติดตามทรัพย์สินนั้นกระทำได้อาบากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะของกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจึงเสมือนการจับให้ทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการหยุดนิ่งไม่ไปไหน แต่อย่างไรก็ตามปลายทางของทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการยึดหรืออายัดไว้ก็ต้องถูกริบให้ตกเป็นของแผ่นดินเช่นเดียวกัน

นอกจากความชัดเจนในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชนผู้สุจริตดังกล่าวแล้ว การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินยังได้กำหนดให้ภาระหน้าที่ในการพิสูจน์โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งใช้อำนาจดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินต้องคำนึงถึงเงื่อนไขสองประการ กล่าวคือ ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีการแปรสภาพมาจากเงินได้หรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐานใดมูลฐานหนึ่ง ในความผิดเจ็ดมูลฐานตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน นอกจากนั้นยังต้องพิสูจน์ด้วยว่าหากไม่ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ก็อาจจะมีการยักย้าย ซ่อนเร้น หรือแปรสภาพทรัพย์สินนั้นให้พ้นจากการถูกตรวจสอบ ทั้งนี้หากเจ้าพนักงานที่เข้าดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไม่สามารถพิสูจน์

ตามเงื่อนไขดังกล่าวทั้งสองประการแล้ว ก็ไม่สามารถดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวได้

จากแนวทางของการดำเนินการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่ากระบวนการต่างๆ ที่กฎหมายนี้ได้บัญญัติเพื่อวางแนวทางปฏิบัตินั้นมีความชัดเจนรัดกุมและมีประสิทธิภาพเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการรับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้อย่างแท้จริง

2. การดำเนินการดูแลรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด

หลังจากที่มีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินแล้ว บรรดาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดมาย่อมจะอยู่ในการควบคุมดูแลโดยสำนักงาน ป.ป.ง. โดยการเก็บรักษาและการจัดการทรัพย์สินดังกล่าวนั้น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 57 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ โดยกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวให้เป็นไปตามระเบียบของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ว่าด้วยการเก็บรักษาและการจัดการทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด พ.ศ. 2543 ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้คือ

การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ให้ผู้อำนวยการกองบริหารจัดการทรัพย์สินมีหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดมา ทั้งนี้ หากทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดไว้เป็นอสังหาริมทรัพย์หรือเป็นกิจการ เช่น อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เกษตรกรรม ที่มีรายได้จากการประกอบกิจการดังกล่าว ให้ผู้อำนวยการกองบริหารจัดการทรัพย์สิน รายงานเลขานุการ ป.ป.ง. ทราบทันทีเพื่อพิจารณาสั่งการ โดยเร็ว

เมื่อบรรดาทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการยึดหรืออายัดมาตกอยู่ในการดูแลรักษาของผู้อำนวยการกองบริหารจัดการทรัพย์สินเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวก็จะอยู่ในการรักษาโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน ป.ป.ง. ที่ได้รับมอบหมาย ทั้งนี้กรรมวิธีในการเก็บรักษาทรัพย์สินดังกล่าวสามารถอธิบายโดยสรุปได้ ดังนี้คือ

1. การเก็บรักษาทรัพย์สิน ให้เก็บรักษาตามประเภท สภาพ และขนาดของทรัพย์สินไว้ในสถานที่หรือห้องที่มีความมั่นคงแข็งแรงและปลอดภัย

2. ถ้าทรัพย์สินที่ต้องเก็บรักษาเป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่ไม่สะดวกต่อการขนย้าย ก็อาจจัดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินดูแลทรัพย์สินต่อไปได้ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินยินยอม หรือจัดให้ผู้อื่นดูแลรักษาทรัพย์สินแทน เช่น จ้างคนมาเฝ้าทรัพย์สิน

3. หากสิ่งที่ยึดมาเป็นเงินสด ให้รับนำเข้าฝากในสถาบันการเงิน โดยเร็ว และหากเงินดังกล่าวเป็นเงินตราต่างประเทศที่อาจแลกเปลี่ยนเป็นเงินไทยได้ ก็ให้ดำเนินการแลกเปลี่ยนเป็นเงินไทยและเก็บรักษาไว้

อย่างไรก็ตาม หากทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดมา มีสภาพที่ไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้ ก็ให้จัดการกับทรัพย์สินนั้นต่อไป ซึ่งบรรดาทรัพย์สินที่ไม่สะดวกต่อการจัดเก็บรักษาไว้ได้แก่ทรัพย์สินดังต่อไปนี้คือ

1. ทรัพย์สินที่มีสภาพเป็นของสดของเสียได้ หรือถ้าหวังชำไว้จะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหาย หรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนแห่งค่าของทรัพย์สินนั้น

2. ทรัพย์สินนั้นมีลักษณะที่อาจทำให้สกปรกเลอะเทอะ หรือมีกลิ่น หรืออาจรบกวนหรือก่อความรำคาญ

3. ทรัพย์สินนั้นมีน้ำหนักมาก หรือไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายหรือมีขนาดใหญ่มาก หรือเปลืองเนื้อที่ในการเก็บรักษา

4. ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินซึ่งโดยสภาพอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ง่าย เช่น สารเคมี หรือสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิง

5. ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่ต้องเก็บรักษาไว้ในสถานที่โดยเฉพาะเพื่อรักษาคุณภาพของตัวทรัพย์สิน หรือเป็นทรัพย์สินที่มีขึ้นตอน หรือวิธีการเก็บรักษาเป็นพิเศษ

ทั้งนี้หากเลขาธิการ ป.ป.ง. เห็นว่าทรัพย์สินที่ต้องเก็บรักษาตามรายการข้างต้นไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้ หรือเก็บรักษาไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการมากเกินไป เลขาธิการ ป.ป.ง. ก็อาจสั่งให้ผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินนั้นรับไปดูแลและใช้ประโยชน์ หรือให้นำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดหรือนำไปใช้ประโยชน์ของทางราชการก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ของระเบียบคณะกรรมการ

ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ว่าด้วยการให้ผู้มีส่วนได้เสียรับทรัพย์สินไปดูแลและใช้ประโยชน์ การนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาดและการนำทรัพย์สินไปใช้เพื่อประโยชน์ของทางราชการ พ.ศ. 2543

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นกรณีที่ทรัพย์สินที่ถูกยึดมาไม่มีความเหมาะสมในการ จัดเก็บรักษาเนื่องจากสภาพแห่งตัวทรัพย์สินเอง เช่น มีสภาพที่เป็นของสดซึ่งสามารถนำเสียได้หาก จัดเก็บรักษาไว้นานเกินควร เช่น ผักสด ผลไม้ หรือเนื้อชำแหละแล้ว เป็นต้น ซึ่งบรรดาทรัพย์สิน เหล่านี้หากไม่มีการดำเนินการที่เหมาะสมอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ก็จะไม่เกิดผลดีต่อหน่วยราชการที่เก็บ รักษาทรัพย์สินเหล่านั้นไว้ ดังนั้นกฎหมายจึงได้กำหนดแนวทางให้สามารถนำทรัพย์สินดังกล่าวออก ขายทอดตลาด เอาออกใช้ประโยชน์แก่ทางราชการ หรือให้ผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินนั้นรับไปดูแล รักษาและใช้ประโยชน์โดยวางประกันหรือหลักประกันก็ได้ โดยการดำเนินการดังกล่าวได้มีการ กำหนดไว้ในระเบียบสำนักงาน ป.ป.ง. ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งระเบียบดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. การให้ผู้มีส่วนได้เสียรับทรัพย์สินไปดูแลและใช้ประโยชน์ การพิจารณาอนุญาตให้ ผู้มีส่วนได้เสียรับทรัพย์สินไปดูแลและใช้ประโยชน์ต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ก. เหตุผลความจำเป็นและความเร่งด่วนที่จะต้องให้รับทรัพย์สินไปดูแล และใช้ประโยชน์

ข. ความน่าเชื่อถือของผู้ที่จะรับทรัพย์สินนั้นไปดูแลและใช้ประโยชน์

ค. ประเภทและมูลค่าของทรัพย์สิน และลักษณะของการรับทรัพย์สินไป ดูแลและใช้ประโยชน์ว่าจะมีความเสี่ยงภัยหรือเสี่ยงต่อความเสียหายหรือไม่เพียงใด

ง. ระยะเวลาที่จะให้รับทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์

จ. หลักประกันซึ่งอาจใช้ได้อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

1. เงินสด

2. พันธบัตรรัฐบาลไทย

3. เช็คนาคารหรือตราฟัดที่อาจขึ้นเงินได้ในวันส่งมอบเป็น

หลักประกัน

4. หุ่นหรือหุ่นกึ่งที่ออกโดยนิติบุคคลที่กฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น

5. อสังหาริมทรัพย์

6. หลักทรัพย์อื่นที่เลขาธิการเห็นสมควรให้รับเป็นหลักประกันได้

2. การขายทอดตลาด สำหรับการขายทอดตลาดนั้น ให้แต่งตั้งคณะกรรมการขายทอดตลาดขึ้นมาคณะหนึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าสามคน โดยมีข้าราชการซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้อำนวยการกองหรือเทียบเท่าลงมาเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์สินตามคำสั่ง ทั้งนี้การดำเนินการขายทอดตลาดให้กระทำโดยเปิดเผยตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และเมื่อดำเนินการขายทอดตลาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เงินที่ได้จากการขายทอดตลาดก็ให้สำนักงาน ป.ป.ง. เก็บรักษาไว้ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินว่าด้วยการเก็บรักษาและการจัดการทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด ทั้งนี้ในกรณีของการเก็บรักษาทรัพย์สินที่เป็นเงินสด สามารถกระทำได้โดยนำเงินสดเข้าฝากยังสถาบันการเงินโดยไม่ชักช้า

3. การนำทรัพย์สินไปใช้เพื่อประโยชน์ของทางราชการ สำหรับการขอนำทรัพย์สินออกใช้เพื่อประโยชน์ของทางราชการนั้น สามารถดำเนินการได้โดยให้หัวหน้าส่วนราชการที่ประสงค์จะขอใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวมีหนังสือแสดงความจำนงต่อเลขาธิการ ป.ป.ง. โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

ก.เสนอถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของส่วนราชการนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนส่วนราชการที่ประสงค์จะขอนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์

ข. ประเภทของทรัพย์สินที่จะขอนำไปใช้ประโยชน์

ค. เหตุผลและความจำเป็นที่จะขอนำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งลักษณะของการใช้งาน และระยะเวลาที่ขอใช้

ง. การดูแลรักษาและความรับผิดชอบในกรณีที่ทรัพย์สินที่จะขอนำไปใช้ประโยชน์เกิดความชำรุดบกพร่อง เสียหาย หรือสูญหาย

ทั้งนี้หากเป็นกรณีที่ส่วนราชการอื่นขอใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่ถูกดำเนินการยึดหรืออายัดมา หน่วยราชการนั้นก็ยังสามารถขอใช้ประโยชน์ได้ภายใต้หลักเกณฑ์ที่พิจารณา โดยเลขาธิการ ป.ป.ง. ดังนี้คือ

ก. ส่วนราชการนั้นเป็นส่วนราชการที่มีหน้าที่ปราบปรามการกระทำความผิดมูลฐานหรือสนับสนุนการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

ข. เหตุผลและความจำเป็นที่จะต้องขอใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น

ค. ความเสียหายหรือความเสี่ยงที่อาจมีขึ้นจากการใช้ประโยชน์

- ง. ภาระต่าง ๆ ที่ตกแก่ทางราชการหากไม่นำทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์
- จ. ความเสียหายหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการนำทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์
- ฉ. พฤติการณ์ในการดำเนินคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น
- ช. พฤติกรรมอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร

ในกรณีที่ การนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาดหรือนำออกใช้ประโยชน์ของทางราชการนั้น ในภายหลังหากปรากฏว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ในกรณีดังกล่าวนี้กฎหมายได้วางแนวทางในการคืนทรัพย์สินและการชดเชยค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพไว้ โดยค่าใช้จ่ายและค่าเสียหายให้เป็นไปตามจำนวนที่คณะกรรมการ ป.ป.ง. กำหนด ทั้งนี้หากไม่อาจคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองได้ ก็ให้ชดเชยราคาทรัพย์สินนั้นตามราคาที่ประเมินได้ในวันที่ยึดหรืออายัดทรัพย์สิน หรือตามราคาที่ได้จากการขายทอดตลาดทรัพย์สินแล้วแต่กรณี อีกทั้งต้องกำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้นได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินรวมเข้ากับเงินที่ต้องชดเชยให้กับบุคคลดังกล่าวด้วย

ทั้งนี้การประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพดังกล่าวให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด ซึ่งปัจจุบันได้มีการออกระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบการฟอกเงิน ว่าด้วยการประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมราคา พ.ศ. 2543 โดยระเบียบดังกล่าวมีรายละเอียดพอสรุปได้ ดังนี้คือ

1. ให้เลขาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพขึ้น ประกอบด้วยข้าราชการในสำนักงาน ไม่น้อยกว่าสามคน มีหน้าที่ประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพของทรัพย์สินนั้น ทั้งนี้ในกรณีที่จำเป็นหรือสมควร จะให้มีบุคคลอื่นซึ่งมิใช่ข้าราชการด้วยก็ได้
2. อาจขอให้ผู้ซึ่งมีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทใด โดยเฉพาะเป็นผู้ตรวจ และให้ความเห็น เพื่อประกอบการพิจารณาด้วยก็ได้
3. ทรัพย์สินดังต่อไปนี้ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ไม่อาจคืนได้
 - ก. ทรัพย์สินที่สูญหาย เสียหาย เสื่อมสภาพ หรือเปลี่ยนสภาพแล้ว โดสิ่นเชิง
 - ข. ทรัพย์สินที่โดยสภาพแล้วไม่อาจซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้

ค. ททรัพย์สินที่โดยสภาพอาจซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ แต่คณะกรรมการประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพเห็นว่าค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมนั้นสูงเกินควร

4. การประเมินค่าเสียหายและค่าเสื่อมสภาพของทรัพย์สินให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

ก. ถ้าทรัพย์สินนั้นเสียหายและสามารถซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ ให้ประเมินค่าเสียหายเท่ากับค่าใช้จ่ายเท่ากับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นเพื่อการซ่อมแซมทรัพย์สินนั้นให้กลับสู่สภาพเดิม

ข. ถ้าทรัพย์สินนั้นเสื่อมสภาพจากการใช้งาน ให้ประเมินค่าเสื่อมสภาพเท่ากับค่าเสื่อมสภาพที่คำนวณได้ ตามหลักเกณฑ์ที่ทางราชการใช้ในการคำนวณราคาเมื่อทรัพย์สินของทางราชการเสียหายหรือสูญหาย

จากการศึกษาถึงกระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน รวมทั้งกระบวนการเก็บรักษาและดำเนินการกับทรัพย์สินพิจารณาได้ว่า มาตรการทางกฎหมายตลอดจนกระบวนการต่างๆ ที่กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้มีความชัดเจนและเป็นระบบ ทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประชาชนผู้อยู่ใต้บังคับของกฎหมายเกิดความมั่นใจต่อการบังคับใช้กฎหมายของรัฐมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากกรณีการดูแลรักษาทรัพย์สินที่ยึดมานั้น กฎหมายได้วางแนวทางในการเก็บรักษาไว้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบดำเนินการ ขั้นตอนกรรมวิธีในการดูแลรักษา รวมทั้งการจำแนกประเภทและลักษณะของทรัพย์สินเพื่อให้การจัดเก็บเป็นไปอย่างมีระเบียบ ทำให้ง่ายหรือสะดวกต่อการดำเนินการกับทรัพย์สินประเภทต่างๆ อย่างไรก็ตามการเก็บรักษาทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดมาก็มีข้อขัดข้องในบางประการ เนื่องจากลักษณะของทรัพย์สินบางประเภทยังมีข้อจำกัดในการดูแลรักษา ซึ่งหากทรัพย์สินนั้นสามารถจัดเก็บและรักษาได้กฎหมายก็ให้ดำเนินการเก็บรักษาไว้ แต่หากไม่สะดวกต่อการเก็บรักษากฎหมายก็กำหนดแนวทางเอาไว้โดยการนำออกขายทอดตลาด นำออกใช้ประโยชน์หรือให้เจ้าของหรือผู้มีส่วนได้เสียมารับทรัพย์สินนั้นไปใช้ โดยมีประกันหรือหลักประกันที่แน่นอน กระบวนการที่กฎหมายเปิดช่องให้เจ้าพนักงานที่ดูแลรักษาทรัพย์สินสามารถดำเนินการกับทรัพย์สินประเภทดังกล่าว ย่อมส่งผลให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถดำเนินการเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจมีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแก้ตัวหน่วยงานเองหรือแก้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือบุคคลที่สามก็ตาม

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันสำนักงาน ป.ป.ง. ได้ดำเนินการขายทอดตลาดรถยนต์หรือยานพาหนะที่ยึดมาได้ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาเกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าว ที่เป็นเช่นนี้ก็สืบเนื่องมาจากกระบวนการทางกฎหมายเปิดช่องหรือให้อำนาจเลขาธิการฯ สามารถใช้ดุลพินิจสั่งการได้ภายใต้หลักเกณฑ์ของการชดใช้และเยียวยาความเสียหายอย่างเป็นธรรม

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงลักษณะของทรัพย์สินที่สามารถยึดหรืออายัดตามกฎหมายนี้ จะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่แตกต่างจากทรัพย์สินที่ยึดมาเป็นของกลางในคดีอาญา โดยสิ้นเชิง ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปว่า เป็นเพราะความแตกต่างเหล่านี้หรือไม่ที่ทำให้การดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางที่ถูกยึดหรืออายัดมาในคดีอาญายังมีอุปสรรคหรือไม่สามารถดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าวได้ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาเกี่ยวกับทรัพย์สินเช่นว่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสำคัญของทรัพย์สินในลักษณะของการใช้เป็นวัตถุพยาน หรืออาจเป็นเพราะตัวกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติไม่เปิดช่องหรือไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ ซึ่งผู้เขียนจะได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขในส่วนต่อไป

3.4.2 การยึดทรัพย์สินและการดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางตามพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2546

ก่อนที่จะทำการศึกษาถึงมาตรการในการยึดทรัพย์สินและการดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับกฎหมายศุลกากร ผู้เขียนขอหยิบยกเอาลักษณะของกฎหมายรวมทั้งการบังคับใช้มาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากรมาพิจารณาศึกษาพอสังเขป เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงกระบวนการทางกฎหมาย รวมทั้งแนวคิดของกฎหมายดังกล่าวเป็นเบื้องต้น

เนื่องจากกฎหมายศุลกากร³ เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นบังคับใช้เพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากร โดยกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับอำนาจรัฐในการบริหารจัดการเก็บภาษีสินค้าที่นำเข้าและส่งออก เพื่อนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บนั้นเข้าสู่ระบบการเงินและการคลัง เงินรายได้ที่เข้าสู่รัฐดังกล่าวย่อมถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายศุลกากรเป็นกฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายศุลกากรเป็นไปตามเป้าหมายและบรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บภาษี กฎหมายดังกล่าวจึงต้องมีสภาพบังคับ (Sanction) ทาง

³ ประพันธ์ เนตรนพรัตน์, คำบรรยายกฎหมายศุลกากร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สามเจริญพานิช, 2522), หน้า 1. ให้คำจำกัดความว่า “ศุลกากร” แปลว่า ค่าอากรที่เรียกเก็บจากสินค้าขาเข้าและขาออก

กฎหมาย โดยการกำหนดให้การกระทำใดก็ตามที่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายศุลกากรเป็นความผิด และกำหนดโทษที่จะลงนั้นไว้อย่างชัดเจน ซึ่งประเภทและลักษณะความผิดตามกฎหมายศุลกากรแบ่งออกเป็นลักษณะใหญ่ได้ 6 ประเภท คือ⁴

- 1) ความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามพิธีการศุลกากร
- 2) ความผิดฐานสำแดงเท็จ
- 3) ความผิดฐานหลีกเลี่ยงอากร
- 4) ความผิดฐานหลีกเลี่ยงข้อห้ามจำกัด
- 5) ความผิดฐานลักลอบหนีศุลกากร
- 6) ความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามข้อควบคุมในเขตควบคุมศุลกากรของรัฐ

ความผิดดังกล่าวนี้เป็นการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนวัตถุประสงค์ทางรายได้จากการจัดเก็บค่าภาษีอากร การฝ่าฝืนวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการควบคุมการนำเข้าและส่งออกซึ่งของที่อาจกระทบกระเทือนความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และการฝ่าฝืนวัตถุประสงค์ทางวิธีการต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติในการนำเข้าและส่งออก

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า กระบวนการบังคับใช้กฎหมายศุลกากรจะมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างจากการบังคับใช้กฎหมายอาญาโดยทั่วไป เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายมีลักษณะเชิงเทคนิคหรือเป็นการบัญญัติกฎหมายในลักษณะที่เป็นข้อห้าม (Mala Prohibita) ซึ่งต่างจากหลักทั่วไปแห่งประมวลกฎหมายอาญาที่เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดในตัวเอง (Mala In Se) อันมีความประสงค์จะคุ้มครองสังคมให้เกิดความสงบสุขเป็นหลัก

เนื่องจากกฎหมายศุลกากรเป็นกฎหมายที่บัญญัติมาเพื่อบังคับใช้กับคดีความผิดเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงหรือนำเข้าส่งออกโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้หากบทบัญญัติใดในกฎหมายนี้ที่มีลักษณะซ้ำซ้อนกับหลักทั่วไปในกฎหมายอาญา ก็จะต้องนำหลักเกณฑ์ของกฎหมายศุลกากรนี้มาใช้บังคับ ทั้งนี้ความพิเศษในการบังคับใช้กฎหมายศุลกากรประการหนึ่งคือสภาพบังคับของกฎหมาย โดยกฎหมายได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารและฝ่ายศุลกากรในการบังคับใช้กฎหมายและดำเนินการกับบุคคลที่

⁴ เชาวน์ แสงประดับ, “วิชาการสืบสวน สอบสวน จับกุม,” ใน แผ่นคำบรรยายการอบรม นายตรวจศุลกากรตรี (กรุงเทพมหานคร : กรมศุลกากร, 2514), หน้า 1.

กระทำความผิดหรือสิ่งของอันได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งสภาพบังคับดังกล่าวนี้ได้แก่การยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร

ทั้งนี้กระบวนการเกี่ยวกับทรัพย์สินในคดีความผิดเกี่ยวกับศุลกากรนั้นถือเป็นสภาพบังคับอย่างหนึ่ง โดยทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายนี้ย่อมถูกดำเนินการตามกฎหมาย โดยการดำเนินการกับทรัพย์สินในคดีเริ่มจาก การยึดทรัพย์สิน ซึ่งกระบวนการยึดทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากรเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายของฝ่ายบริหารที่จะดำเนินการกับผู้กระทำความผิดหรือสิ่งของอันได้มาจากการกระทำความผิดหรือเกี่ยวเนื่องจากการกระทำความผิดต่างๆ การยึดทรัพย์สินนี้เป็นอำนาจที่กฎหมายบัญญัติให้เจ้าพนักงานศุลกากรสามารถดำเนินการได้ ซึ่งอำนาจดังกล่าวถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 24 วรรคแรกแห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2467 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2497 ซึ่งสามารถอธิบายถึงเหตุแห่งการยึด ลักษณะของทรัพย์สินที่ทำการยึด ผู้มีอำนาจยึด และวิธีการยึดตามกฎหมายศุลกากรได้ดังนี้

1. การยึดทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร

สำหรับการยึดทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากรนั้น อยู่ในหลักเกณฑ์และวัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับศุลกากร โดยสิ่งที่พึงจะต้องริบตามความผิดแห่งกฎหมายศุลกากรได้แก่

1) ของใดๆ อันเนื่องมาจากความผิดตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 ให้ริบโดยมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2482

บรรดาของที่พึงริบตามข้อนี้ได้แก่

ก) ของที่ลักลอบหนีศุลกากร

ข) ของต้องห้ามต้องจำกัดการนำเข้ามาหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร

ค) ของที่หลีกเลี่ยงค่าภาษีอากร

2) เรือที่อยู่ในท่าและมีสินค้าในเรือและภายหลังปรากฏว่าเรือลำนี้เบาขึ้น หรือมีแต่อับเฉาและนายเรือไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าบนขนค้ำขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายให้ริบตัวเรือนี้ไว้ได้ตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติซึ่งเป็นความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามพิธีทางศุลกากรให้ถูกต้อง

3) ของในเรือใดที่เป็นหีบห่อซึ่งมีขนาดหรือลักษณะขัดต่อกฎหมายศุลกากรหรือประกาศอื่น อันเป็นของที่เกิดจากความผิดพลาด ไม่ปฏิบัติตามพิธีการศุลกากร จึงเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตาม มาตรา 30

4) เรือชนิดใด ๆ อันมีระวางบรรทุกไม่เกินสองร้อยห้าสิบตัน รถ เกวียน ยานพาหนะ หีบหรือภาชนะ หากใช้ในการซ่อนเร้น หรือขนของที่ยังมิได้เสียค่าภาษี หรือของต้องห้ามหรือของต้องจำกัด รวมทั้งของใดๆ ที่บรรจุหรือบรรทุกมาด้วย (เว้นแต่ของที่บรรทุกรวมมาในเรือ) เป็นสิ่งอันพึงต้องปฏิบัติตามมาตรา 32 อันเป็นความผิดพลาดลักลอบ หรือหลีกเลี่ยงอันเป็นความผิดตามกฎหมายศุลกากร

5) ของใด ๆ อันเนื่องด้วยความผิดอันเกี่ยวกับการนำเข้ามาหรือส่งออกไปโดยทางไปรษณีย์ เป็นของอันเนื่องด้วยความผิดตามมาตรา 36 จึงเป็นสิ่งอันพึงต้องปฏิบัติตามมาตรา 17

6) หีบห่อที่ประสงค์จะส่งออกไปกับเรือลำใด ถ้านายเรือลำนั้นรายงานว่าไม่รู้ว่ามีของในหีบห่อดังกล่าวว่ามีสิ่งขอล้างใดบ้าง เมื่อพนักงานศุลกากรสั่งให้เปิดหีบห่อออกตรวจสอบปรากฏว่าในหีบห่อนั้นมีของซึ่งต้องห้ามมิให้นำเข้ามา ก็ให้รับของนั้นไว้ตามมาตรา 39 เว้นแต่อธิบดีจะอนุญาตให้ส่งออกไป

7) ของใดซึ่งทำหีบห่อไว้ หรือให้ประกันไว้ว่าจะส่งออกไปโดยเรือลำใด มิได้นำลงบรรทุกให้เสร็จก่อนที่เรือลำนั้นออก ถือว่าการดังกล่าวเป็นการ ไม่ปฏิบัติตามพิธีการศุลกากร จึงพึงต้องปฏิบัติตามมาตรา 55

8) ของใดที่ขอคืนหรืออนุญาตให้คืนค่าภาษีแล้ว ได้บรรทุกลงเรือหรือนำไปยังท่าเทียบเรือ หรือที่อื่นเพื่อส่งออกไป และพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจพบว่าของนั้นไม่ตรงตามใบส่งสินค้าขาเข้า บัญชีบรรทุกสินค้า ค่าธรรมเนียม หรือเอกสารอื่นก็ดี หรือถ้าการของอันเกี่ยวแก่ของนั้นปรากฏว่าเป็นการทุจริตด้วยประการใดก็ดี ของนั้นรวมทั้งหีบห่อและของสิ่งอื่นๆ ที่อยู่ในหีบห่อนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตามมาตรา 60

9) เรือลำใดบรรทุกสินค้าลงเรือหรือย้ายสินค้าออก ณ ที่จอดเรือภายนอกใด ๆ ก็ดี หรือ ณ ที่แห่งใด ๆ อันมิได้อนุมัติก็ดี โดยมีได้รับความยินยอมของอธิบดีฯ บรรดาสินค้าดังกล่าวให้ปฏิบัติตาม มาตรา 74 ในฐานะความผิดไม่ปฏิบัติตามข้อควบคุมในเขตควบคุมศุลกากร

10) ของที่เก็บในคลังสินค้าที่มีได้เก็บไว้ในหีบห่อตามที่เป็นอยู่ หรือภายหลังปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในการบรรทุกเข้า หีบห่อหรือเปลี่ยนแปลงเลขหีบห่อก็ดี หรือขนย้ายของไปจากห้องในคลังสินค้าซึ่งเก็บไว้นั้น หากมิได้ทำค่อหน้าและได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ ของและหีบห่อนั้น เป็นสิ่งที่พึงต้องรับอันเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามพิธีการศุลกากร ให้ถูกต้องตามมาตรา 89

11) ของใดที่ได้ยื่นไปจนเพื่อเก็บในคลังสินค้า แต่มิได้เก็บให้ถูกต้องตามใบขนหรือเมื่อเก็บในคลังสินค้าแล้วได้ซ่อนเร้นหรือย้ายขนไปจากคลังสินค้า หรือย้ายออกจากหีบห่อโดยมิชอบด้วยกฎหมายของนั้นพึงต้องริบตามตรา 95

12) ของที่เก็บในคลังสินค้าทัณฑ์บน ถ้าปรากฏว่าของในคลังสินค้านั้นมีปริมาณน้อยกว่าที่จดไว้ในใบขนสินค้าเดิมเมื่อนำของเข้าเก็บ และไม่มีการบันทึกเหตุผลของการลดน้อยลงในปริมาณสิ่งของ หรือ ไม่ปรากฏในเหตุที่อธิบดีหากได้เห็นสมควรอนุญาตมิให้ต้องคิดค่าภาระคิณฑ์นั้นของนั้นเป็นความผิดตามตรา 96 พึงต้องริบ

13) ของทั้งปวงอันเนื่องด้วยความคิดตามตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2480 ในเรื่องเกี่ยวกับการขนส่งของ หรือพยายามขนส่งของตามทางใด ๆ นอกจากทางอนุมัติหรือในเวลาใด ๆ นอกจากเวลาที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศราชกิจจานุเบกษา ของทั้งปวงเหล่านี้เป็นสิ่งที่พึงต้องริบตามตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามข้อควบคุมในเขตควบคุมศุลกากร

จากมาตรา 24 กฎหมายศุลกากร พิจารณาได้ว่าทรัพย์สินในความผิดทั้ง 13 ประเภหาดังกล่าวอยู่ในอำนาจของเจ้าพนักงานตามกฎหมายที่จะดำเนินการยึดเพื่อให้ศาลสั่งริบต่อไป

ทั้งนี้พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 ก็ได้บัญญัติถึงลักษณะของทรัพย์สินที่สามารถดำเนินการยึดและริบ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้คือ

1. ทรัพย์สินที่พึงริบได้ต้องเป็นสิ่งของที่สามารนำมาเข้าและส่งออกป็นนอกราชอาณาจักรได้
2. ต้องเป็นสิ่งของที่นำเข้าหรือส่งออกผิดกฎหมาย หรือทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดคดีศุลกากร

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของทรัพย์สินอันพึงริบได้จากการกระทำความผิดตามกฎหมายศุลกากรแล้ว เมื่อเกิดการกระทำความผิดเกี่ยวกับศุลกากรขึ้นและมีเหตุต้องดำเนินการยึดทรัพย์สินในคดี พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการยึดคือบุคคลใดบ้างนั้น จะเห็นได้จากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 ได้ให้อำนาจดังกล่าวตกอยู่แก่พนักงานศุลกากร พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานตำรวจเป็นผู้ดำเนินการ ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการยึด

ทรัพย์สินของกลางตามมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร เป็นมาตรการที่มีสภาพบังคับเอา กับบรรดาทรัพย์สินที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าวเข้าลักษณะอันพึงต้องยึดและริบตามกฎหมายเพื่อให้ตกเป็นของแผ่นดิน โดยกระบวนการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าวเริ่มตั้งแต่การยึดทรัพย์สิน ซึ่งกฎหมายศุลกากรได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับของกลางไว้ตั้งแต่มาตรา 24 ถึง มาตรา 26 ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตรา 24 สิ่งใด ๆ อันพึงจะต้องริบตามพระราชบัญญัตินี้ พนักงานศุลกากร พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ มีอำนาจยึดในเวลาใด ๆ และที่ใด ๆ ก็ได้

สิ่งที่ยึดไว้ นั้นถ้าเจ้าของหรือผู้มีสิทธิไม่ยื่นคำร้องเรียกเอาภายในกำหนดหกสิบวัน สำหรับยานพาหนะที่ใช้ในการกระทำความผิด สามสิบวันสำหรับสิ่งอื่นนับแต่วันยึด ให้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของและให้ตกเป็นของแผ่นดิน

มาตรา 25 บรรดาของหรือสิ่งที่ยึดไว้ตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องส่งมอบให้อยู่ในความรักษาของพนักงานเจ้าหน้าที่ศุลกากร หรือถ้าไม่มีพนักงานเช่นว่านี้ในระยะใกล้พอสมควร ก็ให้ส่งมอบให้อยู่ในการรักษาของอำเภอที่ใกล้ที่สุด ซึ่งจะได้รักษาไว้แทนศุลกากร สิ่งของที่ยึดและริบไว้ตามพระราชบัญญัตินี้หรือบทกฎหมายอื่นอันเกี่ยวแก่ศุลกากรนั้น ให้จำหน่ายตามแต่อธิบดีจะสั่ง

ถ้าของที่ยึดไว้ นั้นเป็นของเสียหาย หรือถ้าหน่วงช้าไว้จะเป็นการเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะมากเกินไป อธิบดีหรือผู้ที่อธิบดีมอบหมายจะสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ขายทอดตลาดหรือขายโดยวิธีอื่น ตามที่เห็นสมควร ก่อนที่ของนั้นจะตกเป็นของแผ่นดินก็ได้ เงินค่าขายของนั้นเมื่อหักค่าใช้จ่ายและค่ากระดัดพันทั้งปวงออกแล้ว ให้ถือไว้แทนของ

มาตรา 26 สิ่งใด ๆ อันจะพึงต้องยึดตามพระราชบัญญัตินี้ จะนำไปแสดงที่สถานีตำรวจหรือศาลก็ได้ในเมื่อเป็นของต้องการในคดีที่ตำรวจฟ้อง ในการนี้ให้พนักงานตำรวจแจ้งความเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังพนักงานศุลกากรว่าของนั้นได้ยึดไว้ แล้วให้จัดการนำของนั้นไปยังศุลกากรโดยเร็วตามแต่จะทำได้ และส่งมอบให้อยู่ในการรักษาของศุลกากร

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวพิจารณาได้ว่า อำนาจในการยึดทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากรนั้น กฎหมายได้ให้อำนาจฝ่ายบริหาร คือ ตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐในการใช้ดุลพินิจเพื่อพิจารณาว่าของสิ่งใดควรยึดหรือไม่ ซึ่งหากวิเคราะห์ดูแล้วจะพบว่า การให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจดังกล่าวมี

ลักษณะที่กว้างขวางค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำของกฎหมายที่ว่า เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นว่าของใดมีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นของผิดต้องริบ พนักงานเจ้าหน้าที่ก็มีอำนาจยึดตามมาตรา 24 ไม่ว่าจะปรากฏตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้มีเหตุอันควรสงสัยว่ากระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม การบัญญัติกฎหมายเช่นนี้เปรียบเสมือนดาบสองคม กล่าวคือ การให้อำนาจเจ้าพนักงานใช้ดุลพินิจได้อย่างเต็มที่ย่อมส่งผลให้การพิจารณายึดทรัพย์สินเป็นไปโดยรวดเร็ว แต่หากการใช้ดุลพินิจดังกล่าวไม่มีการควบคุมที่ดีพอ ก็อาจเกิดการใช้ดุลพินิจไปกระทบหรือรังแกประชาชนผู้บริโภคได้

ทั้งนี้ในกรณีของการขอคืนทรัพย์สินของกลางโดยเจ้าของหรือผู้มีสิทธินั้น พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ โดยนำหลักเกณฑ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 มาใช้บังคับ จึงต้องอยู่ภายใต้บังคับของหลักทั่วไปที่ว่า บุคคลจะต้องรับผิดชอบในการกระทำที่กฎหมายในขณะนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและได้กำหนดโทษไว้ และโทษที่จะใช้ลงนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ดังนั้นในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นเป็นของบุคคลอื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจกับการกระทำความผิด ศาลจะดำเนินการริบทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวหาได้ไม่

อย่างไรก็ตามในประเด็นดังกล่าวนี้มีข้อสังเกตว่า กรณีของข้ออ้างที่ว่าบุคคลที่สามนั้นมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดนั้น โดยทั่วไปมักจะคิดไปในทางที่จะต้องเป็นการกระทำถึงระดับเป็นความร่วมมือหรือผู้สนับสนุนเท่านั้น และในการใช้กฎหมายก็มักมีปัญหาต้องได้เอียงกันเสมอ แต่ก็มิใช่นักกฎหมายบางท่านเห็นว่าแม้จะไม่มี การกระทำถึงขั้นสนับสนุนก็ตาม ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นก็ไม่สามารถอ้างเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาขัดขวางการริบทรัพย์สินได้ เพราะถือว่าเจ้าของทรัพย์สินเพียงแต่รู้ว่ามิใช่ทรัพย์สินของตนในการกระทำความผิดแล้วยินยอมหรือละเว้นไม่ขัดขวาง โดยสมัครใจปล่อยให้มีการใช้ทรัพย์สินของตนนั้นก็เป็นการเพียงพอที่จะดำเนินการตามกฎหมายกับผู้นั้นได้แล้ว

กรณีของการพิสูจน์ถึงความเป็นเจ้าของที่แท้จริงและความบริสุทธิ์ของบุคคลดังกล่าวเพื่อขอคืนทรัพย์สินของกลาง เมื่อได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับการดำเนินการตามของพระราชบัญญัติแร่* ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวไว้ว่า “บรรดาแร่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใด ๆ ที่บุคคลได้มา หรือได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมิไว้เนื่องใน

* พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 มาตรา 154 วรรค 1-3

การกระทำความผิด หรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด ให้รับเสียทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีผู้ถูกลงโทษตามกฎหมายหรือไม่

ให้พนักงานอัยการร้องขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินตามวรรคหนึ่ง และเมื่อพนักงานอัยการได้ร้องขอต่อศาลแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ประกาศในหนังสือพิมพ์รายวันที่มีจำหน่ายในท้องถิ่นอย่างน้อยสองวันติดต่อกัน เพื่อให้บุคคลซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของมายื่นคำร้องขอเข้ามาในคดีก่อนมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าในคดีดังกล่าวจะปรากฏตัวบุคคลหรืออาจเชื่อว่าเป็นเจ้าของหรือไม่ก็ตาม

ในกรณีที่ไม่มีผู้ใดอ้างตัวเป็นเจ้าของก่อนมีคำพิพากษาของศาลชั้นต้น หรือมีเจ้าของแต่เจ้าของไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าตนไม่มีโอกาสทราบหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิดดังกล่าว อีกทั้งตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้วที่จะป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเช่นนั้นเกิดขึ้น หรือไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าตนไม่มีโอกาสทราบหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ศาลสั่งยึดทรัพย์สินดังกล่าวได้เมื่อพ้นกำหนดสามสิบวัน นับแต่วันแรกของวันประกาศในหนังสือพิมพ์รายวันตามวรรคสอง และในการนี้มีให้นำมาตรา 36 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาใช้บังคับ”

จากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 251 พิจารณาได้ว่ากฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ค่อนข้างชัดเจน ส่งผลให้การพิสูจน์ของรัฐลดน้อยลงเป็นอย่างมาก แต่กฎหมายศุลกากรไม่มีบทบัญญัติในลักษณะเช่นว่านี้ จึงทำให้เจ้าของทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดหลุดพ้นจากความรับผิดชอบไปได้โดยง่าย ดังนั้นหากมีการบัญญัติกฎหมายไปในทางที่ตั้งข้อสันนิษฐานไว้เบื้องต้นว่าเจ้าของทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดย่อมมีส่วนรู้เห็นเป็นใจด้วยการกระทำความผิดเป็นเบื้องต้น แล้วให้บุคคลดังกล่าวนำสืบพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเพื่อเป็นการหักล้างข้อกล่าวอ้างของเจ้าพนักงานอัยการ ว่าตนมิได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นเลยและได้ใช้ความระมัดระวังอย่างดีที่สุดแล้ว กระบวนการดังกล่าวย่อมเป็นการลดภาระการพิสูจน์ของรัฐ โดยการผลักภาระการพิสูจน์ให้ตกแก่เจ้าของทรัพย์สินนั้นไป

เมื่อทรัพย์สินของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับศุลกากรถูกดำเนินการยึดและตกอยู่แก่เจ้าพนักงานตามกฎหมายแล้ว มาตรา 24 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 ก็ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ที่เปิดโอกาสให้เจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีสิทธิในทรัพย์สินนั้นสามารถร้องขอคืนทรัพย์สินดังกล่าวได้ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด และหากไม่มีบุคคลใดมาร้องขอคืนทรัพย์สินดังกล่าว

ภายในกำหนดระยะเวลานั้นแล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวก็จะตกเป็นของแผ่นดิน โดยผลของกฎหมาย โดยการร้องขอคืนทรัพย์สินของกลาง ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

1) ผู้ที่มาร้องขอคืนทรัพย์สินของกลาง จะเป็นเจ้าของหรือผู้มีสิทธิในฐานะอื่นก็ได้ ต่างกับมาตรา 1327 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ระบุให้เจ้าของแต่เพียงผู้เดียวที่มีสิทธิร้องคืนทรัพย์สินนั้น

2) กฎหมายได้กำหนดไว้ว่าระยะเวลาในการใช้สิทธิร้องขอคืนทรัพย์สินนั้นแยกออกเป็นสองกรณีคือ กรณีของทรัพย์สินที่เป็นยานพาหนะกฎหมายกำหนดเวลาในการใช้สิทธิดังกล่าวภายในหกสิบวัน ในกรณีเป็นสิ่งของอื่น ๆ กฎหมายกำหนดให้ใช้สิทธิภายในสามสิบวัน ทั้งนี้คำว่ายานพาหนะนั้นต้องหมายถึง ยานพาหนะที่ใช้ในการกระทำความผิด เช่น ขนของต้องห้ามต้องจำกัดหรือของที่ยังมิได้เสียภาษีศุลกากร เป็นต้น จึงจะมีอายุความสิทธิเรียกร้องเอาภายในหกสิบวัน ดังนี้ถ้าตัวยานพาหนะนั้นเองเป็นของลักลอบหนีภาษี หรือนำเข้าหรือส่งออกโดยฝ่าฝืนข้อห้าม ข้อจำกัด ตัวยานพาหนะนั้นก็ไม่ใช่ของที่ใช้ในการกระทำความผิด แต่เป็นของที่เป็นความผิดเองแล้ว ก็ต้องถืออายุความร้องเรียกเอาภายในกำหนดสามสิบวันในฐานะเป็นของสิ่งอื่นไป

ทั้งนี้หากไม่มีผู้ใดมาร้องขอคืนทรัพย์สินของกลางที่ถูกยึดในเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ ก็ให้ถือว่าของกลางนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และให้ดำเนินการขายทอดตลาดต่อไปตามคำสั่งของอธิบดีกรมศุลกากร

2. การดูแลรักษาของกลาง

สำหรับการดูแลรักษาของกลางตามกฎหมายศุลกากร ผู้มีอำนาจหน้าที่รักษาของกลางคือพนักงานเจ้าหน้าที่ศุลกากร แต่เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ในกรณีที่ไม่มีพนักงานเจ้าหน้าที่ศุลกากรในระยะใกล้พอสมควรก็ให้ส่งมอบให้อยู่ในความรักษาของอำเภอที่ใกล้ที่สุด ซึ่งถือว่าเป็นการเก็บรักษาไว้แทนศุลกากร โดยต้องพิจารณาตามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเป็นกรณีๆ ไป

จากที่ได้ศึกษามาแล้วว่า ของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับศุลกากรสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ของกลางที่พึงรีบเนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดทั้ง 13 ฐาน

ความผิดที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้ประเภทหนึ่ง และของกลางที่ได้ใช้หรือใช้ในการกระทำความผิดอีกประเภทหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ผลของการศึกษาอยู่ในกรอบที่วางไว้ ผู้เขียนจึงขอหยิบยกเอากรณีของกลางตามมาตรา 32 แห่งกฎหมายนี้อันเป็นของกลางที่ใช้ในการกระทำความผิดฐานลักลอบหรือหลีกเลี่ยงกฎหมายศุลกากร อันได้แก่ “เรือชนิดใด ๆ ที่มีระวางบรรทุกไม่เกินสองร้อยห้าสิบตัน รถ เกวียน ยานพาหนะ หีบหรือภาชนะใดที่ใช้ในการลักลอบขนของที่ยังไม่ได้เสียภาษี ของต้องห้าม หรือของจำกัด” มาทำการศึกษาถึงกระบวนการเก็บรักษา การนำออกขายทอดตลาด หรือนำออกใช้ประโยชน์แก่ทางราชการ ว่ากฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องได้กำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางเพื่อเปิดช่องให้สามารถดำเนินการไว้หรือไม่อย่างไร ซึ่งผลที่ได้รับจากการศึกษาย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับปัญหาในการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางในคดีอาชญากรรมต่อไป

สำหรับการเก็บรักษายานพาหนะของกลางนั้น ได้มีระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของกรมศุลกากร หมวด 6 การคดีและของกลาง ได้วางแนวทางปฏิบัติไว้ใน บทที่ 4 เรื่องการดำเนินการกับของกลาง ข้อ 1 06 04 14 การเก็บรักษายานพาหนะของกลาง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

เพื่อให้มีผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษายานพาหนะของกลางที่กระทำความผิดกฎหมายศุลกากร ที่ได้สั่งยึดไว้ไม่ให้สูญหายและอยู่ในสภาพดีตามสมควร จึงให้ถือปฏิบัติดังนี้

1) ให้มีคณะกรรมการตรวจรับและส่งมอบยานพาหนะของกลาง ที่ผู้อำนวยการส่วนของกลางแต่งตั้งอย่างน้อยสามคนมีหน้าที่ตรวจรับยานพาหนะของกลางจากผู้จับกุม หรือนำส่งมอบ โดยจัดทำบัญชีรายละเอียดของยานพาหนะนั้น ๆ ว่าเป็นรถหรือเรือ สภาพของยานพาหนะเป็นอย่างไร เลขหมายทะเบียน ยี่ห้อ เครื่องอะไหล่ที่มี ของใช้ต่าง ๆ ประจำยานพาหนะนั้น และรายการอื่น ๆ ที่ควรบันทึกไว้พร้อมทั้งให้ลงราคาที่ประเมินไว้ให้เป็นหลักฐาน ถ้ามีเจ้าของหรือผู้รับมอบก็ให้ลงนามพร้อมวัน เดือน ปี ไว้และให้ผู้นำส่งลงนามรับรองไว้ด้วย เสร็จแล้วให้คณะกรรมการทั้งหมดลงนามกำกับไว้เป็นหลักฐาน

ถ้ายานพาหนะของกลางที่ยึดไว้ นั้น ได้มีคำสั่งกรมฯ ให้คืนเจ้าของให้ถือปฏิบัติตามประมวลฯ ข้อ 1 06 04 07

2) ส่วนของกลางสำนักสืบสวนและปราบปราม มีหน้าที่เฝ้าดูแลรับผิดชอบยานพาหนะที่คณะกรรมการได้รับมอบไว้มิให้สูญหาย เสียหาย หรือปล่อยให้ยานพาหนะนั้น ๆ ชำรุดทรุดโทรม ถ้า

จำเป็นจะต้องถอดชิ้นส่วนไปเก็บรักษาหรือตรวจสภาพของยานพาหนะเพื่อจัดการซ่อมก็ให้แจ้งเจ้าของทราบ

3) กองคลังมีหน้าที่ให้ความร่วมมือในการดูแลยานพาหนะของกลาง ที่ส่วนของกลาง สำนักสืบสวนและปราบปรามได้แจ้งให้ทราบตามข้อ (2)

4) ในวันหยุดราชการหรือนอกเวลาราชการ หากมีเหตุฉุกเฉินเกี่ยวกับการดูแลรักษาที่ต้องปฏิบัติโดยรีบด่วนตามข้อ (2) และ (3) ให้ส่วนของกลาง สำนักสืบสวนและปราบปรามและกองคลัง ร่วมกันพิจารณาวางระเบียบภายในสำนักหรือกอง ให้เจ้าหน้าที่ประสานงานกันอย่าให้เกิดความเสียหายขึ้นได้

5) เมื่อมีเหตุข้อขัดประการใด ให้รายงานกรมฯ พิจารณาสั่งการต่อไป

6) สำหรับค่านสุลกการให้ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดบันทึกรายละเอียดตามข้อ (1) การเฝ้ารักษาและซ่อมแซมตามข้อ (2) และ (3) โดยอนุโลม

ทั้งนี้ในกรณีที่ของกลางในคดีลักลอบหนีสุลกการถูกดำเนินการจับกุมโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานอื่นนั้น ระเบียบนี้ก็กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในข้อ 1 06 04 15 เรื่องการรับและเก็บรักษาของกลางในคดีลักลอบหนีสุลกการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการอื่นทำการจับกุม โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้ 1 06 04 15 เรื่องการรับและเก็บรักษาของกลางในคดีลักลอบหนีสุลกการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการอื่นทำการจับกุม โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

เพื่อให้การรับและเก็บรักษาของกลางในคดีลักลอบหนีสุลกการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการอื่นทำการจับกุมและนำส่งค่านสุลกการที่ใกล้ที่สุด ตามนัยมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติสุลกการ พ.ศ. 2469 เป็นไปด้วยความสะดวก จึงให้ถือปฏิบัติดังนี้

1) ของกลางในคดีลักลอบหนีสุลกการที่เจ้าหน้าที่หน่วยราชการอื่นจับกุมได้ ให้ค่านสุลกการในท้องที่ที่จับกุมที่ใกล้ที่สุดรับและเก็บรักษาของกลาง

2) หากห้องที่ที่จับกุมไม่มีด้านสุลกากร หรือมีด้านสุลกากรแต่อยู่ห่างไกลมากไม่สะดวกในด้านคมนาคม ก็ให้ด้านสุลกากรที่อยู่ใกล้ที่สุด แม้จะต่างห้องที่ก็ตามเป็นผู้รับและรักษาของกลางได้

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากระเบียบ ข้อ 1 06 04 15 และจากมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติสุลกากร พ.ศ. 2469 ซึ่งบัญญัติว่าสิ่งใด ๆ อันจะพึงต้องยึดตามพระราชบัญญัตินี้จะนำไปแสดงที่ศาลก็ได้ในเรื่องเป็นข้อต้องการ ในคดีที่ตำรวจฟ้องในการนี้ให้พนักงานตำรวจแจ้งความเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังพนักงานสุลกากรว่าของนั้นได้ยึดไว้ แล้วให้เจ้านำของนั้นไปยังสุลกากรสถานโดยเร็วตามแต่จะทำได้ และส่งมอบให้อยู่ในความรักษาของสุลกากร จากระเบียบและบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว พิจารณาได้ว่าของกลางที่ยึดมาในคดีความผิดตามกฎหมายสุลกากรนั้นจะต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายนี้ทุกประการ รวมทั้งการเก็บรักษาด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีของกลางนี้ถูกจับกุมโดยหน่วยงานอื่น ระเบียบของกรมสุลกากรก็กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจนให้หน่วยงานของสุลกากรรับและดูแลรักษาทรัพย์สินดังกล่าวนั้น อีกทั้งหากเจ้าพนักงานสอบสวนได้แสดงความจำนงจะนำของกลางนั้นไปใช้ในทางคดี โดยอาจเป็นการใช้เพื่อเป็นวัตถุพยานในชั้นเจ้าพนักงานสอบสวนหรือชั้นศาล เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วเจ้าพนักงานสอบสวนก็ต้องนำของกลางนั้นมาส่งคืนแก่กรมสุลกากรเพื่อเก็บรักษาต่อไป

จากกระบวนการดังกล่าวถือว่าเป็นลักษณะที่มีความเป็นเอกเทศและเด็ดขาดในการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางตามกฎหมายสุลกากร สาเหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนเช่นนี้ก็อาจเนื่องมาจากเพื่อประโยชน์ของการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ และเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการบังคับใช้กฎหมายสุลกากรเองก็เป็นได้

สำหรับของกลางบางประเภทนั้น หากของกลางนั้นมีลักษณะที่เป็นของเสี้ยง่าย หรือของซึ่งถ้าหว่างชำไว้จะเป็นการเสี่ยงความเสียหาย หรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะมากเกินไประเบียบเกี่ยวกับการดำเนินการกับของกลาง ข้อ 1 06 04 06 ก็ได้วางหลักเกณฑ์ในการนำของดังกล่าวออกจำหน่าย ซึ่งรายละเอียดในการปฏิบัติดังนี้

1) ของเสี้ยง่ายหรือของซึ่งหว่างชำไว้จะเป็นการเสี่ยงความเสียหาย หรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะมากเกินไป ให้ส่วนกลางสำนักสืบสวนและปราบปรามรายงานกรมฯ เพื่ออนุมัติให้

จำหน่ายก่อนเป็นพิเศษ สำหรับคดีที่มีผู้ต้องหา ให้ส่วนกลางสำนักสืบสวนและปราบปรามรายงาน
 ขออนุมัติจำหน่ายโดยผ่านส่วนคดีสำนักกฎหมาย และต้องปฏิบัติตามประมวลฯ ข้อ 1 06 04 24 ด้วย
 สำหรับของกลางที่เป็นประเภทผลไม้สด เช่น แอปเปิ้ล ส้ม สาลี่ เป็นต้น เกาลัดและลูก
 พลับแห้ง ให้ผู้อำนวยการส่วนของกลางเป็นผู้พิจารณาอนุมัติจำหน่ายแทน

ทั้งนี้การจำหน่ายของกลางที่เป็นของเสียหายเฉพาะคดีที่มีผู้ต้องหาตามประมวลฯ ข้อ 1
 06 04 24 นั้นเป็นกรณีที่กรมศุลกากรดำเนินการขายของกลางที่เป็นของเสียหายไปก่อนที่คดีจะถึงที่สุด
 ในคดีที่มีผู้ต้องหา ซึ่งอาจทำให้ขาดพยานหลักฐานซึ่งจะส่งผลเสียหายแก่รูปคดี เพราะในคดีดังกล่าว
 จำเป็นต้องรักษาของกลางไว้เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง ครั้นจะเก็บของกลางรอไว้จนกระทั่งคดีถึงที่สุด ก็
 ทำให้สูญเสียประโยชน์ที่ควรได้รับเพราะของกลางอาจเสียได้ หรือจะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายหรือ
 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรองรับภาระค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษามากเกินสมควร ดังนั้น เพื่อให้เกิด
 ประโยชน์แก่ราชการยิ่งขึ้น จึงได้กำหนดระเบียบขึ้นขึ้นใช้เฉพาะแก่การดำเนินการกับของกลางในคดีที่มี
 ผู้ต้องหาเท่านั้น โดยหลักเกณฑ์ดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

1) การขออนุมัติจำหน่ายของกลาง

1.1) ถ้าเจ้าหน้าที่พิจารณาเห็นว่า ของกลางรายใดเป็นของเสียหายหรือถ้า
 หมายชำไว้เป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะมากเกินสมควร และควรขาย
 ทอดตลาดก่อนคดีถึงที่สุด ก็ให้รายงานขออนุมัติอธิบดีหรือผู้ที่อธิบดีมอบหมายโดยด่วน ถ้าเป็นการ
 คำนวณจะรายงานโดยทางวิทยุหรือโทรเลขก็ได้ แต่สำหรับในส่วนภูมิภาคนั้น การอนุมัติให้
 ผู้อำนวยการสำนักงานศุลกากรภาคหรือนายด่านศุลกากรสั่งจำหน่ายได้ภายในหลักเกณฑ์และวงเงิน
 ตามนัยประมวลฯ ข้อ 1 06 04 26 (1.2) หรือ (1.2.1)

1.2) ในกรณีที่เจ้าหน้าที่เห็นว่า การที่จะรายงานและรอรับจากอธิบดี ไม่ทัน
 แก่การที่จะเสียหายแล้ว ให้จัดการขายทอดตลาดไปก่อน แล้วรายงานอนุมัติอธิบดีภายหลังได้ แต่
 ให้เป็นที่เข้าใจว่าการที่จะทำเช่นนี้ต้องเป็นกรณีที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น

1.3) ก่อนที่จะดำเนินการตามข้อ (1.1) หรือ (1.2) นั้น ในกรณีที่มีการส่งตัว
 ผู้ต้องหาให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดี ถ้าหากสามารถติดต่อหรือพนักงานสอบสวนได้โดยสะดวก
 แล้ว ก็ให้ทำการหารือเสียก่อน ซึ่งอาจทำเป็นบันทึกหรือหนังสือโต้ตอบประกอบเรื่องไว้ก็ได้ แต่ทั้งนี้
 ให้เป็นที่เข้าใจว่า เพื่อเป็นการประสานงานระหว่างกันเท่านั้น หากพนักงานสอบสวนไม่เห็นด้วย

หรือไม่ตอบให้ทราบในเวลาสมควร อันอาจเป็นเหตุให้ไม่ทันแก่การที่จะเสียหายแล้ว ให้ดำเนินการตามข้อ (1.1) หรือ (1.2) แล้วแต่กรณีไปได้ โดยแจ้งผลของการติดต่อกับพนักงานสอบสวนไปให้ทราบ พร้อมกับรายงานขออนุมัติของกลาง

1.4) เงินที่ขายได้ให้ฝากเป็นเงินมัดจำไว้ และถือไว้แทนของจนกว่าคดีจะถึงที่สุดสำหรับราชการส่วนกลาง ให้เจ้าหน้าที่ผู้ขออนุมัติขายของกลางแจ้งคำสั่งอธิบดี ให้งานตรวจสอบภายในได้ทราบด้วย

2) ก่อนที่จะจำหน่ายของกลางให้ดำเนินการดังนี้

2.1) ถ่ายภาพของกลางที่กองรวมไว้ทั้งหมด อย่างน้อย 21 ภาพ หากสถานที่ไม่อำนวยที่จะทำเช่นนั้นได้ ก็ให้ถ่ายภาพแต่ละด้านหรือแต่ละมุมของกองของกลางตามที่ได้เห็นด้วย

2.2) ของกลางที่มีจำนวนมากและต่างชนิดกัน ให้แยกกองรวมไว้แต่ละประเภท และถ่ายภาพกองของกลางแต่ละชนิดให้มองเห็นได้อย่างชัดเจน

2.3) ถ่ายภาพของกลางแต่ละชนิดให้มองเห็นหีบห่อหรือสิ่งห่อหุ้มภายนอก และเครื่องหมายให้ชัดเจน ในกรณีดังกล่าวนี้ควรเลือกถ่ายภาพเฉพาะหีบห่อของแต่ละชนิดที่มองเห็นเครื่องหมายได้เด่นชัด

2.4) ถ่ายภาพของกลางที่ที่บรรจุอยู่ในหีบห่อ โดยสภาพที่มองเห็นได้ชัดทั้งของที่บรรจุอยู่ข้างในและหีบห่อที่ใช้บรรจุแต่ละชนิดไป หากมีของเป็นจำนวนมากและหลายชนิดก็ให้เลือกถ่ายภาพของชนิดที่มีค่าหรือมีจำนวนมาก ๆ เพียงบางชนิดก็ได้

2.5) ถ้าสามารถจะทำได้โดยไม่เกิดความเสียหายมากนัก ให้เก็บรักษาตัวอย่างของกลางชนิดละหนึ่งชิ้น ส่วนหีบห่อหรือสิ่งห่อหุ้มภายนอกก็ให้เก็บรักษาไว้ตามจำนวนพอสมควร ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักฐานให้ทราบสภาพความเป็นจริงในขณะกระทำผิด

2.6) ให้ทำบันทึกอธิบายลักษณะของของกลาง หีบห่อ วิธีบรรจุ ฯลฯ โดยละเอียดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่รูปคดีมากที่สุด

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากลักษณะของยานพาหนะที่ถูกยึดและเก็บรักษาไว้ตามกฎหมาย โดยสภาพของยานพาหนะไม่ถือว่าเป็นของสดหรือของเสีง่ายดังเช่น ผักสด ผลไม้ เนื้อสัตว์ ซึ่งโดยสภาพของสิ่งที่เป็นของสดหรือของเสีง่ายนั้นถือว่าการเน่าเสียจะเกิดจากสภาพภายในตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ เอง โดยระยะเวลาจะเป็นตัวแปรที่สำคัญในการเน่าเสีย แต่ทรัพย์สินประเภทยานพาหนะ

นั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจนำเสียได้ แต่เป็นสิ่งที่ต้องการการดูแลรักษาที่ดี ซึ่งยานพาหนะนั้นประกอบด้วยชิ้นส่วนสำคัญที่เป็นวัสดุที่หากทิ้งไว้โดยไม่บำรุงรักษาก็ย่อมจะเสื่อมสภาพได้โดยง่าย และหากหน่วยงานเข้าไว้เท่าไรความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาก็จะมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ดังนั้นกรมศุลกากรจึงอาศัยระเบียบดังกล่าวในการนำยานพาหนะของกลางออกขายทอดตลาดและนำเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดนั้นมาเก็บรักษาไว้แทนยานพาหนะเพื่อลดภาระในการดูแลรักษา ทั้งนี้หากศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบยานพาหนะของกลางตกเป็นของแผ่นดิน กรมศุลกากรก็จะต้องนำเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดดังกล่าวคืนแก่แผ่นดินไป แต่หากศาลมีคำสั่งให้คืนหรือคำพิพากษาให้คืนยานพาหนะที่ยึดมาแก่เจ้าของ ก็ให้คืนเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดนั้นพร้อมทั้งดอกเบี้ย

อย่างไรก็ตามเมื่อได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการยึดทรัพย์สินของกลางตามกฎหมายศุลกากรแล้ว พบว่ากฎหมายนี้มีกระบวนการในการดำเนินการเกี่ยวกับการยึดและการดูแลรักษา รวมทั้งการขายทอดตลาดที่มีลักษณะค่อนข้างชัดเจนรวดเร็วและรัดกุม ดังจะเห็นได้จากกรณีของการยึดไว้และเปิดโอกาสให้เจ้าของหรือผู้มีสิทธิในทรัพย์สินมาร้องขอคืนทรัพย์สินดังกล่าว กฎหมายนี้ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้สิทธินั้นนานเกินสมควร ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีความแตกต่างจากหลักเกณฑ์ของกระบวนการในคดีอาญาทั่วไปรวมทั้งกฎหมายพิเศษฉบับอื่นๆ ซึ่งหากพิจารณาแล้วความรวดเร็วดังกล่าวก็อาจส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมศุลกากรรวมทั้งเป็นการลดภาระและความเสียหายที่จะมีขึ้นแก่กรมศุลกากรลง โดยหากไม่มีผู้ใช้สิทธิดังกล่าวแล้ว ของกลางนั้นก็ถูกริบโดยผลของกฎหมายให้ตกเป็นของแผ่นดินทันที แต่อย่างไรก็ตามหากมีผู้ใช้สิทธิร้องขอคืนทรัพย์สินที่ถูกยึด แน่แน่นอนว่ากระบวนการในการพิสูจน์ถึงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นรวมทั้งการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเจ้าของหรือผู้มีสิทธินั้นย่อมใช้ระยะเวลาค่อนข้างยาวนาน กฎหมายศุลกากรจึงกำหนดหลักเกณฑ์ในการขายทอดตลาดทรัพย์สินที่อาจมีปัญหาในการจัดเก็บ เช่น บรรดาของนำเสียง่าย เช่น ผักสด ผลไม้ หรือบรรดาทรัพย์สินที่อยู่ในประเภทของที่หากหน่วยงานเข้าไว้จะเป็นการเสียหายหรือเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา เช่น ทรัพย์สินประเภทยานพาหนะ เครื่องจักร เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการบัญญัติแนวทางในการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและชัดเจนดังกล่าวเป็นการลดภาระความรับผิดชอบทั้งในด้านค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา รวมทั้งความรับผิดชอบเกี่ยวกับความเสียหายของทรัพย์สินดังกล่าวให้แก่หน่วยงานของรัฐได้มากพอสมควร

3.4.3 การยึดทรัพย์สินของกลางตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สังเกตได้จากปัจจัยสี่ ที่ประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนต้องอาศัยทรัพยากรป่า ไม้มาเป็นส่วนประกอบแทบทั้งสิ้น เป็นที่ทราบกันดีว่าในอดีตที่ผ่านมาทรัพยากรป่า ไม้ยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมนุษย์ก็ได้นำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้อย่างคุ้มค่าโดยมิเคยที่จะคำนึงว่า ทรัพยากรป่า ไม้จะมีวันหมดไปจากโลกหรือไม่ เนื่องจากในสมัยนั้นจำนวนประชากรมนุษย์ยังไม่มากเท่าใดนัก ส่งผลให้การ ไม้ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด แต่เมื่อประชากร โลกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อุปสงค์การใช้ไม้ก็แปรผันเป็นเงาตามตัว ดังจะเห็นได้จากการลดลงของพื้นที่ป่า ไม้ซึ่งเคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในปัจจุบัน เมื่อประชาคมโลกได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการจำกัดขอบเขตการใช้ ทรัพยากรป่า ไม้ขึ้น โดยคำนึงถึงผลกระทบอันจะเกิดแก่สภาพแวดล้อมของโลกเป็นสำคัญ

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่เคยมีทรัพยากรป่า ไม้อุดมสมบูรณ์ ในสมัยก่อนราษฎรได้อาศัยพื้นที่ป่า ไม้ในการดำรงชีพ เช่น การนำไม้มาใช้ก่อสร้างที่อยู่อาศัย การหาพืชสมุนไพร การล่าสัตว์ป่า เป็นต้น โดยการทำ ไม้และของป่าดังกล่าวในขณะนั้นสามารถกระทำได้โดยเสรี ยังไม่มีการควบคุมจากรัฐแต่อย่างใด สำหรับการทำ ไม้เพื่อการค้านั้นรัฐจะเข้ามาแทรกแซงในเรื่องของภาษี หรือค่าต่อ⁵ เมื่อการทำอุตสาหกรรมป่า ไม้มีจำนวนมากขึ้นและมีลักษณะที่ใหญ่ขึ้น รัฐจึงต้องเข้าไปกำกับดูแลให้เป็นไปโดยถูกต้อง โดยในปี จ.ศ. 1236 (พ.ศ. 2417) รัฐบาลที่กรุงเทพมหานครได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการป่า ไม้เป็นครั้งแรกรวม 2 ฉบับ ได้แก่พระราชบัญญัติรักษาเมือง จ.ศ. 1236 และพระบรมราชโองการว่าด้วยการภาษีไม้ขนสักและไม้กระยาเลย จ.ศ. 1236⁶ กฎหมายเกี่ยวกับการป่า ไม้ทั้งสองฉบับนี้มุ่งเน้นในเรื่องการจัดเก็บภาษีจากการทำ ไม้ และหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็ได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการป่า ไม้มาโดยตลอด จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติป่า ไม้ พ.ศ. 2484 ขึ้นบังคับใช้ โดยรัฐคำนึงถึงผลประโยชน์ที่รัฐควรจะต้องควบคุมดูแลในการอุตสาหกรรมป่า ไม้ และการจำกัดการใช้ป่า ไม้ให้อยู่ในขอบเขตเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติและทรัพยากรให้อยู่ถึงรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป ซึ่งการจะควบคุมและรักษาทรัพยากรป่า ไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น รัฐมีความ

⁵ มานิตย์ สิทธิผล, “ปัญหาทางกฎหมายในการยึดและริบของกลางในคดีป่า ไม้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 77.

⁶ พงษ์ โสโน, “การพัฒนาป่า ไม้เพื่อความมั่นคงของชาติ,” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาเศรษฐกิจและสังคม วิทยาป้องกันราชอาณาจักร, 2526), หน้า 17-18.

จำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันรักษาทรัพย์สินป่าไม้ให้อยู่ในระดับที่เข้มงวด กฎหมายประเภทนี้จึงเน้นหลักการรักษาประโยชน์ของมหาชน (Public Interest) มากกว่าการรักษาประโยชน์ของปัจเจกชน (Individual Interest) ดังนั้นคุณลักษณะพิเศษของกฎหมายป่าไม้จึงอยู่ที่ว่ากฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ไปในทางให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐในการป้องกันประโยชน์ของมหาชน (Crime Control Model) ค่อนข้างจะมากกว่าหลักการคุ้มครองสิทธิของเอกชน (Due Process Model) ทั้งนี้ การบัญญัติกฎหมายไปในทางที่เน้นหนักกับการควบคุมอาชญากรรมดังกล่าวก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขของสัมฤทธิ์ผลในการบังคับใช้กฎหมายนั่นเอง

ความผิดตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นความผิดทางอาญาที่รัฐบัญญัติไว้เพื่อป้องกันปราบปรามมิให้มีการกระทำความผิด และเป็นการควบคุมการบริหารจัดการงานป่าไม้ให้ปฏิบัติตามเจตนารมณ์ที่วางไว้ ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้จึงมีลักษณะที่เป็นกฎหมายเทคนิค (Mala Inse) ที่มีแนวทางการใช้กฎหมายเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี อีกทั้งการบังคับใช้กฎหมายและการลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีป่าไม้ก็มีลักษณะที่รุนแรงชัดเจนด้วยเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้เมื่อมีการจับกุมผู้กระทำความผิดพร้อมทั้งตรวจยึดของกลางในคดีป่าไม้ ซึ่งของกลางที่พบในคดีป่าไม้สามารถจำแนกออกได้เป็นสามประเภทคือ

- 1) ของกลางที่ได้จากการกระทำความผิด อันได้แก่ ไม้หวงห้าม ของป่าหวงห้ามกระทำรวมทั้งผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรที่ถูกกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายเช่น เครื่องใช้ที่ทำจากไม้หวงห้าม
- 2) อุปกรณ์หรือเครื่องใช้ที่นำมาใช้ในการกระทำความผิด เช่น ยานพาหนะ เลื่อยยนต์ ช้าง เป็นต้น
- 3) ทรัพย์สินอื่น ๆ ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดี

ทั้งนี้ของกลางที่ยึดมาตามข้อ 1) และข้อ 2) นั้น เป็นของกลางที่เจ้าพนักงานยึดไว้โดยเหตุที่ของกลางนั้นอยู่ในข่ายพึงริบได้ตามกฎหมาย ส่วนของกลางตามข้อ 3) เป็นของกลางที่ยึดไว้เพื่อใช้เป็นวัตถุพยานประกอบการพิจารณาวินิจฉัยอรรถคดีนั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะความผิดตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 รวมทั้งประเภทของทรัพย์สินที่สามารถดำเนินการยึดไว้ตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนก็จะได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการยึดทรัพย์สินและการดูแลรักษารวมถึงการดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าวต่อไป

1. การยึดทรัพย์สินของกลางตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การยึดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 นั้นสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สินออกเป็นสามประการ คือการยึดทรัพย์สินที่เกิดจากการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายประการแรก ประการต่อมาคือบรรดาทรัพย์สินที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการกระทำความผิด และประการสุดท้ายคือทรัพย์สินที่เจ้าพนักงานยึดไว้เพื่อใช้เป็นวัตถุพยานในการดำเนินคดี อย่างไรก็ตามในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเอาเฉพาะการยึดทรัพย์สินของกลางที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการกระทำความผิดมาพิจารณาศึกษาเท่านั้น

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 64 ทวิ ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ไว้ว่า “ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจยึดบรรดาเครื่องมือ เครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใดที่บุคคลใช้หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือเป็นอุปกรณ์ให้ได้ในการกระทำความผิดตามมาตรา 11 มาตรา 48 มาตรา 54 หรือมาตรา 19 ไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีได้จนกว่าพนักงานอัยการสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือจนกว่าคดีจะถึงที่สุด ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นของผู้กระทำความผิดหรือของผู้มีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่

ทรัพย์สินที่ยึดไว้ตามวรรคหนึ่ง ถ้าพนักงานอัยการสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีหรือศาลไม่พิพากษาให้ริบ และผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอรับคืนภายในกำหนดหกเดือน นับแต่วันทราบหรือว่าทราบ คำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือวันที่คำพิพากษาถึงที่สุดแล้วแต่กรณี ให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของกรมป่าไม้

ถ้าทรัพย์สินที่ยึดไว้จะเป็นการเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะเกินค่าของทรัพย์สิน รัฐมนตรีหรือผู้ที่รัฐมนตรีมอบหมายจะจัดการขายทอดตลาดทรัพย์สินนั้นก่อนถึงกำหนดตามวรรคสองก็ได้ เงินได้จากการขายทอดตลาดให้ยึดไว้แทนทรัพย์สินนั้น”

มาตรา 64 ครี ได้บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีทรัพย์สินที่ยึดไว้ตามมาตรา 64 ทวิ มิใช่เป็นของผู้กระทำความผิดหรือของผู้มีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด ให้พนักงานเจ้าหน้าที่โดย

อนุมัติรัฐมนตรีคืนทรัพย์สินหรือเงินแล้วแต่กรณีให้แก่เจ้าของก่อนถึงกำหนดตามมาตรา 64 ทวิ ได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1. เมื่อทรัพย์สินนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีที่เป็นเหตุให้ทรัพย์สินนั้นถูกยึด และ
2. เมื่อผู้กระทำความผิดหรือผู้มีส่วนควรถูกสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด ได้ทรัพย์สินนั้นมาจากผู้เป็นเจ้าของโดยการกระทำความผิดทางอาญา”

มาตรา 74 ทวิ ได้บัญญัติไว้ว่า “บรรดาเครื่องมือเครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใดๆ ซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดหรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดตามมาตรา 11 มาตรา 48 มาตรา 54 หรือมาตรา 69 ให้ริบเสียทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่”

พิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา 64 ทวิ และมาตร 64 ศรี พบว่าการยึดทรัพย์สินตามมาตรา 64 ทวิ นั้นเป็นการยึดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดี โดยการยึดนั้นสามารถยึดไว้ได้จนกว่าพนักงานอัยการสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีหรือจนกว่าคดีจะถึงที่สุด อย่างไรก็ตามกฎหมายก็ได้กำหนดให้ผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีสิทธิมาขอคืนทรัพย์สินดังกล่าวภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด เมื่อบุคคลดังกล่าวมาร้องขอทรัพย์สินคืนและทรัพย์สินนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีที่เป็นเหตุให้ทรัพย์สินนั้นถูกยึด ซึ่งต้องสอบถามไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี ว่ายังมีความจำเป็นต้องใช้เป็นพยานหลักฐานหรือไม่ และเมื่อผู้กระทำความผิดหรือผู้มีส่วนควรถูกสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด ได้ทรัพย์สินนั้นมาจากผู้เป็นเจ้าของโดยการกระทำความผิดทางอาญา เช่นเจ้าของมีหลักฐานการร้องทุกข์ไว้กับตำรวจว่ายานพาหนะของตนถูกลักขโมยไปก่อนเกิดเหตุ เมื่อกรณีเป็นเช่นนี้ มาตรา 64 ศรี ก็ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่โดยอนุมัติจากรัฐมนตรีคืนทรัพย์สินหรือเงินที่ยึดไว้ตามมาตรา 64 ทวิ วรรคสาม ซึ่งเป็นเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดแก่เจ้าของที่แท้จริงที่มีรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดได้ก่อนที่พนักงานอัยการสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือก่อนที่คดีถึงที่สุดแล้วแต่กรณี

2. การดูแลรักษาของกลาง

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจทำการจับกุมและตรวจยึดทรัพย์สินของกลางในคดีป่าไม้ไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ให้ส่งมอบของกลางนั้นแก่พนักงานสอบสวน เพื่อพนักงานสอบสวนจะได้ทำการสืบสวนสอบสวนและดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดและใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้หากของกลางมีจำนวนมากและยึดไว้ในป่าไม้ไม่สามารถนำส่งพนักงานสอบสวนได้ ผู้จับกุมหรือตรวจยึดต้องทำแผนที่สังเขปแสดงจุดที่อยู่พร้อมรายละเอียดของกลางส่งมอบแก่พนักงานสอบสวนเพื่อตรวจสอบและทำแผนประกอบการดำเนินคดี โดยพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้ดูแลรักษาของกลาง ตามข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2480 แต่อย่างไรก็ตามบรรดาของกลางที่ตรวจยึดในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ทุกชนิด ยกเว้นของกลางที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน ระเบิด ปืน ระเบิด และสหกรณ์ จะเป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการตามข้อตกลงระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้*

ข้อตกลงระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ เป็นข้อตกลงที่กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเพื่อให้การจัดการเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้เป็นไปด้วยความรวดเร็วตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดข้อตกลงเป็นหลักปฏิบัติไว้ ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการยึดทรัพย์สินที่ใช้ในกระทำความผิดไว้ดังนี้

ข้อ 2. ของกลางตามข้อตกลงนี้ ได้แก่ บรรดาไม้ ของป่า สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใดบรรดาที่ทำด้วยไม้ สัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า เครื่องมือ เครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใด ๆ ที่ตรวจยึดได้ในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้

ข้อ 3. ของกลางที่ตรวจยึดได้ในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ทุกชนิด ยกเว้นของกลางที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน มอบให้กรมป่าไม้รับไปดูแลรักษาและจัดการตามระเบียบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยเร็ว

*ข้อตกลงระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ ลงวันที่ 1 มกราคม 2532

ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและจัดการของกลางตามวรรคหนึ่ง ให้อยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้

สำหรับของกลางที่เป็นอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืนและวัตถุระเบิด ให้ส่งมอบพนักงานสอบสวนรับไปเก็บรักษาและดำเนินการ ตามข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย และระเบียบการเก็บรักษาของกลางกรมตำรวจ

ข้อ 4. ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ ให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว

ในคดีที่ไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด หรือรู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่ผู้กระทำความผิดหลบหนีไปและไม่มีผู้ใดได้แจ้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกลางนั้น ให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีประกาศโฆษณาหาเจ้าของผู้มียกรรมสิทธิ์ โดยประกาศไว้ในที่เปิดเผย ณ ที่ทำการของพนักงานสอบสวน ที่ทำการกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน และที่พบ หรือที่ตรวจยึดของกลางนั้น ไม่น้อยกว่าสามสิบวัน เมื่อพ้นกำหนดแล้วไม่มีผู้ใดแจ้งกรรมสิทธิ์ให้พนักงานสอบสวนแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้รับผิดชอบดูแลรักษาของกลางนั้นทราบ เพื่อดำเนินการตามระเบียบต่อไป

ในกรณีไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิดให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสืบสวนและจัดการสอบสวนโดยปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการสอบสวนและจัดการสอบสวน ซึ่งใช้บังคับในขณะนั้น

ข้อ 5. ของกลางที่ตรวจยึดไว้ตามข้อ 2. ยกเว้นของกลางที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน หากเป็นของกลางที่เสียหายหรือถ้ำรอนจนคดีถึงที่สุดจะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหาย หรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนกับค่าของกลาง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษาของกลางขอความเห็นชอบจากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดีนั้น เพื่อดำเนินการจำหน่ายหรือทำลายในระหว่างคดีแล้วแต่กรณี ตามระเบียบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้ร่วมกับพนักงานสอบสวนจัดการบันทึกรายละเอียด ตำนานรูปพรรณ ตลอดจนร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับของกลางนั้นไว้ก่อน เมื่อจำหน่ายแล้วได้เงินจำนวนสุทธิเท่าใดให้ถือไว้แทนของกลางนั้น

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ข้อ 6. ของกลางที่พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจยึดไว้ตามมาตรา 64 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ถ้ามีผู้ร้องขอคืนในระหว่างคดี ให้พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีแจ้งให้ป่าไม้เขตหรือป่าไม้จังหวัดท้องที่ผู้รักษาของกลาง แล้วแต่กรณีพิจารณาเสนอกรมป่าไม้ เพื่อดำเนินการขออนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามมาตรา 64 ตริ แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

เมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แล้วจึงจะคืนให้เจ้าของปรี้อผู้มีสิทธิไป
ได้

เมื่อพิจารณาข้อตกลงดังกล่าวแล้วพบว่าบรรดาของกลางต่างๆ ที่ถูกยึดมาในคดีป่าไม้นั้นจะต้องส่งมอบให้กรมป่าไม้รับไปดูแลรักษาและจัดการเสมอ ยกเว้นแต่อาวุธปืนเท่านั้นที่จะส่งมอบให้อยู่ในการเก็บรักษาโดยเจ้าพนักงานสอบสวนและดำเนินการตามข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทยและระเบียบการเก็บรักษาของกลางกรมตำรวจ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติแล้วการจับกุมผู้กระทำความผิดและตรวจยึดของกลางในคดีส่วนมากแล้วเจ้าพนักงานตำรวจมักจะเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว ซึ่งในการดำเนินคดีอาญาแล้วพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีมักจะเป็นผู้เก็บรักษาทรัพย์สินของกลางที่ดำเนินการยึดหรืออายัดมา แต่เมื่อทำการศึกษาถึงพระราชบัญญัติป่าไม้แล้วพบว่ากรมป่าไม้ได้ทำข้อตกลงระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ ข้อตกลงดังกล่าวส่งผลให้การปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานสามารถดำเนินการอย่างถูกต้องและชัดเจนว่าทรัพย์สินของกลางที่ยึดมาในคดีจะอยู่ในการดูแลรักษาและรับผิดชอบของหน่วยงานใด ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวก็ได้วางแนวทางไว้ว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมป่าไม้นั้นเอง ปัญหาที่ตามมาคือทรัพย์สินของกลางที่เจ้าพนักงานสอบสวนอาจต้องใช้เป็นวัตถุพยานในคดี เมื่อเจ้าพนักงานสอบสวนต้องนำของกลางดังกล่าวไปเป็นพยานหลักฐานในชั้นศาล ปัญหาดังกล่าวนี้นี้มีแนวทางในการแก้ไขโดยข้อตกลงนี้ได้วางแนวทางให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว ซึ่งหมายความว่าเมื่อเจ้าพนักงานจับกุมผู้กระทำความผิดและตรวจยึดของกลางได้แล้วหากของกลางดังกล่าวมีความจำเป็นต้องใช้เป็นวัตถุพยานในคดีก็ให้พนักงานสอบสวนเร่งดำเนินการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเกี่ยวกับความผิดในคดีป่าไม้โดยเร็ว และเมื่อเจ้าพนักงานสอบสวนไม่ต้องใช้ของกลางนั้นแล้วก็ต้องส่งมอบแก่กรมป่าไม้โดยเร็ว อย่างไรก็ตามในกรณีที่พบการกระทำความผิดแต่ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด หรือรู้ตัวผู้กระทำความผิดและผู้กระทำความผิดได้หลบหนีไปอีกทั้งไม่มีผู้ใดได้แจ้งกรรมสิทธิ์ในของกลางนั้น ก็ให้เจ้าพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีประกาศโฆษณาหาเจ้าของผู้มีกรรมสิทธิ์ไม่น้อยกว่าสามสิบวัน เมื่อพ้นกำหนดแล้วหากไม่มีผู้ใดอ้างกรรมสิทธิ์ ก็ให้เจ้าพนักงานสอบสวนแจ้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้รับผิดชอบดูแลรักษาของกลางนั้นทราบ เพื่อดำเนินการตามระเบียบต่อไป

ทั้งนี้ในกรณีของกลางที่เป็นของที่เสีง่าย หรือถ้ำรอนคดีถึงที่สุดจะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนกับค่าของกลาง ข้อตกลงนี้ก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อดำเนินการจำหน่ายหรือทำลายในระหว่างคดี จากการศึกษาพบว่าการจำหน่ายหรือทำลายดังกล่าวมีกระบวนการประสานความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษาของกลางและเจ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดีในการหารือและใช้ดุลพินิจดำเนินการ ซึ่งในทางปฏิบัติหากเจ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการพึงเห็นว่าของกลางดังกล่าวอาจจำเป็นต้องนำมาเป็นพยานหลักฐานอีก ก็อาจมีความเห็นว่ายังไม่ควรจำหน่ายหรือทำลายของกลางนั้น เพราะจะเป็นผลเสียแก่รูปคดี ดังนั้นกระบวนการดังกล่าวจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ดุลพินิจและเป็นการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้

หลังจากที่กรมป่าไม้ได้รับมอบของกลางมาอยู่ในการดูแลรักษาตามข้อตกลงของกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ การดำเนินการกับของกลางในความดูแลรักษาของกรมป่าไม้จะเป็นอย่างไรนั้นสามารถศึกษาได้จากระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ พ.ศ. 2533 โดยระเบียบดังกล่าวได้บัญญัติออกมาเพื่อให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีความชัดเจนและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับข้อตกลงของกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตามที่กล่าวมาข้างต้น

จากการศึกษาถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ ตามระเบียบดังกล่าวพบว่า ของกลางตามระเบียบนี้ได้แก่บรรดาไม้ ของป่า สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใดบรรดาที่ทำด้วยไม้ สัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า เครื่องมือ เครื่องใช้ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะหรือเครื่องจักรกลใด ๆ ที่ตรวจยึดได้ในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ได้ยึดหรือรับของกลางมาจากเจ้าพนักงานสอบสวนแล้ว ก็ให้เจ้าหน้าที่นั้นจัดทำบัญชีรายละเอียดเกี่ยวกับของกลางนั้น แล้วจัดการนำของกลางไปเก็บรักษาไว้ในที่ที่ปลอดภัย ยกเว้นของกลางประเภทอาวุธปืนก็ให้ส่งมอบแก่เจ้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ดูแลดำเนินการ ทั้งนี้ในกรณีที่ไม่สามารถนำของกลางออกจากสถานที่ตรวจยึดได้ไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม ก็ให้บันทึกเหตุที่ไม่สามารถนำของกลางออกมาได้ไว้เป็นหลักฐาน พร้อมทั้งแจ้งพนักงานสอบสวนทราบและรายงานผู้บังคับบัญชาโดยเร็ว

ทั้งนี้หากอยู่ในระหว่างการดำเนินคดีและปรากฏว่าของกลางบางอย่างเป็นของเสียหาย อาจเสื่อมสภาพก่อนคดีจะถึงที่สุด หรือจำหน่ายไม่ได้ราคาที่เหมาะสมจะได้หรือจำหน่ายไม่ได้เลย หรือถ้า หน่วยงานไ้จะเสี่ยงต่อความเสียหายหรือภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาจะเกินกว่าราคาของกลางนั้น เหตุดังกล่าวส่งผลให้มีความจำเป็นต้องมีการพิจารณาจำหน่ายของกลางเหล่านั้นในระหว่างคดีโดยจะ จำหน่ายของกลางทั้งหมดหรือเก็บไว้เป็นพยานหลักฐานบางส่วนก็ได้ โดยกฎหมายหรือระเบียบได้ให้ อำนาจเจ้าพนักงานกระทำได้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1327 วรรคท้าย พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มาตรา 64 ทวิ วรรคท้าย และระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่า ด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับการป่าไม้ พ.ศ. 2533 อย่างไรก็ตามการจำหน่าย ของกลางในระหว่างคดีจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า การดำเนินการขายทอดตลาดนั้นทำไปเพื่อป้องกัน มิให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่ของกลาง และต้องคำนึงถึงคำว่าของกลางเหล่านั้นถ้าเก็บรักษาไว้หรือ ปลดปล่อยให้เสื่อมสภาพไปย่อมไม่เกิดประโยชน์ในการพิสูจน์คดีและย่อมตกเป็นภาระความรับผิดชอบ ของกรมป่าไม้ในการดูแลรักษา อีกทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือผู้เป็นเจ้าของไม่คัดค้านการจำหน่ายของ กลางนั้นในระหว่างคดี หรือในกรณีที่ทรัพย์สินของกลางดังกล่าวมิใช่ของผู้กระทำความผิดและผู้เป็น เจ้าของมิได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดดังกล่าวได้ร้องขอคืน รวมทั้งต้องได้รับความ เห็นชอบจากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเจ้าของคดีแล้วแต่กรณีก่อน จึงจะสามารถนำ ทรัพย์สินของกลางนี้ออกขายทอดตลาดได้ก่อนที่คดีจะถึงที่สุด เพื่อเก็บรักษาเงินจากการขายทอดตลาด ไว้แทนของกลาง ทั้งนี้การจำหน่ายของกลางที่ยึดไว้ไว้ตามมาตรา 64 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ก็ให้ดำเนินกระบวนการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ ตามมาตรา 64 ตรี โดย เสนอเรื่องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พิจารณาสั่งการ

เมื่อผู้เขียนได้ทำการศึกษาถึงกระบวนการยึดทรัพย์สินและการดำเนินการกับทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นการดูแลรักษา การนำออกใช้ประโยชน์แก่ทางราชการ รวมทั้งการขายทอดตลาดเป็นที่ เรียบร้อยแล้ว ผู้เขียนก็จะได้นำข้อมูลที่ได้นี้มาศึกษาวิเคราะห์กับปัญหาในการดำเนินการกับทรัพย์สิน ของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยจะนำเอาประเด็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคหรือข้อขัดข้อง ในทางปฏิบัติในเก็บรักษาและดำเนินการกับยานพาหนะของกลาง และนำเอาแนวทางที่เป็นจุดเด่นของ กฎหมายที่ได้ศึกษามาเสริมจุดอ่อนที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานของสำนักงาน ป.ป.ส. ต่อไป

3.5. การดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางของต่างประเทศ

3.5.1 แนวความคิดและหลักกฎหมายว่าด้วยการยึดทรัพย์สินของกลางในประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกา การศึกษาเรื่องการค้นและยึดนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะถ้าการค้นและยึดดำเนินไปโดยมิชอบแล้ว ศาลก็จะไม่รับฟังพยานหลักฐาน โดยเฉพาะวัตถุพยานที่ได้จากการค้นและยึดโดยมิชอบดังกล่าว หลักนี้เรียกว่า “The Exclusionary Rule”

กฎหมายว่าด้วยการยึดทรัพย์สินในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของคำว่า ยึดดังต่อไปนี้ คือ การยึดทรัพย์สินหมายถึง “การเข้าครอบครองพยานวัตถุหรือสิ่งของจากผู้ครอบครองคนก่อน และโดยทั่วไปมักกระทำโดยฝืนใจผู้ครอบครองคนก่อน ทั้งนี้หาต้องทำโดยใช้กำลังไม่”⁷ เช่น ตำรวจสั่งให้ผู้ต้องหามอบปืนให้ตำรวจ เพราะสงสัยว่าเป็นจะเป็นกระบอกเดียวกับที่ใช้กระทำความผิด ผู้ต้องหายินยอมส่งมอบปืนให้ตำรวจ ในที่นี้ไม่มีการใช้กำลัง แต่ยอมเป็นการฝืนใจผู้ต้องหาอยู่ในตัว และการยึดทรัพย์สินของกลางก็จำเป็นต้องกระทำการยึดจากเจ้าของที่แท้จริงเสมอไป

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า การยึดตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น มีความหมายกว้างขวางกว่าการยึดทรัพย์สินตามกฎหมายไทย ซึ่งศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาเคยตีความขยายคำว่า “ยึด” ว่าเป็นหมายรวมถึงกรณีอื่นๆ ด้วย เช่น การหยุดบุคคลที่มีพฤติกรรมน่าสงสัยแลตรวจตราภายนอกร่างกายโดยตบและบริเวณเสื้อผ้าเพื่อค้นหาอาวุธหรือสิ่งผิดกฎหมาย ศาลถือว่า การที่ตำรวจหยุดผู้ต้องสงสัยไว้ และผู้ต้องสงสัยหมดเสรีภาพในการไปที่แห่งใดที่ตนต้องการแม้เพียงชั่วคราว ก็เป็นการยึดตามความหมายของบทแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 4 แล้ว ทั้งนี้เป็นหลักที่ศาลสูงเคยวางไว้ในคดี Terry V. Ohio⁸ ที่มีชื่อเสียงมาก นอกจากนั้นศาลสูงที่สุดในคดี Schemerber V. California⁹ ในปี ค.ศ. 1966 ยังวินิจฉัยอีกว่า การที่ตำรวจจับจำเลยมาให้แพทย์ประจำโรงพยาบาลเจาะโลหิตเพื่อนำมาตรวจว่าจำเลยเมาหรือไม่ ศาลถือว่าเป็นการอันชอบด้วยกฎหมายแล้ว และการที่แพทย์เจาะเลือดจำเลยเพียงแค่

⁷ Gilbert B. Stuckey, *Evidence for the Law Enforcement Officer*, 3 rd ed. (Newyork : McGraw – Hill Book Company, 1979), p 203.

⁸ 392 U.S. 1 (1968).

⁹ 384 U.S. 757 (1966).

เล็กน้อยโดยไม่เจ็บปวด ถือเป็นการยึดโดยชอบด้วยกฎหมาย และผลการพิสูจน์เลือดของจำเลยใช้เป็นพยานในศาลได้

อย่างไรก็ตาม มาตรา 4 บทแก้ไขรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (Bill of Right) เอาไว้จากการถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐค้นและยึดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ดังมีใจความว่า

“สิทธิของบุคคลที่จะมีความปลอดภัยในร่างกาย เคหสถาน เอกสาร และทรัพย์สินของจากการถูกตรวจค้นและยึดโดยไม่มีสาเหตุอันควร จะถูกล่วงละเมิดมิได้ และห้ามมิให้มีการออกหมายค้นแต่จะให้มีเหตุอันควร ซึ่งได้รับการยืนยันด้วยคำสาบานหรือคำปฏิญาณ และโดยเฉพาะหมายนั้นจะต้องระบุสถานที่ที่จะค้น หรือบุคคลที่จะถูกจับกุมหรือสิ่งของที่จับยึด”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นพิจารณาได้ว่า การค้นและยึดต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามหลักเกณฑ์ที่ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาได้วางแนวทางแห่งคำวินิจฉัยไว้ในหลายต่อหลายคดี ซึ่งหากของกลางที่ยึดมานั้นผ่านกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้วก็ไม่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ดังนั้นการค้นและยึดทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมายสามารถพิจารณาได้จากเงื่อนไขสามประการดังนี้ คือ

1. การค้นได้กระทำโดยความยินยอมจากบุคคลผู้มีอำนาจ โดยถูกต้อง ดังนั้นหลักการค้นโดยทั่วไป เจ้าพนักงานที่ทำการค้นจะต้องมีหมายค้นไปด้วยเสมอ แต่ในบางกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจไปโดยไม่มีหมายค้นแต่ได้มีความยินยอมจากผู้ที่มิอำนาจให้ความยินยอม การดังกล่าวนั้นก็ให้กระทำได้เช่นเดียวกัน เช่นความยินยอมของสามีภรรยา หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ความยินยอมในการตรวจค้นบ้าน ดังนี้เจ้าพนักงานก็สามารถดำเนินการได้
2. การค้นต้องกระทำตามหมายค้น
3. การค้นที่กระทำต่อเนื่องจากการจับ กรณีนี้เป็นข้อยกเว้นที่ตำรวจอาจค้นโดยไม่ต้องมีหมาย แต่ความสมบูรณ์ของการค้นด้วยวิธีนี้ขึ้นอยู่กับกรจับ ถ้าการจับกระทำไปโดยมิชอบ กล่าวคือกระทำไปโดยไม่มีเหตุอันสมควร (Unreasonable Arrest) การค้นโดยปราศจากหมายดังกล่าวก็จะไม่ชอบด้วยกฎหมายทันที เมื่อการค้นไม่ชอบบรรดาของกลางที่ยึดมาก็จะไม่ชอบด้วยกฎหมายทันที

ทั้งนี้เมื่อกล่าวถึงเหตุอันควรโดยกฎหมายแล้ว ก็อาจมีข้อสงสัยว่าขอบเขตหรือการใช้ดุลพินิจโดยเจ้าพนักงานในการพิจารณาว่าพฤติกรรมอย่างไรจึงจะเข้าเหตุอันควรนั้น ในกรณีเช่นนี้ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาโดยผู้พิพากษาทัฟท์ (Chief Justice Tuft) เคยวางหลักไว้ในคดีหนึ่ง ซึ่งเป็นคดีที่โด่งดังมาก คือคดี Carroll V. United States¹⁰ เมื่อปี ค.ศ. 1925 ว่า เมื่อพูดถึงเหตุอันควรสงสัยต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริง และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในความรับรู้ของเจ้าพนักงานตำรวจและวิญญูชน โดยทั่วไปว่า ในสภาพการณ์เช่นนั้นพอที่จะเชื่อ โดยสมเหตุสมผลหรือไม่ว่า ข้อที่กล่าวหาเพื่อการออกหมายขอเพียงที่จะเชื่อได้ว่ามีการกระทำเช่นนั้นเกิดขึ้นจริงๆ

นอกจากที่กล่าวมาถึงการค้น โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว จากการศึกษายังพบอีกว่า หมายค้นนั้นจะต้องมีการระบุข้อความในหมายดังกล่าว โดยเฉพาะเจาะจงและอย่างชัดเจน อันจะทำให้เจ้าพนักงานที่ดำเนินการค้นเพื่อทำการยึดทรัพย์สินนั้น ทราบว่าจะต้องทำการค้นที่ใดและยึดสิ่งใดบ้าง

ในส่วนของการค้นและยึดทรัพย์สินในคดีอาชญากรรม แม้จะไม่ได้ระบุในหมายก็ตาม แต่โดยสภาพตำรวจย่อมทราบว่าสิ่งดังกล่าวเป็นของต้องห้าม โดยกฎหมายและผู้ใดมิไวย่อมเป็นความผิด ตำรวจก็อาจดำเนินการยึดได้ทันทีตามหลักประจักษ์แก่ตา (Plain View) ซึ่งบรรดาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องในการกระทำความผิด เช่นยานพาหนะที่ผู้กระทำความผิดใช้ซุกซ่อนเพื่อลักลอบขนยาเสพติดก็ต้องถูกดำเนินการยึดด้วยเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การค้นและยึดโดยอาศัยหลักความชอบด้วยกฎหมาย ตามที่รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์ไว้อย่างชัดเจนนั้นก็มิใช่อยกเว้นหลักดังกล่าวอยู่เหมือนกัน กล่าวคือ ตำรวจอาจกระทำการค้นและยึดได้โดยไม่ต้องมีหมายในกรณีที่

1. การค้นที่กระทำต่อเนื่องจากการจับ (Searches Incidental to a Lawful Arrest)
2. การค้นที่กระทำโดยผู้ถูกค้นยินยอม
3. การค้นขบวนพาหนะ โดยมีเหตุอันควร
4. การค้นในกรณีการหยุดและตรวจหาอาวุธตามร่างกาย (Stop and Frisk Situation)
5. การค้นเพราะมีเหตุฉุกเฉินอย่างอื่น (Hot – Pursuit Searches)

¹⁰ 269 U.S. 20 (1925).

ดังนั้นในกรณีดังกล่าวข้างต้น เจ้าพนักงานตำรวจอาจดำเนินการค้นโดยไม่มีหมายและยึดสิ่งของที่ว่าเป็นของที่ใช้ในการกระทำความผิด และได้มาโดยการกระทำความผิดเสนอต่อศาลต่อไปได้

3.5.2 แนวความคิดและหลักกฎหมายว่าด้วยการยึดทรัพย์ของกลางในประเทศออสเตรเลีย

หลักเกณฑ์การค้นและยึดทรัพย์สินของกลางของประเทศออสเตรเลียไม่เคร่งครัดเท่ากับของประเทศสหรัฐอเมริกาเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปรัชญาในการบังคับใช้กฎหมายมีความแตกต่างกัน โดยการค้นและยึดทรัพย์สินของประเทศออสเตรเลียนั้น โดยมากเป็นเรื่องกระทำต่อเนื่องกันไปตามจารีตประเพณีทางกฎหมายที่มีอยู่เดิมและปฏิบัติสืบต่อกันมา หรือปฏิบัติตามหลักที่ศาลได้มีคำพิพากษาเอาไว้ ซึ่งประเทศออสเตรเลียได้รับเอาระบบกฎหมายเกี่ยวกับการค้นและยึดมาจากอังกฤษ โดยถือหลักเกณฑ์ว่า การค้นจะมีได้ก็ต่อเมื่อได้ดำเนินการจับกุมเสียก่อน¹¹ ทั้งนี้การค้นโดยทั่วไปจะนำมาซึ่งการที่ตำรวจยึดของกลางจากผู้ต้องหา หรือในเคสดานบ้านเรือนของผู้ต้องหา แต่ต้องทำความเข้าใจถึงแนวคิดของการค้นและยึดทรัพย์สินของประเทศออสเตรเลียด้วยว่า ประเทศดังกล่าวถือว่าการค้นและการยึดแยกออกจากกันเป็นคนละเรื่องคนละกรณี โดยการถือหลักที่ว่า อาจมีการยึดโดยไม่มีต้องมีการค้นเลยก็ได้ เช่น กฎหมาย The Police Offences Act 1985 มาตรา 42 (1) ของรัฐวิกตอเรีย ที่บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจของรัฐในการดำเนินการยึดสิ่งของที่ตำรวจสงสัยโดยมีเหตุอันควรว่าจะถูกลักมาหรือได้รับมาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อของนั้นพบว่าอยู่ในการครอบครองของบุคคลใด หรือในเคสดานของบุคคลนั้น จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า กฎหมายได้ให้อำนาจตำรวจอย่างกว้างขวางมากในเรื่องของการยึดสิ่งของที่ถูกรวบระหว่างปฏิบัติหน้าที่ โดยไม่ได้ให้อำนาจค้นตัวบุคคลหรือค้นเคสดาน

อย่างไรก็ตามสำหรับในกรณีของการค้นที่ต้องอาศัยหมายนั้น ประเทศออสเตรเลียก็ได้มีแนวทางในการดังกล่าวที่คล้ายคลึงกับแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ในหมายค้นนั้นจะต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการดังกล่าวอย่างละเอียดชัดเจน โดยได้มีคำพิพากษาในคดี Chani V. Jones (1970) 1 QB 693. วางแนวทางไว้ว่า หมายค้นที่ระบุเพียงว่าให้ค้นหาของกลางที่อาจใช้พิสูจน์ความผิด (Incriminating Evidence) ของจำเลย หมายเช่นว่านี้ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งการค้นเพื่อ

¹¹ Kerry L. Milte and Thomas A. Webber., Police in Australia Development, Function and Procedure (Sydney : Butterworths, 1977).

ตรวจยึดทรัพย์สินอย่างใดต้องมีการระบุของสิ่งนั้นไว้ค่อนข้างชัดเจน เช่น ระบุว่าของสิ่งนั้นได้แก่ มีด ปืน วัตถุระเบิด ยาเสพติด เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการค้นและยึดตามกฎหมายของประเทศออสเตรเลียนั้น กระบวนการดังกล่าวย่อมต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมายเช่นเดียวกัน กล่าวคือการค้นเพื่อยึดนั้นเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการต้องมีหมายค้นด้วยเสมอ ยกเว้นในกรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้อำนาจอันเป็นการยกเว้นหลักทั่วไปไว้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างจากกฎหมายในรัฐวิกตอเรียดังที่กล่าวมาแล้วว่า ตำรวจอาจใช้อำนาจในการเข้าตรวจค้นได้ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินใดจะได้อามาหรือ ใช้ในการกระทำความผิด ทั้งนี้หากเจ้าพนักงานตำรวจดำเนินการค้นโดยไม่มีหมายอันเป็นการค้น โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ในประเทศออสเตรเลียก็ได้มีการกำหนดโทษสำหรับการกระทำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน ว่าเจ้าพนักงานดังกล่าวต้องรับผิดชอบทั้งในทางแพ่งและทางอาญา กล่าวคือในทางอาญาก็จะต้องมีความรับผิดชอบทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ (Unlawful Detention) และบุกรุก (Trespass) ส่วนความรับผิดชอบในทางแพ่งนั้น จาริต ประเพณีทางกฎหมายได้กำหนดว่า ตำรวจซึ่งบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายโดยไม่ชอบ ไม่ว่าจะรู้หรือไม่ว่าหมายนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เจ้าพนักงานดังกล่าวย่อมไม่ได้รับความคุ้มกันจากการฟ้องร้องให้รับผิดชอบในความเสียหายทางแพ่งที่เกิดกับเอกชนแต่อย่างใด¹²

3.6. ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการกับทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติด

จากที่ได้ศึกษามาแล้วในเบื้องต้นว่า การดำเนินการจับกุมและตรวจยึดทรัพย์สินในคดียาเสพติดจะตกอยู่กับเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งบรรดาทรัพย์สินของกลางที่ถูกดำเนินการยึดมาในคดี ก็จะต้องตกอยู่ในการควบคุมดูแลของพนักงานสอบสวนเจ้าของคดีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องใช้ทรัพย์สินนั้นเพื่อประโยชน์ในทางคดีของเจ้าพนักงานสอบสวน

ทั้งนี้เมื่อบรรดาทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติดตกอยู่ในการเก็บรักษาของพนักงานสอบสวนแล้ว จากการศึกษาพบว่ากระบวนการเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางโดยพนักงานสอบสวนนั้น ได้มีประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีของกรมตำรวจ ว่าด้วยของกลางและของส่วนตัวผู้ต้องหา วางแนวทางเอาไว้ ซึ่งเมื่อพิจารณารายละเอียดของระเบียบดังกล่าวแล้วพบว่า แนวทางรวมทั้งหลักเกณฑ์การเก็บรักษาของกลางตามระเบียบที่กล่าวมานี้ยังขาดความชัดเจนและมีข้อจำกัดหลาย

¹² Feater V. Rogers (1909) 9 SR (NSW) 192.

ประการ รวมทั้งการดำเนินการกับทรัพย์สินบางประเภทนั้นยังไม่เหมาะสมกับลักษณะของทรัพย์สินในคดี
 ยาสเสพติด อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในการตราพระราชบัญญัติมาตรการฯ พบว่า
 พระราชบัญญัติดังกล่าวนี้มีความมุ่งหมายที่จะดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด
 เกี่ยวกับยาเสพติดทั้งสิ้น ดังนั้นกระบวนการต่างๆ ที่จะนำมาใช้บังคับกับทรัพย์สินของกลางในคดียา
 เสพติดจึงควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติอย่างชัดเจน

จากกรณีข้อเท็จจริงดังกล่าว ย่อมนำมาสู่ปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานผู้มี
 หน้าที่เก็บรักษาทรัพย์สินของกลาง จากการศึกษาพบว่าในการดำเนินการกระบวนการในคดีอาญา
 พยานหลักฐานถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือผู้กระทำความผิดให้จำนนต่อความ
 จริงที่ตนได้กระทำลงไป ซึ่งบรรดาทรัพย์สินของกลางที่บุคคลดังกล่าวใช้ในการกระทำความผิดนั้นก็
 ถือเป็นวัตถุพยานชิ้นสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นเพื่อให้มีการควบคุมทรัพย์สินดังกล่าวไว้เพื่อ
 อำนวยประโยชน์แห่งความยุติธรรม กฎหมายจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์เอาไว้ว่า บรรดาทรัพย์สินของ
 กลางในคดีนั้นเจ้าพนักงานมีอำนาจยึดไว้ได้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด และเมื่อเสร็จคดีแล้วก็ให้คืนทรัพย์สิน
 ดังกล่าวแก่เจ้าของหรือผู้มีสิทธิ ยกเว้นแต่ศาลจะได้สั่งให้ดำเนินการเป็นอย่างอื่น ดังนั้นภาระหน้าที่ใน
 การเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางในคดีอาญาจึงตกแก่พนักงานสอบสวนเจ้าของคดี ซึ่งการเก็บรักษานั้น
 พนักงานสอบสวนจะต้องดำเนินการอย่างดีที่สุด โดยพนักงานสอบสวนไม่สามารถดำเนินการอย่างใด
 นอกเหนือจากที่กฎหมายหรือระเบียบกำหนดไว้ได้ โดยการเก็บรักษาจะต้องรอนกระทั้งศาลมีคำสั่ง
 เกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น จึงจะดำเนินการตามคำสั่งของศาลต่อไป เนื่องจากหากคดียังไม่ถึงที่สุดก็ย่อมไม่มี
 ใครทราบว่าในอนาคตทรัพย์สินของกลางนั้นจะถูกริบให้ตกเป็นของแผ่นดินหรือจะต้องคืนให้แก่
 เจ้าของที่แท้จริง ดังนั้นในทางปฏิบัติ เพื่อเป็นการป้องกันข้อผิดพลาดและความเสียหาย พนักงาน
 สอบสวนผู้ดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางในคดีอาญาจึงไม่ดำเนินการใดๆ กับทรัพย์สินดังกล่าว โดยจะ
 รอให้ศาลมีคำสั่งออกมาก่อน

ทั้งนี้พบว่าแนวทางในการดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางโดยพนักงานสอบสวนนั้น มี
 อุปสรรคหรือข้อขัดข้องหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ พนักงานสอบสวนเองก็มีภาระหน้าที่ประจำ
 ของตนในเรื่องเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานและดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิด จะเห็นได้ว่าภาระ
 งานดังกล่าวก็มีความหนักหน่วงอยู่แล้วเนื่องจากจำนวนพนักงานสอบสวนในปัจจุบันมีอัตราส่วนน้อย
 มากเมื่อเทียบกับจำนวนคดีที่ต้องรับผิดชอบ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นการยากที่พนักงานสอบสวนจะมีเวลา

มาดูแลรักษาทรัพย์สินของกลางได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งข้อเท็จจริงที่พบเสมอคือ การดำเนินการดังกล่าวนี้ พนักงานสอบสวนยังต้องนำเงินส่วนตัวของตนมาใช้เพื่อดูแลรักษาของกลางอีกด้วย

ทั้งนี้นอกจากข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้นแล้ว จากการศึกษาพบว่า การเก็บรักษาทรัพย์สินบางประเภทนั้นต้องการความเอาใจดูแลเป็นพิเศษ เนื่องจากลักษณะหรือสภาพของทรัพย์สินมีความซับซ้อนและอุปกรณ์ที่ละเอียดอ่อนมากมาย ทรัพย์สินดังกล่าวได้แก่ทรัพย์สินที่เป็นยานพาหนะ ดังนั้นหากมีความจำเป็นต้องจอดเก็บยานพาหนะทิ้งไว้เป็นระยะเวลานานก็ต้องปฏิบัติต่อยานพาหนะนั้นตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้จากการศึกษาถึงข้อมูลประจํารถยนต์ ซึ่งได้แนะนำวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจอดรถยนต์ทิ้งไว้เป็นระยะเวลานานกว่าสามเดือนไว้ว่า

“ในกรณีที่ต้องจอดรถยนต์ทิ้งไว้เป็นเวลานาน โดยไม่มีการใช้งานเกินกว่าสามเดือน ควรเตรียมการบำรุงรักษาก่อนจอดเก็บดังนี้

1. ทำความสะอาดเครื่องยนต์ ห้องเครื่องยนต์ ใต้ท้องรถ ช่วงล่าง และส่วนประกอบอื่นๆ ทำความสะอาดตัวถัง ภายใน สีและโครเมียมเท่าที่จำเป็น รวมทั้งขอบยางต่างๆ
2. เปลี่ยนน้ำมันเครื่องใหม่ พร้อมทั้งไส้กรองในขณะที่เครื่องร้อน
3. ตรวจสอบระดับน้ำระบายความร้อน และเติมน้ำยารักษาหม้อน้ำให้ได้ระดับ
4. ตรวจสอบระดับน้ำกรดในแบตเตอรี่ เติมน้ำกลั่นให้ได้ระดับพอดี
5. ถ่ายน้ำล้างกระจก
6. เติมน้ำมันเชื้อเพลิงเต็มถังเพื่อป้องกันความชื้นอันจะทำให้เกิดสนิม
7. เพิ่มลมยางขึ้นเป็นประมาณ 57 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว

ทั้งนี้ก่อนที่จะจอดรถเก็บ ให้ขับและเหยียบเบรกรวมทั้งใช้เบรกมือเป็นเวลาพอสมควร เพื่อไล่ความชื้นและทำความสะอาดเบรก

เมื่อจอดเก็บไว้ ให้จอดในที่แห้งไม่มีความชื้นและมีการระบายอากาศได้ดี และให้ถอดขั้วลบออกจากแบตเตอรี่ และแบตเตอรี่ที่ไม่ได้ใช้งานต้องได้รับการชาร์จอย่างน้อยทุกๆ สามเดือน มิเช่นนั้นแบตเตอรี่จะเสื่อมและไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป

สำหรับรถที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ควรติดเครื่องเพื่อให้คอมเพรสเซอร์ทำงาน ประมาณเดือนละครั้ง เพื่อป้องกันซีลแห้งอันอาจทำให้ซีลรั่วได้ ในกรณีนี้จึงควรเดินเครื่องเพื่อให้ถึงจุด ที่อุณหภูมิทำงาน เพื่อป้องกันการกลั่นตัวของไอน้ำภายในห้องเผาไหม้ซึ่งทำให้เกิดสนิมได้

เมื่อจะนำรถออกใช้งานหลังการเก็บรักษา ชั้นแรกควรชำระหรือเปลี่ยนแบตเตอรี่ใหม่ ถ้าจำเป็น รวมทั้งควรนำรถเข้าตรวจเช็คสภาพก่อนการใช้งานเสมอ”

เมื่อพิจารณาจากข้อปฏิบัติดังกล่าว พบว่ากระบวนการในการดูแลรักษายานพาหนะที่ ต้องจอดเก็บไว้โดยไม่มีการนำออกใช้งานเป็นเวลานานนั้นมีขั้นตอนที่ละเอียด ซึ่งกระบวนการ ทั้งหมดต้องมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงรวมทั้งต้องใช้สถานที่ในการจัดเก็บที่มีคุณภาพและใช้บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมาดูแล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวย่อมเป็นภาระแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติต่อยานพาหนะของกลางในคดีที่ตกอยู่ในการเก็บรักษาของ พนักงานสอบสวนนั้น ระหว่างที่ศาลยังไม่มีคำสั่งหรือคำพิพากษาเกี่ยวกับของกลาง ในทางปฏิบัติ พนักงานสอบสวนจะไม่ดำเนินการใดๆ กับของกลางดังกล่าวนั้น โดยพนักงานสอบสวนจะดำเนินการ เพียงแค่เก็บรักษาไว้ตามสมควรเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่ากระบวนการคดีในชั้นศาล นั้นต้องอาศัยระยะเวลาค่อนข้างนาน บางคดีใช้เวลาหลายปีกว่าที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง จึงอาจ กล่าวได้ว่า การเก็บรักษายานพาหนะของกลางในคดีอาญานั้นย่อมตกอยู่ในสภาพที่ถูกจำกัดทั้งในส่วนของ ความสามารถในการดูแลรักษาของหน่วยงานที่รับผิดชอบ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ สถานที่และบุคลากร อีกทั้งข้อจำกัดในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อยพิเศษที่เป็นวิธีการปฏิบัติต่อทรัพย์สิน ประเภทดังกล่าว รวมตลอดถึงระยะเวลาในการที่ต้องจอดทิ้งร้างยานพาหนะของกลางเป็นระยะเวลา ยาวนานเนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีที่ต้องอาศัยเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน

จากข้อจำกัดต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลให้สภาพของยานพาหนะของกลางที่เก็บรักษานั้นเกิดความชำรุดเสียหายหรือในบางกรณีที่มีการเก็บรักษาไม่ดีพอก็อาจเกิดการสูญหาย ทั้งนี้จากการสำรวจ สภาพยานพาหนะของกลางตามสถานที่จัดเก็บต่างๆ ในเขตสถานีตำรวจหรือสถานที่จัดเก็บของ สำนักงาน ป.ป.ส. พบว่ายานพาหนะที่ถูกเก็บรักษายาวนานเสื่อมสภาพลงจนไม่อาจนำกลับมาใช้งานได้ อีก หรือบางครั้งก็เกิดการชำรุดเสียหายซึ่งต้องใช้เงินในการซ่อมแซมค่อนข้างสูง หรือยานพาหนะบาง คันได้ถูกขโมยชิ้นส่วน อุปกรณ์และเครื่องอะไหล่ไป ซึ่งหากภายหลังศาลได้มีคำสั่งเกี่ยวกับยานพาหนะ

ของกลางเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็คำสั่งให้คืนของกลางนั้นแก่เจ้าของหรือผู้มีสิทธิ หรืออาจมีคำสั่งให้ริบ
ยานพาหนะนั้นให้ตกเป็นของแผ่นดิน หรือให้ตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
หากสภาพของยานพาหนะของกลางเป็นไปตามที่กล่าวมา ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อแกัรัฐ เนื่องจากรัฐ
จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมหรือการชดใช้ค่าเสียหายในกรณีต้องคืนของกลางดังกล่าว หรือ
หากทรัพย์สินนั้นถูกริบก็จะสามารถขายทอดตลาดได้ในราคาซาก หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ
ซ่อมแซมก่อนนำออกขายทอดตลาดเป็นเงินค่อนข้างสูง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินการกับ
ยานพาหนะของกลางนั้นมีแต่จะเกิดภาระและผลเสียแก่รัฐหลายประการด้วยกัน ในระหว่างที่ต้องเก็บ
รักษาไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย